

JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH

JISER

International
multidisciplinary
scientific journal

- ✓ Academic journal, an academic or scholarly periodical
- ✓ Scientific journal, an academic journal focusing on science
- ✓ Medical journal, an academic journal focusing on medicine
- ✓ Law review, a professional journal focusing on legal interpretation

*“JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND
EDUCATIONAL RESEARCH”*

VOLUME 4, ISSUE 1
(30- January)

Ushbu to'plamda "**JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH**" ilmiy jurnaliga kelib tushgan maqolalar o'rin olgan.

Mazkur jurnalda zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirish jarayonida innovatsion ta'lim texnologiyalarini joriy etish va loyihalashtirish, integratsion ta'limni rivojlantirishda yo'nalishlar bo'yicha kreativ g'oyalar, takliflar va yechimlarni amalga oshirish maqsad qilib olingan. Mazkur jurnal materiallaridan OTM professor-o'qituvchilari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari va umumta'lim maktab o'qituvchilari, mustaqil tadqiqotchilar, magistrantlar, ilmiy xodimlar, iqtidorli talabalar hamda shu sohada ilmiy ish olib borayotgan tadqiqotchilar foydalaishlari mumkin.

Eslatma! Jurnal materiallari to'plamiga kiritilgan maqolalardagi raqamlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

MUNDARIJA / TABLE OF CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

SO‘Z BOSHI

Fazilatkhon Ikromova Vohidjon qizi <i>10 TIPS FOR PRONOUNCING ENGLISH WORDS LIKE A NATIVE SPEAKER</i>	6
Akramova Dildora Sharipovna, Nematova Gulshodjon Rozikovna <i>FIZIKA FANINI O‘QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH SAMARASI</i>	9
Saydullayeva Feruza Asliddinovna <i>RESEARCH METHODS AND WRITING</i>	11
G'ofurova Dildora G'ofurovna <i>MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR.</i>	14
Abduraimova Sitara Alijonovna <i>SCRATCH MUHITIDA SODDA MULTIFILMLAR YARATISH VA UNING AHAMIYATI</i>	17
Abduraimova Sitara Alijonovna <i>EHM LAR VA ULAR BILAN ISHLASH</i>	23
Mirzohid Alimov Dilmurod Mamadiyorov Gulsanam Botirova <i>KOMPYUTER TEXNALOGIYASI QISMLARI</i>	27
Madiyeva Parvina Musulmonovna <i>BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'ZBEK TILINI O'QITISHDA QO'LLANILADIGAN DIDAKTIK O'YINLAR</i>	29
Qurbonova Sevara Uloshevna <i>MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA DIDAKTIK O'YINLARNING BOLA PSIXIKASIGA TA'SIRI</i>	31
Jo'rayeva Nargiza Yo'Ichibayevna <i>YANGI O'ZBEKISTONDA ERKIN VA FAROVON YASHAYLIK</i>	34
Xushbakova Lola Ashuraliyevna <i>O'ZBEKISTONDA TA'LIM – DAVLAT SIYOSATINING ASOSIY YO'NALISHLARIDAN BIRI SIFATIDA</i>	36
Абдурашитова Эльвира Тафкильевна <i>О СООТНОШЕНИИ ПОНЯТИЙ ДИСКУРС И ГЕНДЕР</i>	39
Ўтаназарова Юлдуз Равшан қизи <i>РЕШЕНИЕ ЗАДАЧИ КОШИ РАЗЛОЖЕНИЕМ В СТЕПЕННОЙ РЯД.</i>	42
Валидинов Абдулхалим Гофиржон ўгли <i>МАЪМУРИЙ ТАРТИБ-ТАОМИЛЛАР ПРИНЦИПЛАРИ ТУШУНЧАСИ</i>	45
Абдурашитова Эльвира Тафкильевна <i>О СООТНОШЕНИИ ПОНЯТИЙ ДИСКУРС И ГЕНДЕР</i>	49
Uranova Nodira Ravil qizi Eshova Gavhar Jumaevna <i>SHAH RISABZDAGI TEMURIYLAR DAVRIGA OID KOSHINLAR</i>	52
Нормурадова Гулнора Мурадуллаевна <i>ЎЗБЕК ВА ИНГЛИЗ ТИЛЛАРИ ФРАЗЕОЛОГИК ЛИСОНИЙ ОЛАМ ТАСВИРИДА ГЕНДЕРГА ОИД КОНЦЕПТУАЛ МЕТАФОРЛАР</i>	55
Сапаева Дилфуза Нарбаевна <i>ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГИК ТЕРМИНЛАРНИНГ АНТОНИМЛИГИ.</i>	61
Boltayeva Labiba Kuziyevna	64

<i>MATEMATIKA FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI</i>	
Achilova Madina Sherzod qizi <i>TIL O'RGANUVCHILARNING NUTQ MAHORATINI OSHIRISHDA INGLIZ VA ISPAN TILINI QIYOSLAB ORGANISHNING AHAMIYATI VA XUSUSIYATLARI</i>	67
Soliyeva Iroda Yigitaliyevna <i>YANGI O'ZBEKISTON- YANGI IMKONIYATLAR DIYORI</i>	70
Ачилова Мадина Шерзод қизи <i>ТАРИХИЙ ВА МОДДИЙ-МАДАНИЙ ЁДГОРЛИКЛАРИНИ ЎРГАНИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ АХАМИЯТИ</i>	72
Haqbayeva Xurshida Husan qizi <i>YOSHLAR TARBIYASIDA MUSIQA SAN'ATINING AHAMIYATI</i>	75
Aliqulova Sarvinoz <i>MUSTAQILLIK – ENG ULUG' NE'MAT</i>	77
Djumayeva Moxira Turakulovna <i>ONA TILI O'QITISH METODIKASINING ILMIY ASOSLARI VA TAMOYILLARI</i>	79
Ikromova Sarvinoz Irkin qizi <i>BOSHLANG'ICH SINFDA DARSLARNI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY O'YIN TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH AHAMIYATI</i>	81
Nurimova Charos Jo'rayevna <i>BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARNI INNOVATSION METODLAR ORQALI O'QITISH SAMARASI</i>	83
Toshtonova Nargiza Davronovna <i>O'ZBEKISTON, 30 YOSHING MUBORAK !</i>	85
Kenjabayeva Dilnoza <i>MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA EKOLOGIK TARBIYANI SHAKILLANTIRISH YO'LLARI.</i>	86
Собирова Гулноза <i>ТАЛАБАЛАРДА АУДИТИВ НУТҚНИ РИВОЖЛАНТИРИШ</i>	89
Sobirova Gulnoza Rahmatillayevna <i>ТАЛАБАЛАРНИНГ КЕЛГУСИДАГИ КАСБИЙ АУДИТИВ ЛАЁҚАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА АХБОРОТ ТАЪЛИМИЙ РЕСУРСЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ МЕХАНИЗМЛАРИ.</i>	92
Fayzullayeva Vazira Baxtiyorovna <i>ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA TEXNOLOGIYA FANINING AHAMIYATI VA YOSHLAR IJODKORLIGINI OSHIRISHDAGI ROLI</i>	95
Soliyeva Iroda Yigitaliyevna <i>YANGI O'ZBEKISTON- YANGI IMKONIYATLAR DIYORI</i>	97
Xolbekova Shohida Agabekovna <i>ALGEBRAIK MASALALAR YECHISH USULLARI</i>	99

10 TIPS FOR PRONOUNCING ENGLISH WORDS LIKE A NATIVE SPEAKER

Fazilatkhon Ikromova Vohidjon qizi,

Department of English language and literature,

Faculty of foreign languages, Kokand state pedagogical institute,

Kokand, Uzbekistan.

Accurate pronunciation is an important part of learning any language, and especially when you're learning English. The way your speech sounds can have a big impact on whether or not people understand what you are saying and their initial impression of you. The tricky thing about pronunciation is that it not just a question of acquiring knowledge, it's a physical skill that you need to practice regularly.

How to improve English pronunciation

There are no shortcuts to perfect pronunciation, however there are some ways you can practice more effectively and improve your skills faster. Follow our ten top tips, start improving your pronunciation today and take a step closer towards your goal of perfect English pronunciation.

1. Listen to yourself

Before you learn how to speak, you'll need to learn how to listen. Some sounds can be hard to tell apart when you're listening. Did the speaker *sleep* or *slip*? Did he hurt his *chin* or his *shin*? If you can hear the difference, it will be easier to speak the difference. It's often difficult to hear pronunciation errors in your own speech because you are concentrating actually communicating rather than the sound you are making. If you can't hear your pronunciation problems, it's tough to correct them. Try recording your speech with your smartphone or PC and making a note of specific areas you need to improve on.

2. Slow down!

Many English learners think that speaking fluently means they need to speak fast. This is wrong. Speaking too fast reinforces bad habits and makes the speaker sound nervous and indecisive. Speaking slowly will give you time to breathe properly and think about what you want to say next. Because it gives you time to think while you are speaking, you'll feel more relaxed and be able to concentrate on making your English sound fantastic.

3. Picture it...

Close your eyes and think about how to make a sound before saying it. Visualize the positioning of your mouth and face. If you have studied with the phonemic chart, think about the sound you are making and how it relates to other English phonemes. If you have used diagrams of the mouth and tongue, think about the shape you need to make inside your mouth if you want to make the sound correctly.

4. Get physical!

Pronunciation is a physical skill. You're teaching your mouth a new way to move and using different muscles. Focus on difficult sounds each day. Having trouble with 'th'?

Put your tongue between your teeth (don't bite down) and blow air out of your mouth. Feel the air move over the top of your tongue.

5. Watch yourself

Stand in front of a mirror to see the placement of your tongue, lips, and shape of your mouth when you make certain sounds. Compare what you see with a video of a native-speaker saying the same thing.

6. Copy the experts

There's no replacement for learning pronunciation from the experts – native-speakers. So listen! Listen to English radio programs and watch television and movies in English. Imitate what you're hearing – even if you're not sure what they're saying yet.

7. Practice English alone

Pronunciation problems persist because we're afraid to make mistakes. Create scenarios – meeting someone for the first time, ordering at a restaurant, asking for directions – then act out the dialogue by yourself. Don't be shy.

8. Find a language buddy

Getting feedback from an outside observer is crucial. Find a friend who's also interested in improving their English. Try exchanging recorded messages so you can listen closely to each other's pronunciation.

9. Pay attention to intonation and stress

English is a stressed language. That means some words and sounds are more important than others. You can hear this when you say a word out loud. For example, the word "introduce" is pronounced with a stress at the end, so it sounds like this: "in-tro-DUCE."

Sometimes where you put the stress in a word can change the word's meaning. Say this word out loud: "present." If you said "PREsent," you are talking about a noun that means either "right this moment" or "a gift." If you said "preSENT," you are talking about a verb that means "to give or show."

There are rules for where the stress goes in each word. Here's one rule:

- Most two-syllable nouns are stressed on the first syllable, and most two-syllable verbs are stressed on the second syllable.

That's just like the word "present." Here's another example: the noun "ADDRESS" is the place where you live, and the verb "addRESS" is to speak to someone.

If this all sounds too complicated, don't worry about memorizing all these rules—the best way to learn is by listening and practicing. Remember that most native English speakers don't know the rules either, they just say what "sounds right." With enough practice, you can get what sounds right too.

Good pronunciation is more than just mastering individual sounds. It's also understanding intonation (the rise and fall of the voice) and stress (some sounds in words and some words in sentences are louder or clearer than others). Read poems, speeches and songs aloud, concentrating on the word stress and intonation.

10. Sing a song!

Learn the words to popular English songs and sing along. Singing helps you relax and just get those words out, as well as helping your rhythm and intonation. Because you don't need to concentrate on constructing sentences for yourself, you can concentrate on making your pronunciation sound great!

Give each of these tips a try next time you have a chance and find out which of them works best for you. Remember, none of them is an instant fix but they will all help you reach your goals as part of regular practice. Pronunciation is as important to learning English as vocabulary and grammar. Thanks to these 10 tips, you'll soon be on your way to pronouncing English like a native.

LITERATURE:

1. A.S. Hornby, Anthony Paul Cowie, J. Windsor Lewis Oxford Advanced Learner's Dictionary
2. Ann Baker, Sharon Goldstein , Pronunciation Pairs Student's Book: An Introductory Course for Students of English
3. <https://www.fluentu.com/blog/english/how-to-improve-english-pronunciation/>

FIZIKA FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH SAMARASI

Akramova Dildora Sharipovna,
Nematova Gulshodjon Rozikovna

Buxoro viloyati, Buxoro shahri

20-umumiy o'rta ta'lim maktabi fizika fani o'qituvchilari

Annotatsiya: *Ushbu maqolada fizika fanini o'qitishda bugungi kun zamonaviy axborot texnologiyalaridan hamda darslarni tashkil etishning interfaol metodlaridan foydalanishning afzalliklari xususida ma'lumotlar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *eksperimental, pedagogik texnologiyalar, loyihalash, didaktik masalalar.*

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgach Respublika ta'lim sohasida tub o'zgarishlar sodir bo'ldi va bu sohada yangidan-yangi islohotlar olib borilmoqda. Umumiy o'rta ta'lim o'quv fanlari dasturlari, o'quv adabiyotlari butunlay yangidan qayta qarab chiqildi va kerakli o'zgartirishlar kiritildi. Jumladan fizikani o'qitish uslubida ham qator tajribalar to'plandi.

Fizika fani—eksperimental fan. Fizikani o'qish, o'rganish, o'zlashtirish jarayonida o'quvchilar birmuncha qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Bu vaqtda o'quvchilarda o'z bilimiga ishonchsizlik paydo bo'lib, oqibatda fandan zerikish kabi salbiy holat yuzaga kelishi mumkin.

O'qituvchi o'tgan har bir dars boshqa darsdan farq qilishi kerak. Darsni yangi pedagogik texnologiyalar, axborot vositalari, ko'rgazma qurollari asosida tashkil qilsak, bu dars qiziqarli, sifatli chiqadi va ta'lim samaradorligi kafolatlanadi.

Bugungi kun fizika o'qituvchisi oldida turgan dolzarb muammolardan biri ta'limning zamonaviy texnologiyalarini loyihalash va uni o'qitish amaliyotida qo'llashdir. Fizika o'qituvchisi o'quvchilarga fizika fanidan zaruriy bilimlarni beribgina qolmay, ularda fanga nisbatan qiziqish uyg'ota olishlari kerakki, natijada bu sohada yaxshi mutaxassis, yetuk kadrlar yetishib chiqishiga erishilsin.

O'qituvchi o'tgan har bir dars boshqa darsdan farq qilishi, bugungi o'tiladigan dars kechagisiga nisbatan mukammal bo'lishi kerak.

Darsni yangi pedagogik texnologiyalar :

- axborot vositalaridan foydalanib;
- ko'rgazmali qurollari yordamida;
- interfaol metodlarni qo'llash orqali;

va h.k.lardan foydalanib tashkil etsak, bu dars o'quvchi ongiga yaxshi yetib boradi va xotirasidan joy oladi. O'quvchining ilmiy dunyoqarashi kengayib, bilim darajasi ortadi.

An'anaviy ta'limdan farqli zamonaviy ta'limni tashkil etishdan maqsad ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt ichida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazib berish, ularda ma'lum faoliyat

yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish , shuningdek o'quvchilar faoliyati, bilimni nazorat qilish, ularning bilim, ko'nikma va malakalarini baholash fizika fani o'qituvchisidan katta pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga yangicha yondashishni talab etadi.

Hozirgi kunda dunyoning ko'plab rivojlangan mamlakatlarida o'quvchilarning ilmiy faoliyatini, ijodkorligini oshiruvchi va shu bilan bir qatorda ta'lim-tarbiya jarayoninig samaradorligini kafolatlovchi yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba to'plangan. Shu tajriba asosini tashkil qiluvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritilib, bu metodlarni dars jarayoniga qo'llay bilish bugungi zamon fizika o'qituvchisi zimmasiga yuklatilgan yuksak vazifadir.

Pedagogik texnologiyaning muvaffaqiyatli loyihalanishi va yakuniy natija(samara)ning kafolatlanishi o'qituvchining didaktik masalalar mohiyatini anglab yetish darajasi va darsda ularni to'g'ri baholay olishiga bog'liqdir.

Har bir o'tiladigan darsda ta'limning aniq maqsadining belgilanishi o'qitish texnologiyasini loyihalashda muhim shartlardan biri sanaladi. Bunda fan mavzulari bo'yicha o'qitishning tashxislanuvchi maqsadi aniqlanadi.

Fizika fan sifatida o'tilgan vaqtdan boshlab fanning ma'lumotlar bazasi ko'payib katta hajmni tashkil etmoqda va u yuqori tezlikda yil sayin boyib boryapti.

Shu sababdan fizikani o'tish jarayonida faqat zaruriy axborotlarnigina tanlab olish va o'quvchining o'zlashtirish qobiliyatlariga mos holda ma'lumotlar hajmini miqdoriy o'lchamga keltirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sadriddinov N., Rahimov A., A.Mamadaliyev, Z.Jamolova.Fizika o'qitish uslubi asoslari. T.: O'zbekiston-2005.
2. Ta'limiy pedagogik texnologiyalar. Uslubiy qo'llanma.Samarqand-2013. A.G'.G'aniyev va boshqalar. Fizika I qism.Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun.t.:2010.
3. Shodiyev N.Sh. Yangi pedagogik texnologiyalar.(ma'ruzalar matni) Samarqand-2010.

RESEARCH METHODS AND WRITING

Saydullayeva Feruza Asliddinovna

Student of Samarkand State Institute of Foreign Languages

Annotation: *The main purpose of this research project is to understand the importance and importance of the research method. The research methodology is to allow to provide a methodical approach and provide solutions to research problems. is understood as the science of obtaining information, studying how to put it into practice in a systematic and methodical way. The meaning of research is understood as exploration of knowledge. It can be defined as a scientific and systematic study of relevant information in a specific subject area. This is the art of scientific inquiry, an organized effort to acquire new knowledge. This is an academic activity and the term is used in a technical sense. People need to gain an understanding of research methods to gain a complete knowledge of the methods used in research. Researchers also need to understand the reasons behind using specific research methods and why they do not use other methods.*

INTRODUCTION

Most specialties conduct research. It is not just a skill set. Research is a way of thinking that critically examines all aspects of daily professional work; understands and formulates guiding principles for administering specific procedures; and develops and tests new theories that contribute to the practice and professional advancement of . This is a habit of questioning what one does, and methodically examining clinical observations to explain and find answers that people perceive, is motivated to promote appropriate changes to foster professionalism (Kumar, 2011). Research is often referred to as the search for knowledge. It is a systematic and scientific search for related information related to a specific topic. It is the art of systematic and scientific investigations (chapter 1, date unknown). research is an academic activity. It includes defining and redefining problems, formulating hypotheses or proposing solutions, collecting, organizing and evaluating data, making inferences, drawing conclusions and testing solutions wisely to determine solutions, if they comply with the established assumptions. When conducting an investigation , to generalize the scope of , correct or verify knowledge, regardless of whether the knowledge contributes to the theoretical construction or artistic practice of , it is necessary to manipulate the domain and concepts. Therefore, research is an original contribution to the existing knowledge system, making it suitable for use. It is with the help of research, observation, comparison and experimentation to find precisions and facts. It is to search knowledge and find solutions to problems through objective and systematic methods.

State a problem, propose hypotheses, collect facts or data, analyze the facts and draw conclusions in the form of solutions or some generalizations of some theoretical formulas (Chapter 1, undated). research is defined as human activity based on the application of intelligence in thematic surveys. The original purpose of applied research is to discover and

explain and develop methods and systems to improve human understanding of cosmic and world scientific problems (Bryman and Cramer, 2000).

Research methods are tools and techniques for conducting research. This is a survey of , intended to find interesting or new facts. Research has reached prominence in a wide range of disciplines, including social sciences, natural sciences, anthropology, psychology, politics, leisure studies, sports, hospitality, health and nursing, environment, administration, administration, humanities and education. In higher education institutions, 5 students conduct research in the form of research papers, projects, theses, and dissertations.

Types of Research

The styles of studies had been said as follows:

Descriptive Vs. Analytical

Descriptive studies is likewise referred to as statistical studies. It consists of surveys and fact locating enquiries of numerous types. The number one purpose of this form of studies is to explain the records and the traits approximately what's being studied. The important goal at the back of this type of studies is to observe the frequencies, averages and statistical calculations. Descriptive studies is in general placed into exercise, while the researcher desires to gather a better expertise of the topic. The time period Ex put up facto studies has been used for descriptive studies. The important function of this studies is that the researcher does now no longer have any manage over the variables, he can handiest file what has befell or what's happening.

Simulation

Simulation involves formulating a representation in a small and simplified form (model) of a system, which can be operated to measure effects. It is similar to experimental methods in respect of this operation, but it provides a more simulated environment in that, it does work with original materials at the same scale. Models can be mathematical or physical, or working with two or three-dimensional materials. The performance of the model must be checked and standardized against the real system to check that the results are consistent.

REFERENCES:

1. Administrative Assistant. (2017). Retrieved April 06, 2018 from <https://scitexas.edu/wpcontent/uploads/2017/05/Slick-AA.pdf>
2. Alvi, M.H. (2016). A Manual for Selecting Sampling Techniques in Research. University of Karachi. Iqra University. Retrieved April 03, 2018 from https://mpra.ub.uni-muenchen.de/70218/1/MPRA_paper_70218.pdf
3. Append, Merge, and Collapse in Stata. (n.d.). Retrieved April 06, 2018 from <http://jearl.faculty.arizona.edu/sites/jearl.faculty.arizona.edu/files/Manipulating%20Entire%20Datasets%2C%20Append%2C%20Merge%2C%20Collapse%2C%20Year%202.pdf>

**MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA INNOVATSION
TEXNOLOGIYALAR.****G'ofurova Dildora G'ofurovna***Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti.**Iqtisodiyotda axborot texnologiyalari tizimlari yo'nalishi 1-kurs talabasi*

Annotatsiya: Bolajonlarni o'qitishda innovatsion texnologiyalar dan, qo'shimcha manbalardan samarali foydalanish, ko'rgazmali vositalar ko'magida ularning o'qishga qiziqish va munosabatlarini yanada yuksaltirish, darslarni interfaol usulda olib borish, o'quvchilarni qo'shimcha mashg'ulotlarga jalb etish va bu jarayonda noan'anaviy uslublardan foydalanish yaxshi samara beradi. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida innovatsion texnologiyalarni qo'llash hamda ularning samarasi haqida fikr-mulohazalar bildirildi.

Kalit so'zlar: MTM, ma'naviy, tarbiya, innovatsion, texnologiyalar, uslub, tarbiyachi, sport, intellektual to'garaklar.

Yosh avlodni sog'lom, ma'naviy va axloqiy jihatdan barkamol etib tarbiyalash maqsadida maktabgacha ta'lim muassasalarida chet tillarini o'rgatish, sport va badiiy yo'nalishdagi to'garaklar tashkil etilishiga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu bois, intellektual salohiyati yuqori, chet tillarda erkin so'zlasha oluvchi farzandlarni tarbiyalash asosiy maqsadlardan biridir.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida mashg'ulotlarni haftada ikki marotaba 20-25 daqiqali o'yin tarzida olib borish joiz. Albatta, bu jarayon o'rgatuvchidan katta kuch, bilim va mahorat talab etadi. Chunki bolalar bu yoshda yozishni bilmaydi, shu sababli ular barcha axborotni ko'rish va eshitish sezgisi orqali qabul qilib oladi. Buning oqibatida ta'lim jarayoni og'zaki nutq ko'rinishida kechadi. Bolajonlarni o'qitishda qo'shimcha manbalardan samarali foydalanish, ko'rgazmali vositalar ko'magida ularning o'qishga qiziqish va munosabatlarini yanada yuksaltirish, darslarni interfaol usulda olib borish, o'quvchilarni qo'shimcha mashg'ulotlarga jalb etish va bu jarayonda noan'anaviy uslublardan foydalanish yaxshi samara beradi. Mutaxassislar fikricha, bola 6-7 yoshda ikkinchi tilni o'rganishga fiziologik jihatdan tayyor bo'lar ekan. Ammo bu davrda ta'limiy o'yinlar orqali mantiqiy va ijodiy fikrlash qobiliyatini o'stirish, harakatli materiallar yordamida o'yinchoqlar, jonivorlar, uy-ro'zg'or buyumlarining nomlari va shu kabi kichik detallarni eslab qolish yetarli.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar hozirgi kunda maktabgacha ta'lim muassasasi uchun o'quv jarayonining zaruriy va asosiy komponentiga aylanib bormoqda.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan pedagogik jarayon murakkab, shu bilan birga rang-barangdir. Ta'lim-tarbiya samaradorligiga erishishda maktabgacha ta'lim muassasalaridagi har bir faoliyat turini to'g'ri tashkil etish lozim.

Bolaga yo'naltirilgan ta'limning mazmuni innovatsion texnologiyalar orqali "Bolajon" tayanch dasturlarining to'liq bajarilishiga qaratilgan. Bu zamonaviy pedagogik texnologiya sifatida ta'lim-tarbiya jarayonini ko'proq muloqot va mashqlarga asoslangan o'yin-mashg'ulotga aylantirib, tarbiyachilarni yangicha usullardan foydalangan holda ishlashga undaydi.

MTM mashg'ulotlarida ta'lim-tarbiya berishda interfaol usullardan foydalanishdan maqsad:

- bolalarni ijodiy fikrlashga o'rgatish;
- muammoli vaziyatlarni yecha olish ko'nikmasini rivojlantirish;
- bolalarni faollashtirish;
- ularda do'stona munosabatlarni shakllantirish.

Interfaol metodlarni qo'llashda foydalaniladigan vositalar:

- ko'rgazmali qurollar;
- texnika vositalari;
- tarqatma materiallar;
- multimedialar.

MTMlarda mashg'ulotlar davomida eng keng qo'llaniladigan usullardan biri mantiqiy fikrlashga undovchi o'yinlardir. Mashg'ulotlarda bunday o'yinlardan foydalanish:

-Har bir bolaga individual qobiliyatini namoyon etishga sharoit yaratadi.

-Mantiqiy o'yinlar aniqligi, izchilligiga ko'ra, bola rivojlanishining eng ta'sirchan davriga to'g'ri keladi.

-Mantiqiy o'yinlar orqali bola atrof-muhit haqidagi tasavvurlarini anglashga urinadi.

-Bunday o'yinlar bolani ham ruhiy, ham jismoniy jihatdan rivojlantira oladi.

-Mantiqiy o'yinlar orqali bolalar o'z oldiga maqsad qo'yib, unga erishish yo'llarini izlab topadi.

-Mazkur o'yinlar bolalarni qiyin vaziyatdan qutulish choralarini izlab topishga, fikrlarini bayon etishda bir xillikdan qochishga o'rgatadi.

Misol keltiramiz:

Guruhga 2 ta qutichada sovg'a olib kelinadi. Birida mevali va manzarali daraxtlar rasmi. Ikkinchisida esa shu daraxtlar bargi. Bolalar har bir daraxtga tegishli barglarini topishlari kerak. Guruhga kasbga oid rasm va predmetlar solingan 2 ta xatjild beriladi. Bolalar qaysi kasb egasiga qanday ish quroli zarurligini aniqlashlari hamda kasblarning hayotdagi o'rni haqida so'zlab berishlari lozim.

Bu usul bolalarni mashg'ulotga ruhiy tayyorlashda katta ahamiyat kasb etadi. Tarbiyachi bolalarga hazil savollar berishi, she'rlardan parcha aytishi, qiziqarli o'yinlar tashkil etishi mumkin. Masalan:

Ko'tarib kelib to'rva, echki pishirdi sho'rva.

Suzib ikki tovoqqa, berdi ikki uloqqa.

Uloqlar to'yishmadi, onasin qo'yishmadi,

Taqillatib tovoqni, teshay dedi quloqni.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar bilimni shakllantirishda ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarurati interaktiv usullarning samaradorligini, kerakli bilim

va ko'nikmalarni egallashda ahamiyatli ekanidan dalolat beradi. Ta'limni motivlash o'quv faoliyatini tashkil qilish-da muhim ahamiyat kasb etadi. U tafakkur faollashishiga, tanqidiy mushohada yuritishga, ingliz tili lug'at boyligining ortishiga sabab bo'ladi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'rgatishda bolalarning qiziqish va qobiliyatlarini faollashtirish, ularning yangi materialni o'rganishga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishda maqsadga erishishni ta'minlovchi ta'lim usullari kuchli motivlashtiruvchi omildir.

Maktabgacha ta'lim mutaxassislari ta'lim tizimida innovatsion g'oyalarni yaratish va joriy etish zamonaviy bolalar bog'chasini rivojlantirish uchun zaruriy shartdir deb ta'kidlaydi.

O'quv jarayonida innovatsion texnologiyalarni joriy etish yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, maktabgacha tarbiyachilar tomonidan har doim ijobiy seziladi, ular faoliyatni osongina o'zgartiradilar. O'z navbatida, tashabbus pedagogik kompozitsiya ota-ona jamoatchiligi, bolalar bog'chasini o'quvchilarning oilalari bilan o'zaro ta'siri mexanizmlarini takomillashtirish zarurati muhim ahamiyatga ega.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida tashkil etilayotgan mashg'ulotlarda qo'llanilayotgan interfaol usullar ta'lim samaradorligi hamda muhitini yaxshilaydi. Tarbiyachilarning kasbiy mahorati oshadi, bolalar ijtimoiy muhitda, jamoasida o'z o'rnini his qila boshlaydi. Hozirgi kun talabi tez o'zgaruvchan, murakkab va o'zaro bir-biriga bog'liq dunyoda o'z o'rnini topa oladigan shaxsni tarbiyalashdir. Zero prezidentimiz ta'biri bilan aytganda yoshlar -kelajagimiz! Yoshlarni ma'nan bilimli va zakovatli qilib tarbiyalash oldimizda turgan eng ulug' va oliy maqsadlardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.Абульханова К.А. Деятельность и психология личности. -М., 1980.
- 2.Ушаков Д. В. Интеллект: структурно-динамическая теория. М.: Изд-во ИП РАН, 2003.
- 3.Диагностика социального интеллекта. Тест Дж. Гилфорда и М. Саливана. - СПб., 1999;
- 4.Aisenk, G.Yu. (1995). Conception and detection of intellect// Matters of psychology., М., -№1. - pg. 111-129.
- 5.Ananyev, B.G. (1980). Selected psychological works in 2 vol., М., Press: Pedagogika, vol.2.

SCRATCH MUHITIDA SODDA MULTFILMLAR YARATISH VA UNING AHAMIYATI

Abduraimova Sitora Alijonovna

Sirdaryo Viloyati Boyovut Tumani

36- maktab informatika fani o'qituvchisi

Annotasiya: *Bugungi kunda zamonaviy ta'lim texnologiyalarining roli beqiyosdir. Aynan shu bois ham Informatika ta'lim tizimida muhim fan sifatida o'qitilib kelinmoqda. Ushbu maqolada Scratch muhitida sodda multfilmlar yaratish va ushbu dasturning o'quvchilar uchun qanday ahamiyatli tomonlari mavjudligi borasidagi ma'lumot va tavsiyalar beriladi.*

Kalit so'zlar: *Informatika, multifilm, scratch dasturi, ...*

Scratch - bu asosan kodni o'rganishda yordam beradigan 8-16 yoshdagi bolalarga mo'ljallangan blokli vizual dasturlash tili va veb-sayti. Sayt foydalanuvchilari Internetda blokga o'xshash interfeys yordamida loyihalar yaratishlari mumkin. Xizmat MIT Media Lab tomonidan ishlab chiqilgan , 70 dan ortiq tillarga tarjima qilingan va dunyoning aksariyat qismlarida qo'llaniladi. Scratch maktabdan keyingi markazlarda, maktablarda va kollejlarda, shuningdek boshqa jamoat bilimlari muassasalarida o'qitiladi va qo'llaniladi.

Scratch qiziqarli va dasturlashni o'rganish oson bo'lishi uchun yaratilgan. Unda bloklarga asoslangan dasturlash yordamida interaktiv hikoyalar, o'yinlar , badiiy , simulyatsiya va boshqalarni yaratish uchun vositalar mavjud . Scratch-da o'zining bo'yoq muharriri va ovoz muharriri o'rnatilgan.

Multifilm o'zi nima? Uning to'liq atamasi – multiplikatsion film [lotin. multiplikatio (ko'paytirish) va ing. film (plenka)] kinoteatr, teleko'rsatuv va kompyuter ekranlarida ko'rishga mo'ljallangan film.

Multfilmlar yaratilish texnologiyasida bir necha san'at yo'nalishlari jamlangan: rasm, harakat, tovush, musiqa va rejissura, ya'ni multfilm ssenariysi. Ssenariydagi voqealar ketma-ketligi ham dasturlash jarayoniga o'xshash bo'ladi.

Scratch dasturida sodda multfilmlardan murakkab o'yin dasturlari yaratish mumkin. Bugungi mavzuda "Akvarium" deb nomlangan loyiha yaratamiz va uni birinchi kichik multfilm sifatida saqlab qo'yamiz.

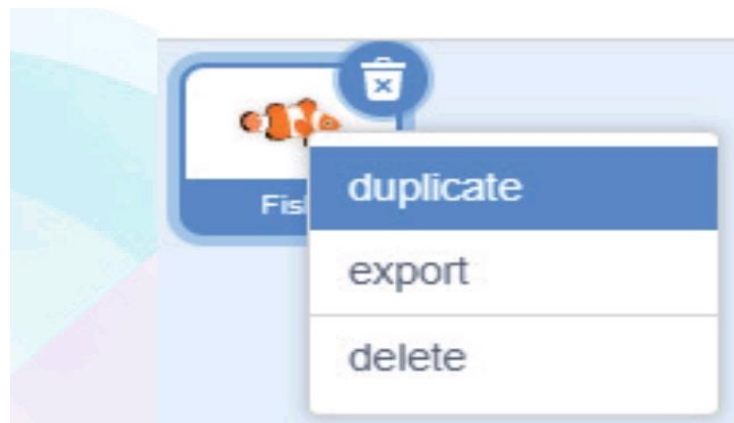
Bajarish texnologiyasi

Dastlab spraytlarni faqat o'ng va chap tomonga harakatlantirish bloki bilan tanishamiz. U baliqning akvariumda harakatlanish holatiga mos keladi. Yoki suzish bloki yordamida ham spraytlarni harakatlantirish mumkin.

1

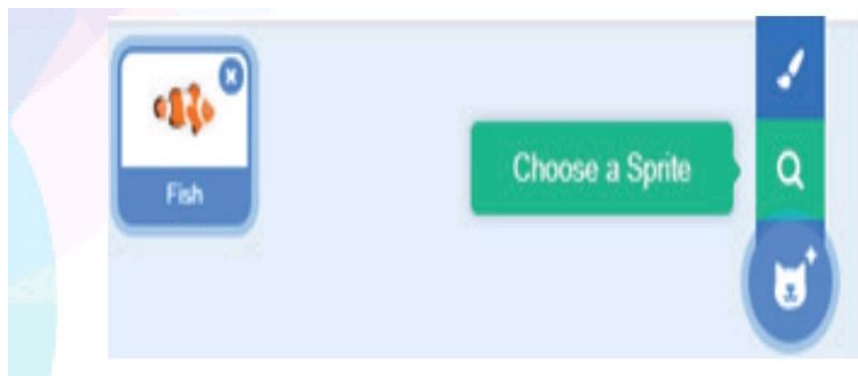
. Scratch dasturini ishga tushiramiz. Choose a Sprite Animals papkasidan baliq spraytlaridan birini tanlaymiz:

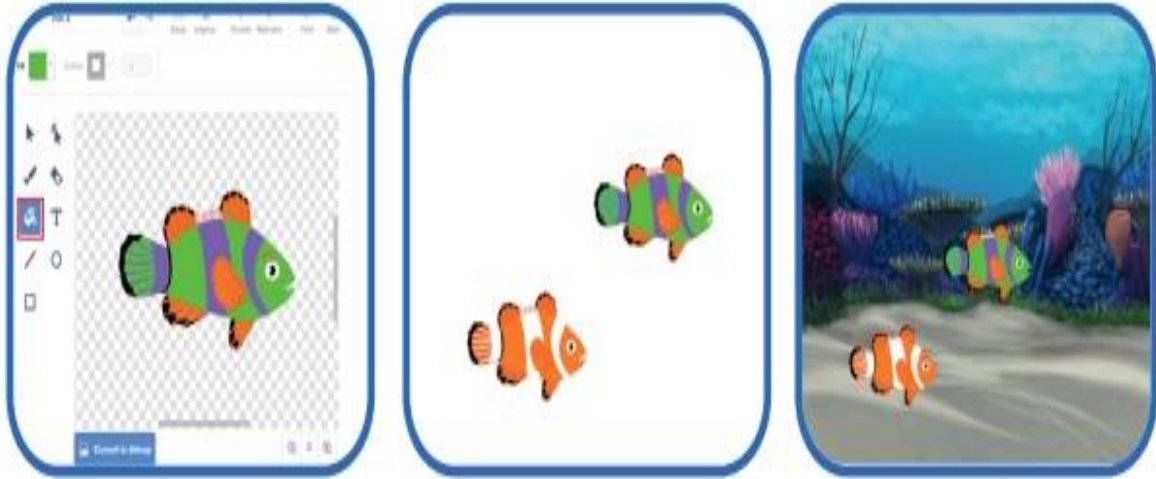
2. Baliq sprayti uchun skript hosil qilib, uni ishga tushiramiz. Ko'rib turibsizki, baliq sahnadan chiqib ketmasdan harakat qiladi.

3. Ikkinchi baliqni hosil qilish uchun sprayt ikonkasiga sichqonchani o'ng tugmachasini

bosamiz va bo'lgan ro'yxatdan duplicate ko'rsatmasini tanlaymiz.

hosil

6. Endi sahnamizni manzarali rasm bilan bezaymiz. Spraytlar panelidan Choose a

4. Sahnada 2-baliq hosil bo‘ladi. Unga boshqa rang beramiz. Buning uchun Costumes bo‘limiga o‘tib, uskunalar panelidan mo‘yqalam va Fill uskunasi tanlaymiz.

5. Spraytlar paneliga o‘tamiz, Ikkinchi baliqning masshtabini 80 ga o‘zgartiramiz. Sahnada 2 xil baliq hosil qildik.

6. Endi sahnamizni manzarali rasm bilan bezaymiz. Spraytlar panelidan Choose a Backdrop – Fon tanlash bo‘limiga o‘tamiz va UnderWater-2 tasvirini tanlaymiz.

Skriptni ishga tushiramiz va tomosha qilamiz. Bu loyihaga ixtiyoriy qahramonlarni, musiqa va matnni qo‘shish mumkin. Loyihamizni “Akvarium” nomi bilan saqlab qo‘yamiz.

2-mashq. “Ona bola ayiqlar” loyihasini yaratish uchun 1-mashq skriptidan foydalanish mumkin. Faqat bu loyihada kostyumlar ham ishlatiladi.

Bajarish texnologiyasi

Dastur kutubxonasidan sahna foni uchun Forest rasmini, qahramonimiz ayiq spraytini esa Animals Bear-walking bo‘limidan tanlaymiz. Bu ayiqning 8 ta kostyumi mavjud.

Birinchi ayiqcha uchun skript yozib bo‘lgach, Duplicate amali yordamida ikkinchi spraytni hosil qilamiz.

Ikkinchi spraytda ham xuddi shunday skript hosil bo‘ladi.

1-ayiq sprayti uchun o'lchami 100 % va $x = -132$, $y = -84$ pozitsiyasini belgilaymiz.

2-ayiqcha sprayti uchun o'lchami 50 % va $x = 33$, $y = -54$ pozitsiyasini o'rnatamiz.

Loyihamizga **Sounds Loops Garden** musiqasini tanlaymiz va skriptga o'zgartirish kiritamiz.

Qo'shimcha yozilgan skriptni ixtiyoriy sprayt kodiga qo'shish mumkin.

Dasturni ishga tushiring va tomosha qiling.

Dasturni to'xtatish uchun tugmachasini bosing.

Dasturni saqlab qo'yish uchun File Save to your computer ko'rsatmasini bajaring.

O'quvchilarga Scratch muhitida sodda multfilmlar yaratish va ushbu dasturning

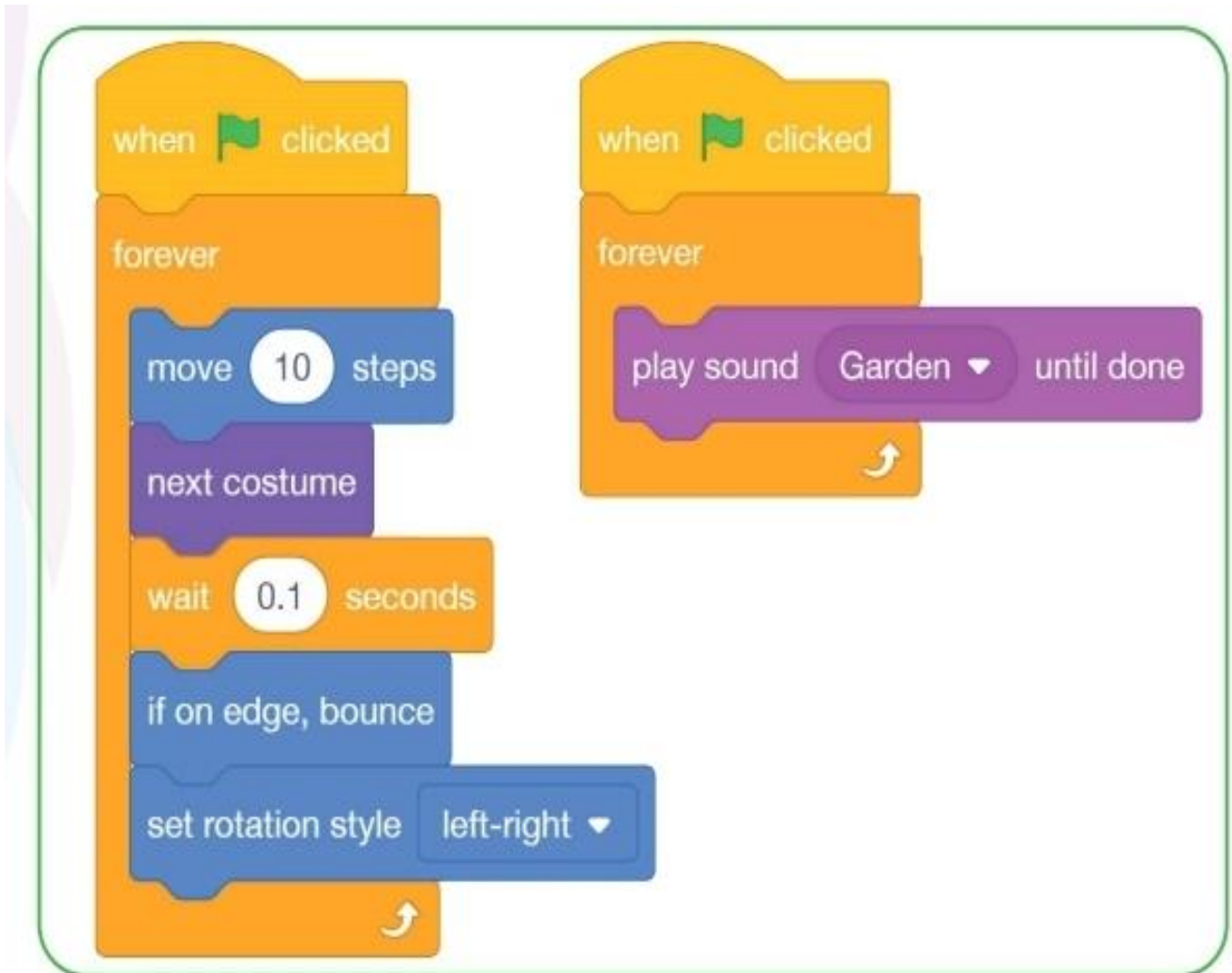
o'quvchilar uchun qanday ahamiyatli tomonlari mavjud ekanligini quyida ko'rib chiqishimiz mumkin.

➤ maktab o'quvchilarida axborot va funktsional kompetensiyani shakllantirishga, algoritmik fikrlashni rivojlantirishga hissa qo'shish;

➤ talabalarga real dunyoni o'rganishga zamonaviy yondoshish, ilmiy tadqiqotlarda algoritmlar va hisoblash texnologiyalaridan keng foydalanish to'g'risida tushuncha berish;

➤ o'quvchilarda kompyuterni amaliy masalalarni hal qilish vositasi sifatida ishlatish qobiliyatini shakllantirish;

- maktabning o'quv jarayoniga yangi axborot texnologiyalarini joriy etish uchun sharoit yaratish;
- talabalarning dasturiy ta'minotni chuqur o'rganishga bo'lgan qiziqishlari ortib borayotganligini ularning algoritmik va mantiqiy fikrlashlarini takomillashtirish orqali amalga oshirish;

- amaliy muammolarni hal qilish vositasi sifatida kompyuterdan mustaqil foydalanish ko'nikma va malakalarini shakllantirish.

Ushbu vazifalarni amalga oshirish maktab o'quvchilarining dunyoqarashini yanada shakllantirishga, dunyoning tabiiy-ilmiy manzarasini shakllantirishda informatika o'rni ochib berishga, tafakkurni rivojlantirishga, shu jumladan fikrlashning algoritmik uslubini shakllantirishga, o'quvchilarni axborot jamiyatida hayotga tayyorlashga yordam beradi.

Shunday qilib, Scratch dasturlash muhitining pedagogik salohiyati uni o'quvchining shaxsiy va ijodiy rivojlanishiga yo'naltirilgan ilmiy-bilish faoliyatini loyihalashtirishning istiqbolli usuli sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi. Scratch-ning sanab o'tilgan xususiyatlari talabalarning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishga ta'sir qiladi, bu mas'uliyat va moslashuvchanlik, muloqot, ijodkorlik va qiziqish, tanqidiy va tizimli fikrlash, axborot va multimedia bilan ishlash qobiliyati, o'z-o'zini rivojlantirish va mas'uliyatiga qaratilgan muammolarni echish qobiliyati.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1 .Tolipov O'. Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. Monografiya.-T.: "Fan",2005.

2.Ishmuhammedov R.J. Innovation texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. Toshkent, 2003.

3. U.Yuldashev, R.Boqiyev, F.Zokirova. "Informatika o'qitish metodikasi". O'qituvchilar uchun qo'llanma. — T:, Talqin.2005. — 160 bet.

EHM LAR VA ULAR BILAN ISHLASH

Abduraimova Sitora Alijonovna

Sirdaryo Viloyati Boyovut Tumani

36- maktab informatika fani o'qituvchisi

Annotasiya: *Bugungi kunda zamonaviy ta'lim texnologiyalarining roli beqiyosdir. Aynan shu bois ham Informatika ta'lim tizimida muhim fan sifatida o'qitilib kelinmoqda. Ushbu maqolada EHM lar va ular bilan ishlash borasidagi ma'lumot va tavsiyalar beriladi.*

Kalit so'zlar: *Informatika, kompyuter , tab, shift, caps lock, alt,...*

Zamon talablarining ortib borishi bilan jamiyatning qo'shimcha texnikaviy qurilmalrga bo'lgan ehtiyojlari yanada ortdi. Ana shunday zaruriy texnik qurilmalardan biri bu KOMPYUTERdir. Dastlabki kompyuterlar qozirgi ko'rinishni olgunga qadar bir qator bosqichlardan o'tgan. Dastlabki avlod kompyuterlari borasida so'z yuritadigan bo'lsak, ular qali to'laqonli kompyuter bo'lmasdan, balki ularning bir bo'lagini tashkil etgan xolos. Dastlabki kompyuterlarning qismlari katta-katta bloklar tarzida tuzilgan bo'lib, lampalar va turli qarshiliklar, kondensatorlarning umumiy yig'indisidan iborat bo'lgan. Bu bloklar oz qam emas, ko'p qam emas taxminan 22-23 Ga maydonga qurilgan binoni ishg'ol etgan. Bunday beso'nasqay mashina siqimlari tez-tez buzilib turgan va tezda tuzatilishi talab etilgan. Bu qismlarni ikki-uch kishi ko'tarib o'z joyiga o'rnatgan. Asta-sekin bu mashinalar takomilashib borib, qozirgi ko'rinishni olgan. Hozirgi davrda kompyuterlar ishlab chiqarish texnikasining g'oyatda o'sib, rivojlanib ketganligi munosabati bilan, ularning turlari juda ko'paydi.

Kompyuterlar ishlab chiqaruvchi firmalar va ularning jahon bozorida tutgan o'rniga qarab kompyuterlar tanlanadi. Hozirda ularning "IBM", "LJ", "DAEEVO" va keng tarqalgan "Pentium-4" va shu kabi bir qancha turlari mavjuddir.

Kompyuter quyidagi qismlardan iborat:

1. Monitor (displey, ekran deb ham ataladi).
2. Diskovod (disk yurituvchi, protsessor).
3. Klaviatura (tugmachalar majmuasi).
4. Sichqoncha (mishka).
5. Sichqoncha uchun maxsus taglik (podushka)
6. Chop ettirish qurilmasi (Printer deb ataladi).
7. Himoya oynasi.

1. Monitor da ekranni yorug' yoki xiralashtirish, eni va bo'yini kamaytirish yoki cho'zish mumkin bo'lgan muruvatlar joylashgan. Uning oynasida Siz o'zingiz bajarayotgan amallar natijasini ko'rasiz.

2. Disk yurituvchi - ichida tok manbai, 3,5 yoki 5,5 dyumli disketalar qo'yiladigan diskovodlar qamda qattiq disk (Venchestr) kabilardan iborat. Foydalanuvchi tomonidan berilgan buyruqlarni bajarish asosan "protsessor" ya'ni "jarayonchi" zimmasiga tushadi. Protsessor ko'pgina topshiriqlarni sekundning 1000 dan va undan qam tezroq vaqt ichida

kerakli tarzda bajaradi. Ana shu protsessorning markasiga ko‘ra kompyuterlar “286”, “386”, “486”, “Pentium” (oddiysi), “Pentium-1”, “Pentium-2”, “Pentium-3” va “Pentium-4” kabi turlarga bo‘linadi.

3. Klaviatura tuzilish jiqatidan bir necha xil bo‘lsada, ularning vazifasi faqatgina foydalanuvchi tomonidan buyruqlar va ma’lumotlarni kompyuterga tugmachalar yordamida terib kiritishdir. Tugmachalar majmuasi, ya’ni KLAVIATURA 101, 102, 106 va undan ortiq tugmachalarni o‘zida mujassamlantiradi. Har bir tugmachalarga bir yoki bir nechta vazifalar birlashtirilgan bo‘ladi. Firmalarning o‘ziga xos rejasiga ko‘ra tugmachalar soni va ularning ko‘rinishlari turlicha bo‘ladi. Asosan lotin qarflari tugmachalarning yuqorisida qizil yoki yashil, kirillcha qarflar esa uning pastiga qora rangda yozilgan bo‘ladi.

Tugmachalar majmuasida maxsus vazifalarni bajaradigan tugmachalar quyidagilar:

Esc - ko‘pincha kompyuterga kiritilgan buyruqlarni yoki biror bir dasturni bajarilishini bekor qilishda qo‘llaniladi. NC bilan ishlayotganda biror xavfli tugmachani bosib qo‘ysangiz yoki dasturni yuklayotgan bo‘lsangiz topshiriqni bekor qilish uchun shu tugmachani bosing.

Shift - katta qarflarni bosishda kerak bo‘ladi. Ba’zi qollarda uning chap tomondan ShiftHALt tarzda bosilishi inglizcha, o‘ng tomondan ShiftHALt tarzda bosilishi esa ruscha qarflarni ishga tushiradi. Shuningdek, ko‘pgina simvollar qam Shift yordamida ekranga tushiriladi.

Caps Lock -bosib qo‘yilsa katta qarflar ekranga ketma-ket chiqadi. Bunda o‘ng tomondagi Caps Lock chiroqchasi yonib, uning ishlayotganligini bildiradi.

Tab - odatda quyi regstrda ishlaydi va tabulyatsiya va zifasini bajaradi. Ko‘pincha abzas qo‘yishda, NC da oynadan oynaga o‘tishda, AltHTab tarzida esa WINDOWS da panellarni chiqarishda kerak bo‘ladi.

Probel - bo‘sh joy tugmasi. So‘zlar o‘rtasida masofa qoldirish uchun bosiladi.

Backspace -tugmachasi ba’zan strelka bilan ifodalanadi. Uning vazifasi kursorgni bir belgi orqaga qaytarishdir. Bunda noto‘g‘ri yozilgan qarflar o‘chiriladi va o‘rniga boshqasini yozish mumkin bo‘ladi.

Enter - tugmasi esa foydalanuvchi tomonidan kiritilgan buyruqlarni yoki kursorg turgan dastur faylini ishga tushiradi. Matn yozayotganda esa uning bosilishi kursorgni keyingi qatorga o‘tkazadi.

Ctrl - boshqa tugmachalar bilan birgalikda turli topshiriqlarni bajaradi. Agarda Ctrl tugmachasi bilan quyidagi tugmachalardan birortasi bosilsa, WORD matn muqarririda ayrim ishlarni bajarish mumkin va bu juda qulaydir.

DEL – matndagi qoraytirib belgilab olingan bo‘lakni o‘chirish;

F1 – yordam olish tugmachasi. “Spravka-ma’lumot” yordamida Siz mazkur buyruqlar va yuqori qatordagi tugmachalarning bajaradigan vazifalari bilan tanishib chiqishingiz mumkin.

4. Sichqonchalar tuzilishiga ko‘ra turlicha bo‘ladi va kursorgni boshqaradi.

5. Taglik, ya’ni podushka sichqonchanning yaxshi yurishini ta’minlaydi.

6. Printer WORD matn muqarririda bajarilgan qujjatlarni chop etishda ishlatiladi.

7. “Himoya oynasi” ko‘zning toliqishini kamaytiradi va nurlanishdan bir muncha asraydi.

Zamonaviy EHM larning ishlash prinsipi “Ikkilik” sanoq sistemasiga asoslangan. Bunda kompyuter xotirasiga kiritilgan ma’lumotlar 01 01 01 tarzida shifrlangan kod tarzida yoziladi.

Informatika fani asosan kompyuterga kiritilgan informatsiyalar jarayoni va ularni qayta ishlash qonunlari va usullarini o‘rgatadi.

Ana shu ishlarni bajarish uchun kompyuterga turli axborotlar kerak bo‘ladi. “Axborot” - bu o‘zida atrof-muqitdagi obyektlar, qodisa va jarayonlar (mas. yil fasllarining o‘zgarishi, tabiiy qodisalar va q.k.), ularning parametrlari, xususiyatlari va qolati to‘g‘risidagi ma’lumotlarni mujassamlantiradi.

O‘z-o‘zidan ma’lumki Internetda axborotlar juda ko‘p. Shunga ko‘ra axborotlarni biz o‘rganayotganimizda ularni cheklangan miqdorda qabul qilamiz. Chunki axborotlar ma’lum bir maqsadga, yo‘nalishga buysundirilgan va tushunarli bo‘lmog‘i lozim.

EHMda lokal tarmoqning vazifasi o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi aloqani tiklab turish, bir EHMdan boshqasiga ma’lumotni o‘tkazish, dastur jo‘natish, shuningdek diskovod (disk yurituvchi) qurilmasidan foydalanish imkonini yaratadi.

Odatda axborot miqdori uning qajmini belgilovchi sonlar bilan aniqlanadi. Masalan, 234 kb, 13 b, 1Mb va q.k. Axborot o‘lchovlarini amalga oshirish uchun turli birliklar mavjud bo‘lib, uning eng kichik bo‘lagi “bit” deb ataladi. Bunda dastlab axborot miqdorini ko‘rsatuvchi son va uning birligi ko‘rsatiladi. Masalan: 1 bit, 4 kb, 200 Mb, 23 Mb, 1.2 Gb, 40 Gb va boshqalar.

Kompyuterlar maxsus tuzilgan dasturlar asosida ishlaydi. Dastur deyilganda kompyuter uchun biror masalani yechishda u bajarishi mumkin bo‘lgan ko‘rsatmalar (ya’ni maxsus tilda yozilgan matnlar) yig‘indisining izchil tartibi tushuniladi.

Dasturlar tillari o‘zining sodda yoki murakkablik darajalariga ko‘ra “Quy”i, “O‘rta”, “Yuqori” darajalarga bo‘linadi. Shunga ko‘ra “Beysik”, “Paskal”, “Fortran”, “S’HH”, “Delpi”, “Visual Basic” va shu kabi bir qancha tillarda tuzilgan dasturlar bir birlaridan farqlanadi.

Dasturlashda biz yuqorida ko‘rsatib o‘tgan dasturlash tillaridan foydalaniladi va u kompyuter uchun yaratilgan til qisoblanadi.

Dasturlar xizmat vazifalari va qo‘llanilish maqsadlariga ko‘ra turli guruqlarga bo‘linadi. Masalan, “Amaliy sistema dasturlari”, “Vositaviy dasturlar”.

Amaliy sistema dasturlari kompyuterlarni dastalbki ishchi qolatga keltirish uchun qo‘llaniladi. Masalan, kompyuter tarmoqqa ulanishi bilan uning “BIOS”i ishga tushadi va kerakli ma’lumotlarni “o‘qib” uni ishga tayyorlaydi. Natijada ekranda biz “Rabochiy stol (ya’ni ishchi stol)”ni ko‘ramiz. Bunda faqat amaliy sistema dasturlari ishga tushib, o‘ziga birlashtirilgan vazifalarni bajargan bo‘ladi. Endi kompyuterda ish bajarish uchun “Vositachi dasturlar”, ya’ni oraliq, bizni qo‘llovchi dasturlar kerak bo‘ladi. Bunda mazkur dasturlar avvalgi yuklangan dastur “QOBI/I”da ishga tushadi. Masalan, “WORD”, “EXCEL”, “PAINT”, “ACCES” va shu kabi dasturlar ana shular jumlasidandir. Agarda WINDOWS yuklanmagan bo‘lsa unda qech qanday ish bajarib bo‘lmaydi.

Kompyuterning ishlash tartibini tushuntirishda “ALGORITM” dan foydalaniladi. Algoritm bu vazifalarni ketma-ket, ma’lum bir tizim asosida bajarish demakdir. Kompyuter qam yuklanayotgan dastur ko’rsatmasiga binoan o’ziga kiritilgan topshiriqni maxsus algoritmik usulda bajaradi va blok-sxema, so’zlar, funksiyalar, jadval vositasida tinglovchiga yetkaziladi.

Umuman olganda biz tayyor dasturlar bilan ishlaymiz va bunday maxsus taqillarga e’tibor bermaymiz. Ularning o’ziga xos ishlash prinsiplarini bilish esa kompyuterni ishlash tartibini to’g’ri tushunishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1 .Tolipov O'. Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. Monografiya.-T.: “Fan”,2005.

2.Ishmuhamedov R.J. Innovation texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. Toshkent, 2003.

3. U.Yuldashev, R.Boqiyev, F.Zokirova. "Informatika o'qitish metodikasi". O'qituvchilar uchun qo'llanma. — T:, Talqin.2005. — 160 bet.

KOMPYUTER TEXNALOGIYASI QISMLARI

Mirzohid Alimov*Samarqand davlat arxitektura-qurilish institute
akademik litseyi ijrochi direktori,***Dilmurod Mamadiyurov***Samarqand davlat arxitektura-qurilish institute
akademik litseyi informatika fani o'qituvchisi,***Gulsanam Botirova***Samarqand davlat chet tillari instituti talabasi*

Annotatsiya: *Bugungi kunda barcha sohada innovatsion texnologiyalar muhim ahamiyat kasb etmoqda, xususan, ta'lim sohasida ham keng ko'lamda foydalaniladi. Shunday ekan barcha uchun texnologiyalarni mukammal o'rganish, kompyuter tizimini izchil tushuna olish va bu texnologiya to'g'risida yetarli bilim ko'nikmalarga ega bo'lish talab qilinmoqda.*

Kalit so'zlar: *kompyuter , integral sxema, asosiy plata, slot, kontroller, protsessor, registr, tarmoq platasi, asosiy va qo'shimcha qurilmalar.*

Annotation: *Today, innovative technologies play an important role in all areas, especially in the field of education. So a perfect study of all three technologies, a consistent understanding of the computer system and sufficient knowledge and skills about this technology are required.*

Keywords: *computer, integrated circuit, motherboard, slot, controller, processor, registers, network board, main and hardwares*

Hozirgi davrda axborotlashgan jamiyat qurish masalasi mamlakatimiz uchun naqadar katta ahamiyat kasb etayotgani hech kimga sir emas. Informatika vositalari jamiyatimizning barcha jabhalariga tobora kirib bormoqda. Aynan shu sohada so'z yuritadigan bo'sak, kompyuter birinchi navbatda ko'z o'ngimizga keladi, chunki texnologiya rivojlanishining asosiy manbaasi kompyuterlar hisoblanadi. Kompyuterlar elektron hisoblash mashinalari deb ham yuritiladi. Kompyuter bu dastur asosida axborotlarni katta tezlikda qayta ishlashni ta'minlovchi universal avtomatik mashinadir. Har qanday kompyuterning apparatli ta'minoti asosiy va qo'shimcha qurilmalardir. Kompyuterning asosiy qurilmalariga Sistema bloki, monitor va klaviatura kiradi. Qo'shimcha qurilmalariga sichqoncha, monipulyator, printer, plotter, skaner, modem, web-kamera va booshqa aqurilmalar kiradi. Asosiy qurilmalar, kompyuter ishlashini ta'minlaydi, qo'shimcha qurilmalar esa kompyuterdan foydalanish qulayliklari va imkoniyatlarini ta'minlaydi.

Asosiy plata- yaxlit asosga yig'ilgan elektron sxemalar bo'lib, unga ba'zi qurilmalar axborot almashish Sistema magstrali- shinalar yordamida bog'lanadi. Shinalar kompyuterning hamma qurilmalariga parallel holda ulanadi. Kompyuter ishida uch xil shina xizmat qiladi. Berilgan shinasi, **adreslar** shinasi, boshqarish shinasi asosiy platada mikro protsessor, hotir qurilmalari va mikrosxemalar, ovoz va video tarmoq platalari ham

joylashadi. Ular asosiy plataning maxsus *slot*larga ulangan holda bo'ladi. Diskyurutuvchi, printer flash-hotira kabi qurilmalar *portlar* deb yuritiluvchi asosiy platadagi maxsus joylarga ulanadi. B qurilmalarni boshqarish uchun assiy platada *kontrollerlar* deb ataluvchi elektron sxemalar mavjud. Protsessorni mikroprotsessor deb ham atashadi. *Protsessorning* vazifasi- u arifmetik va mantiqiy amallari bajaradi, xotira bilan birga ishlab barcha qurilmalarni ishga soladi. Protsessor quyidagi qismlardan iborat:

- Arifmetik-mantiqiy qurilma
- Ma'lumotlar va adreslar shinas
- Registrlar
- Buyruq jamlagich
- Kesh, ya'ni kichik hujmli o'ta tezkor xotira
- Qo'zg'aluvchan vergulli sonlar matematik soprotsessori

Tezkor xotira qurilmasi registrlarda tashkil topgan bo'ladi. Registr ma'lumotlari ikkilik shaklda vaqtinchalik saqlab turish uchun mo'ljallangan qurilma. Har bir registr o'z navbatida triggerlardan tashkil topgan. Trigger mitti elektron sxema hisoblanadi. Registrdagi triggerlarning miqdori kompyuterning nrchta zaryadli ekanini belgilaydi. Registrlarning har bir zaryadida bir bit axborot joylashadi. 8 bit axborotni birlashganda 1 bayt miqdordagi axborotni hosil qiladi. Har bir bayt o'z tartib raqamiga ega bo'ladi. Tovush, video va tarmoq platalari asosiy platalarga joylashtirilgan yoki alohida bo'lishi mumkin. Bu platalar protsessor ishini tezlashtirish hamda zaruriy sifat ko'rsatkichiga erishish maqsadida ishlatiladi. Tovush platasi- axborot saqlagichlarga yozilgan raqamli audio-axborotni tovushlarga aylantirib beruvchi qurilma. Qurilmaning chiqish qismiga ovoz kuchaytirgich yoki karnaylarni ulash mumkin. Tovush platasi o'z mikroprotsessoriga ega bo'lib, tovushni kiritishda analogik-raqamli o'zgartirish va chiqarishida o'zgartirishni ta'minlaydi. Kompyuter uchun eng muhim bo'lgan qismlardan biri bu- monitor. Kompyuter monitori- bu kompyuterga ulangan vizual chiqish qurilmasi hisoblanadi. U real vaqt rejimida rasm va tasvirlarni namoyish etadi, bu esa kompyuter bilan o'zaro ishlashga, dasturlarni xohlagan vaqtda faollashtirish imkonini beradi.

Yuqoridagi ma'lumotlarni o'qib, kompyuterning imkoniyatlari juda katta ekanligini sezamiz. Undan tashqari bugungi kunda kitoblarni ham kompyuter orqali pdf formatda chiqarishimiz mumkin. Bu esa istalgan paytda kitob o'qish imkonini beradi. Qolaversa, kompyuter qandaydir ishga kirish uchun slayd orqali inson o'zini namoyish qilishini ham juda osonlashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. B.Boltayev, A. Azamatov, A. Asaqov, M. Sodiqov, G. Azamatova “ Informatika va hisoblash texnikasi asoslari” Davlat ilmiy nashriyoti, Toshkent- 2015.
2. B.Boltayev, A. Azamatov, A. Asaqov, M. Sodiqov, G. Azamatova “ Informatika va hisoblash texnikasi asoslari” 2-nashr Cho'lpon nashriyoti. Toshkent- 2017
3. bu. Motors. Ru.
4. Ziyonet. Uz.

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'ZBEK TILINI O'QITISHDA
QO'LLANILADIGAN DIDAKTIK O'YINLAR****Madiyeva Parvina Musulmonovna***Qashqadaryo viloyati Dehqonobod tumanidagi**38- umumiy o'rta ta'lim maktabining**o'zbek tili fan o'qituvchisi*

Rus, ingliz, qoraqalpoq yoki boshqa tillarga asoslangan sinflarda o'zbek tili darslarini to'g'ri tashkil etish juda muhim masaladir. Ularga o'zbek tilini ona tili sifatida emas balki ikkinchi til sifatida o'rgatish kerak. Buning uchun boshlang'ich ta'limda asosan o'quvchilarning lug'at boyligi bilan ishlash, o'zbek tilini amaliy egallash ko'nikmalarini hosil qilish kerak. Shuningdek, o'quvchilarda shakllantiriladigan tayanch va fanga oid kompetensiyalarning elementlari darsning maqsadida har bir nutqiy mavzuning mazmunidan kelib chiqib namuna sifatida taqdim etilishi zarur. Ushbu metodik tavsiyada o'zbek tilini boshlang'ich sinf o'qituvchilariga didaktik o'yinlardan, zamonaviy metodlardan foydalangan holatda o'rgatishni ko'rib chiqamiz:

"Poyezd" metodi. Poyezd vagonlari ko'rinishidagi alohida qog'ozlarga bitta gapning har bir so'zi alohida-alohida yoziladi va aralashtirib yuboriladi. O'quvchilarning vazifasi vagonlarni shunday terishi kerakki, natijada to'g'ri gap hosil bo'lsin. Masalan: ikkinchi, bizning, qavatda, joylashgan, sinfimiz. To'g'ri javob: Bizning sinfimiz ikkinchi qavatda joylashgan.

"Qog'oz va qalam o'yinlar" metodi. Nomidan ko'rinib turibdiki, bu turdagi o'yinlar uchun qog'oz va qalam kerak bo'ladi. Maqsad oddiy; har xil parametrlarga qarab so'z yozish kerak. Bu metod o'zida Krossvord, tarqoq so'zlar, "hangman" kabi turli xil o'yinlar dan tashkil topgan bo'lib, o'zining turli xil qoidalar va parametrlarga ega.

"Rasmlarni to'g'ri joylashtirish" metodi. Kichik guruhlarda ishlashda ushbu metoddan foydalanish ham ijobiy natijalarini kafolatlaydi. Metodni qo'llashda quyidagi harakatlar amalga oshiriladi:

- o'qituvchi tomonidan o'rganilayotgan mavzuning mohiyatini mantiqiy ketma-ketlikda yoritishga xizmat qiluvchi tushunchalarni ifoda etgan maxsus kartochkalar majmui tayyorlanadi;

- har bir guruhga kartochkalarining alohida majmuasi topshiriladi va kartochkalarining ulardagi tushunchalarga asosan mantiqiy ketma-ketlikda joylashtirish vazifasi yuklanadi;

- guruhlar tomonidan topshiriq bajarilib bo'lgach, kartochkalarining orqa tomoni o'chiriladi va maxsus qoplama ochilib topshiriqning qay darajada to'g'ri bajarilganligi aniqlanadi. Agar topshiriq guruhlar tomonidan to'g'ri bajarilgan bo'lsa yakuniy jarayonda kartochkalar orqa tomoni o'chirilganida mavzuning mohiyatini yorituvchi "yadro" tushuncha hosil bo'ladi. Metoddan foydalanishning afzalligi shundaki, bu jarayonda o'quvchilarda mavzuni muayyan qismlarga bo'lib o'rganish va qismlar o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlik hamda aloqadorlikni analiz va sintez asosida aniqlash ko'nikmalari hosil qilinadi. Ma'lumki, ta'lim boshqa tillarda olib boriladigan «O'zbek tili» darsliklarida adabiy o'qish

uchun turli she'rlar, hikoyalar, ertaklar ham berib boriladi. Ushbu ertak va hikoyalar o'qib bo'lingach, ularni takrorlash uchun ushbu metoddan foydalanish yaxshi natija beradi. Buning uchun shu ertaklar asosidagi rasmlarni har xil qilib doskaga terib qo'yiladi. O'quvchilar rasmlarni mavzuni mantiqiy ketma-ketlikda yoritishga xizmat qiladigan shaklda qayta terib chiqadilar va ertak mavzusini qisqacha so'zlab beradilar. «Eslab qol» o'yini. O'quvchilarga kasseta orqali kichik bir matn o'qib eshittiriladi. O'quvchilar tayanch so'zlarni yozib boradilar, so'ngra ushbu so'zlar yordamida tinglangan matnni tiklaydilar. Kimning matni to'liq va to'g'ri tuzilsa, o'sha yuqori bahoga sazovor bo'ladi. Bu o'yin o'quvchilarning xotirasini mustahkamlashga yordam beradi.

«Kim ko'p so'z biladi» o'yini ham o'quvchilarning lug'at boyligini o'stirishga katta yordam beradi. Buning uchun sinf 2 guruhga- bo'linadi va har bir guruh uchun alohida topshiriq beriladi. 1-guruh o'quvchilariga ikki tomoni bir xil unli bilan yoziladigan, 2-guruhga esa ikki tomoniga bir xil undosh yoziladigan so'zlarni doskaga yozish topshiriladi. Masalan: 1-guruh ikki, alla; 2-guruh qiziq, katak kabi. Har bir guruh o'quvchilari -birma-bir chiqib so'zlarni yozadilar. So'z topolmay to'xtagan guruh yutqazgan hisoblanadi.

«O'ylab top» o'yini 3-4 va undan yuqori sinf o'quvchilari bilan o'tkazilishi maqsadga muvofiq, chunki bu o'yin samarali natija berishi uchun o'quvchilar ko'p so'z bilishlari kerak bo'ladi. Mazkur o'yinda ma'lum bir kasbga oid so'zlar olinib, boshlovchi biron kasb egasiga taqlid qilib harakat qiladi, o'yin ishtirokchilari bu harakat qaysi kasbga oid so'zni ifodalashini topishlari kerak. Bekitilgan so'z kartochkaga yozilgan bo'lib, so'zni to'g'ri topgan o'quvchiga ko'rsatiladi. O'yinda javobni to'g'ri topgan o'quvchilar g'olib bo'ladi.

«So'nggi axborot» o'yinini 3-sinfdan boshlab, har darsning boshlanish bosqichida o'tkazib turish yaxshi natija beradi. O'quvchilar hafta davomida o'zlari eshitgan, ko'rgan yangiliklari xususida so'zlab beradilar. Bu ish turi o'quvchilar bog'lanishli nutq malakalarini rivojlantirishga, so'z so'rash, so'zga chiqish, bir-birining fikrini davom ettirish, o'zini xuddi suxandonlar, jurnalistlar kabi tutish odobini o'rganishga yordam beradi. Bu o'yin o'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirishga, yangiliklarni o'zbek tilida eshitish, ularni birinchi bo'lib so'zlab berishga intilish, chiroyli va bexato gapirishni o'rgatishga sabab bo'ladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, har qanday didaktik o'yinlar, interaktiv metodlar dars jarayonining qiziqarli bo'lishini ta'minlaydi. O'qituvchi va o'qituvchilar orasidagi munosabatlarni yaxshilaydi. Yuqorida keltirilgan metodlar boshlang'ich sinflar o'zbek tili darslarida qo'llanilganda kutilgan natijalarni beradi, o'quvchilarning faolligini oshiradi, xotirasini mustahkamlaydi, mavzuning xotirada saqlanib qolishini ta'minlab motivatsiya berib boradi.

**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA DIDAKTIK O'YINLARNING
BOLA PSIXIKASIGA TA'SIRI****Qurbonova Sevara Ulosheva***Qashqadaryo viloyati G'uzor tumani 3-MTT tarbiyachisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotida bolaning faoliyatida o'yin asosiy o'rinni egallashi, u bola hayotining uzviy qismi ekanligi, maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarning aqliy va jismoniy faoliyatini tashkil qilishda didaktik o'yinlarning ahamiyati, bola psixikasini o'rganish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida didaktik o'yinlar bolalarning xususiyatiga ko'ra tashkil etilishi, didaktik o'yinlarning qo'llanilish tasnifi hamda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida didaktik o'yinlarni tashkillash jarayonida musiqa ham o'rnivauning bola psixikasiga ta'siri haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim tashkiloti, bola psixikasi, didaktik o'yinlar, musiqa, "Ishoralar" o'yini.*

Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolaning faoliyatida o'yin asosiy o'rinni egallaydi. O'yin ularning eng sevimli mashg'uloti bo'lib, ular harqanday mashg'ulotni o'yin bilan uyg'unlashtirishga harakat qiladilar. Shunday ekan, o'qituvchi o'quvchi faoliyatidan ularning sevimli mashg'uloti - o'yinni siqib chiqarmasdan, undan maqsadga muvofiq foydalanish bilan ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga imkon beradi.

O'yin - bola hayotining uzviy qismidir. O'yin orqali bola atrof - muhit, tabiat hodisalari, manzaralari, buyumlar, o'simliklar, hayvonlar dunyosi bilan tanishadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarning aqliy va jismoniy faoliyatini tashkil qilishda didaktik o'yinlar alohida ahamiyatga ega.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida didaktik o'yinlarning bola psixikasiga ta'sirini tahlil qilishdan avval, bola psixikasi avval qanday o'rganilishiga e'tiborni qaratsak.

Bola psixikasini o'rganishda tadqiqotchi bir qator prinsiplar — qoidalarga tayanishi, ularga rioya etishi lozim bo'ladi. Bu prinsiplar quyidagilardan iborat:

1. Obyektivlik prinsipi - tadqiqotchidan ma'lumotlar bilan ularning talqinini aralashtirib yubormaslikni talab qiladi.

2. Sababiylik prinsipi - bola shaxsi va ongida yangi sifatlarning hosil bo'lishini ta'minlovchi barcha shart-sharoit va omillarni imkon qadar o'rganishni talab qiladi.

Misol uchun maktabga tayyorgarlik ko'rayotgan bolalarning matematika darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish bolalar zehnini o'stirish, tez hisoblash ko'nikmalarini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Didaktik o'yinlar jarayonida bolalar o'yin qoidalariga qat'iy rioya qilishga o'rganadilar, inoqlik his - tuyg'ulari, dunyoqarashlari shakllanib boradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida didaktik o'yinlar bolalarning xususiyatiga ko'ra tashkil etilishi kerak. Bu esa ularga bilim berishni yengillashtirishga, ko'rgazmalilikni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, bolalarni toliqtirmaslik, zeriktirmaslik imkonini yaratadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida qo'llaniladigan didaktik o'yinlar 2 xil tasnifga egadir.

Mazmuniga ko'ra:

1. Tinch o'yinlar.
2. Harakatli o'yinlar.
3. Aralash turdagi.

Amalga oshirish shakliga ko'ra:

1. Musobaqa o'yinlar
2. Sahnali o'yinlar

Didaktik o'yinlarni xilma-xil tarzlarda tashkil qilish mumkin. Qo'g'irchoqlar, o'yinchoqlar, rasmlar va tarqatmalar, turli geometric shakllardan ham foydalanish mumkin. Didaktik o'yinlar maqsadiga ko'ra 4 omilni o'z ichiga oladi:

1. O'yinning vazifasi.
2. O'yinning harakati.
3. O'yinning qoidasi.
4. O'yinning yakuni.

Har bir didaktik o'yinni boshlashdan oldin bolalarga o'yinning qoidasi, mazmuni, yakuni nimadan iborat ekanini tarbiyachi tomonidan tushuntiriladi. Bolalar uni tushunib, anglab, shu asosda harakat qiladilar.

Masalan, "Ishoralar" o'yini.

O'yinning maqsadi. Bir amalli masalalarni og'zaki yechish ko'nikmalarini rivojlantirish.

O'yin jihozi: "-", "+" belgilari.

O'yinning borishi. Tarbiyachi masalani o'qiydi, bolalar esa masalani qaysi amal bilan yechish kerak bo'lsa o'sha "ishora"ni ko'rsatadilar.

Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida didaktik o'yinlarni tashkillash jarayonida musiqaning ham o'rni kattadir va u bola psixikasiga ijobiy ta'sir o'tkazadi, uning fikrlarini bir me'yorga soladi, estetikasini va hissiyotlarini rivojlantiradi, uni sokin tuyg'ular olamiga olib ketadi.

Demak, musiqa san'ati va ta'lim-tarbiyasi boladagi insoniy fazilatlarni rivojlantirib, ruhiy poklanish va yuksalishga da'vat etadigan, uning ichki olamini boyitadigan, imon-e'tiqodini, irodasini mustahkamlaydigan, ijodini uyg'otadigan qudratli botiniy kuch – ma'naviyatning yuksalishini ta'minlaydi. Musiqa yordamida uning badiiy idroki o'sib, hissiyotini yanada boyitib boradi. Bolalarda musiqaviy idrokni o'stirmay, ularning musiqaga mehr-muhabbatini yetarli darajada qiziqtirmay turib, har tomonlama jismoniy boy, ma'naviy va qat'iy ahloqiy sifatlarni tarbiyalab bo'lmaydi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda shuni aytish mumkinki, maktabgacha ta'lim tashkilotida didaktik o'yinlar, ularning samarali tashkil etilishi albatta, bolalar psixologiyasiga katta ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Eng asosiysi, ularni mustaqil fikrlashga undaydi, dunyoqarashlarini rivojlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Maktabgacha ta'lim muassasalarida qisqa muddatli guruhlar faoliyatini tashkil etishda tarbiyachilarni tayyorlash bo'yicha trening moduli. T.: 2017-y.
2. Z. Nishanova, G. Alimova. Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. 0'quv qo'llanma. -T.: O'zbekiston 2006
3. Qodirov R. G'. "Musiqqa psixologiyasi" T: Musiqqa. 2005- yil
4. E.Umarov. Estetika T.: "O'zbekiston", 1995y
5. <https://n.ziyouz.com/>
6. <https://kopilkaurokov.ru/>
7. <https://hozir.org/>

YANGI O'ZBEKISTONDA ERKIN VA FAROVON YASHAYLIK.

Jo'rayeva Nargiza Yo'lchibayevna

Namangan viloyati Pop tumani

65-maktab Tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqola vatanimiz mustaqilligining 30 yilligiga bag'ishlanadi va ushbu shonli sanani nishonlash bo'yicha ayrim yangiliklarni va fikrlarni o'z ichiga olgan.*

Kalit so'zlar: *mustaqillik, istiqloq, shior, islohot, milliy tiklanish, milliy yuksalish, inson manfaatlari.*

Ma'lumki, 2021 yilda xalqimiz necha yuz yillik tarixi davomida orzu qilib, intilib yashagan va XX asr so'nggida erishgan, mamlakatimiz hayoti va taqdirida tub burilish yashagan, tom ma'nodagi buyuk, olamshumul voqea – O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligi e'lon qilinganiga o'ttiz yil to'ladi.

Mustaqillik eng ulug', eng aziz ne'mat. Bugun biz erishgan va erishajak yuksak marralar, ozod va obod Vatanimiz manzaralari, avvalo, istiqloq sharofatidir

Shu boisdan, mustaqillik bayrami har yili eng ulug', eng aziz bayram sifatida yurtimiz bo'ylab keng nishonlanadi. E'tiborlisi esa, har yilgi bayram tadbirlari o'zgacha ma'no-mazmun kasb etadigan shior ostida nishonlanadi. Bu yilgi bayram Prezidentimiz qarori bilan "Yangi O'zbekistonda erkin va farovon yashaylik!" degan shiorni asosiy g'oya sifatida o'zida mujassam etgani alohida e'tibor va e'tirofga loyiq.

Bu qutlug' va shonli ayyom xalqimiz uchun yangi tariximizdagi eng ulug' sanadir. Zero, ushbu fursat tarix uchun qisqa davr bo'lsa-da, bunga osonlik bilan erishilgani yo'q.

Binobarin, mustaqillik har bir yurtdoshimiz hayotiga yangicha mazmun, turmushiga farovonlik olib kirdi. Shu sababdan istiqloq degan ulug' ne'mat, avvalo, xalqimizga erkinlik va ozod hayotni, barchamizga o'zligimizni anglash tuyg'usini bergan, Vatanimiz tarixida hech narsa bilan qiyoslab bo'lmaydigan buyuk sana hisoblanadi.

Istiqloq yillarida erishilgan yutuq va marralar zamirida mustaqillik atalmish bebaho ne'matning qadr-qimmatini namoyon. Yurt ravnaqi, hududlarni rivojlantirishga qaratilgan islohotlar inson baxtu saodatiga, farovonlikka xizmat qilishini har bir yurtdoshimiz chuqur his qilmoqda, o'zi guvoh bo'lmoqda.

Mustaqillik yillarida bosib o'tgan shonli yo'limizga nazar tashlab, ertangi kunimizga, o'z kuch va imkoniyatlarimizga bo'lgan ishonchimiz yana-da ortmoqda. Mamlakatimizni rivojlantirishning Harakatlar strategiyasiga muvofiq barcha soha va tarmoqlarda amalga oshirilayotgan islohotlar bu borada hal qiluvchi omil bo'lmoqda. Eng muhimi, "Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari" degan da'vatkor g'oya hayotimizga tobora chuqur kirib borayotir.

Mubolag'asiz aytamanki, bugun O'zbekiston tom ma'noda dunyoga ochildi va ko'plab mamlakatlar bilan do'stlik, hamkorlik aloqalarini yo'lga qo'ymoqda. Prezidentimizning qo'shni mamlakatlar bilan yaqin, do'stona munosabat o'rnatishga qaratilgan shaxsiy tashabbusi mintaqada yangi siyosiy haqiqatni shakllantirdi.

Mustaqillik kuni — xalqimizning eng ulug‘, eng aziz ayyomi. Har yili bu qutlug‘ sanani umumxalq bayrami sifatida keng nishonlash an‘anaga aylangan. Shu sababli davlatimiz rahbarining “O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining o‘ttiz yillik bayramiga tayyorgarlik ko‘rish va uni yuqori saviyada o‘tkazish to‘g‘risida”gi qarori xalqimiz tomonidan katta quvonch va mamnunlik bilan qarshi olindi. O‘z navbatida, mazkur hujjat mamlakatimiz ahliga ko‘tarinki ruh bag‘ishlab, qalblarimizni qutlug‘ ayyom shukuhiga to‘ldirmoqda.

Unga binoan, 2021-yilgi umumxalq bayrami «Yangi O‘zbekistonda erkin va farovon yashaylik!» degan g‘oyani o‘zida mujassam etgan tashkiliy-amaliy, madaniy-ma‘naviy tadbirlar ruhida o‘tadi. Shak-shubhasiz, ushbu shior har bir vatandoshimizning qalbini mehr va iftixorga, vatanga sadoqat bilan xizmat qilib, yurtimizni bundan-da qudratli bo‘lishiga undaydi.

Aytish mumkinki, bu betakror bayram barcha ezgu niyatli insonlarni birlashtiradi, ularning qalbida eng go‘zal va olijanob tuyg‘ularni uyg‘otadi. “Inson manfaatlari – hamma narsadan ustun” va “Xalq davlat idoralariga emas, balki davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak” tamoyillari asosida fuqarolarning ijtimoiy muammolarini hal etish, huquq va qonuniy manfaatlarini ta‘minlashdek ezgu ishlarga chorlaydi, kishini.

Qarorda belgilanganidek, endilikda jamiyatda xotin-qizlarning o‘rni va nufuzini oshirish, ularning huquq va manfaatlarini ta‘minlash, oila, onalik va bolalikni har tomonlama himoya qilish, yosh qizlarning zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini egallashi uchun barcha chora-tadbirlar ko‘riladi. Jahon miqyosida davom etayotgan koronavirus pandemiyasi va iqtisodiy inqirozga qaramay, mamlakatimiz mustaqilligining 30 yillik qutlug‘ sanasini yuksak saviyada o‘tkazish bo‘yicha amaliy harakatlar izchil davom ettiriladi.

Xulosa qilib aytganda, taraqqiyot, yuksalish, obodlik va farovonlik o‘z-o‘zidan bo‘lmaydi. Bugun O‘zbekistonda qaysi sohani olmag, istiqloq in‘om etgan ulkan imkoniyatlar hayotda o‘zining yorqin ifodasini topayotganini ko‘rasiz. Zotan, biz qanday yutuq va natijalarga erishgan bo‘lsak, bularning barchasi mustaqillik, istiqloq sharofatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Qarori.№ 6332. 17.12.2020 yil
2. “Yangi O‘zbekistonda erkin va farovon yashaylik”. Sh.Mirziyoyev. 2021 yil

**O‘ZBEKISTONDA TA‘LIM – DAVLAT SIYOSATINING ASOSIY
YO‘NALISHLARIDAN BIRI SIFATIDA**

Xushbakova Lola Ashuraliyevna
Surxondaryo viloyati, Angor tumani
22-sobli umumta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqola O'zbekiston mustaqilligining 30-yillik shodiyonasi munosabati bilan Vatanimizda ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlarning mazmun-mohiyati va ahamiyati xususida fikr-mulohazalarni o'z ichiga oladi.*

Kalit so'zlar: *ta'lim, islohot, modernizatsiya, integratsiya, uzluksiz ta'lim, "uzluksiz ta'lim" konsepsiyasi, uzluksiz ta'lim tizimi, ta'lim shakllari.*

Bugungi zamonaviy jamiyatda inson faoliyatining eng keng sohalaridan biri - bu ta'lim hisoblanadi. Oxirgi yillarda ta'limning ijtimoiy roli ortib, dunyoning aksariyat davlatlarida ta'limning barcha turlariga bo'lgan munosabat o'zgardi. Ta'lim ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotning bosh, yetakchi omili sifatida qaralmoqda. Bunday e'tiborning sababi zamonaviy jamiyatning eng muhim qadriyati va asosiy kapitali - bu yangi bilimlarni izlash, egallash va nostandart qarorlar qabul qilishga qodir bo'lgan inson hisoblanadi. Shunday ekan, hozirgi davrda ta'lim shaxs va jamiyatni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Jahon iqtisodiyotida globallashuv va keskin raqobatchilik kuchayib borayotgan sharoitda insonning oldingi davrdagi butun hayot uchun ta'lim olish emas, balki butun hayoti davomida uzluksiz ta'lim olish zaruratini keltirib chiqarmoqda. Mustaqillik yillarida "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun¹, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" qabul qilindi². Kadrlar tayyorlash milliy modeli ishlab chiqilib, yangicha dunyoqarash, g'oya va mafkuralar xilmaxilligiga asoslangani shaxsning ta'lim darajasi va salohiyatini oshirishga, mustaqil fikrlaydigan, ijodiy yondoshuv madaniyatiga ega bo'lgan, yangi avlod kadrlarini tayyorlash ta'lim-tarbiya sohasida muhim o'rin tutadi.

Davlatimiz rahbari Sh.Mirziyoev o'zining "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak" asarida ta'lim va ilm-fan, davlatning yoshlarga doir siyosatini amalga oshirish, ta'limning yangi, zamonaviy usullarini, jumladan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish sohasidagi ishlar ahvolini tanqidiy tahlil qilib, bir qator vazifalarni amalga oshirishga e'tibor qaratdilar. Bu vazifalarning barchasi o'z mazmunida maktabgacha ta'lim, umumta'lim maktablari, litsey va kasb-hunar kollejlari, shuningdek, oliy ta'limda o'qitish sifatini

¹ «Таълим тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 й., 9-сон, 225-модда

² Кадрлар тайёрлаш миллий дастури // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 й., 11-12-сон, 295-модда; Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2007 й., 15-сон, 150-модда; 2013 й., 41-сон, 543-модда.

oshirish, yosh avlodning zamonaviy talabalarga mos tarzda ilm olish imkoniyatini kengaytirish, kitobxoblikni keng targ'ib qilish kabi qator masalalarni o'zida jam etadi.

Keyingi yillarda ta'lim tizimini takomillashtirish, zamonaviy kadrlar tayyorlashga qaratilgan qator ishlar amalga oshirildi. Prezident qarori bilan 2017-2021-yillarda Oliy ta'lim tizimini kompleks rivojlantirish dasturi qabul qilindi. 2018-yilda mamlakatimizda 13 ta yangi oliy ta'lim muassasasi, jumladan, xorijiy universitetlarning filiallari tashkil etildi. Fanlar akademiyasi va Innovatsion rivojlanish vazirligi tomonidan yuqori malakali kadrlar tayyorlash ishlari boshlandi.

Albatta, bunday e'tibor yaqin kelajakda o'z samarasini beradi. Lekin barcha sohalarda jadal islohotlar olib borilayotgan bir paytda shu sur'atga mos ilg'or kadrlar mamlakatimizga bugun kerak. Hozirgi tizimli o'zgarishlar jarayonida aksariyat mutaxassislarning bunga tayyor emasligi, ularning bilimi, malakasi va ko'nikmasi zamon talabiga javob bermasligi ayon bo'lib qoldi.

Masalan, xorijda doktorantura va magistraturada o'qitish, malaka oshirish va stajirovkani tashkil qilish bo'yicha dastlabki ehtiyoj 3,5 mingdan ortiq. Yurtimizda xalqaro ilmiy va amaliy tajriba ega 600 nafardan ziyod vatandoshlarimizga ehtiyoj mavjud. 1000 ga yaqin xorijiy olimlar va ekspertlarni jalb etishga talab bor.

Ya'ni, bugun kechiktirib bo'lmaydigan, oddiy ilmiy va ilmiy-pedagogik kadrlarga bo'lgan ehtiyoj 5 mingdan ziyodni tashkil etadi. Agar ishlab chiqarishdagi talab ham inobatga olinsa bu raqam kamida 50-100 baravarga oshadi.

«Bu hali bugungi ehtiyoj. Yaqin va uzoq istiqboldagi iqtisodiy rivojlanish nuqtai nazaridan bizga qaysi soha uchun qanday mutaxassis kerak bo'ladi? Shuni hozirdan chuqur o'ylashimiz, zamon talabi, islohotlar shiddatiga mos kadrlarni tarbiyalashimiz kerak. Bu masala bizning kelajagimiz, bizning ertangi kunimiz», – dedi Shavkat Mirziyoev.

Yuqorida ta'kidlanganlardan kelib chiqib xulosa qiladigan bo'lsak, hozirgi davrda har bir mamlakat raqobatbardoshligi avvalo, uning ta'lim va fan darajasiga bog'liq. Iqtisodiyot va jamiyat rivojlanishining zamonaviy holati inson faoliyatining kasbiy va kasbiy tayyorgarlik sifati darajasiga har qachongidan ham ko'proq talablar qo'ymoqda.

Zamonaviy xodimning ma'lum bir ish faoliyatiga moslik darajasini baholash borasidagi talablar doimiy ravishda o'zgarib va kuchayib bormoqda. Bunda "Kasbiy kompetentlik" sifatida uning nafaqat kasbiy bilimlari, malaka va ko'nikmalari, balki mantiqiy fikrlashi, tashabbuskorligi, uddaburonligi, guruhda ishlash va hamkorlik qilishga bo'lgan qobiliyati, ma'lumotlilik va boshqa sifatlari muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoev Sh.M. “Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz” mavzusidagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo‘shma majlisidagi nutqi. – T.: “O‘zbekiston”, 2016. – 56 b.
2. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. – T.: “O‘zbekiston”. – 2017.– 102b.
3. “2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi”. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli Farmoni.
4. “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O‘zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida”. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 5 iyuldagi PF-5106 sonli Farmoni.

О СООТНОШЕНИИ ПОНЯТИЙ ДИСКУРС И ГЕНДЕР

Абдурашитова Эльвира Тафкильевна

Докторант Национального университета Узбекистана

Аннотация: *В статье делается попытка ответить на вопрос «Как дискурс и гендер концептуализированы и соотношены? Как гендерный дискурс регулируется в разное время и разное пространство.*

Ключевые слова: *дискурс, гендер, гендерный дискурс, своё, чужое.*

Гендерный дискурс - открытая система, и его междисциплинарный характер является неотъемлемой чертой гендерных исследований, что, однако, не позволяет пренебрегать лингвистическим анализом. Основное отличие дискурса социальных систем от естественных состоит в том, что их самоорганизация дополняется дополнительной организацией, поскольку в обществе сознательно активны люди, которые ставят конкретные цели, руководствуясь мотивами своего поведения и духовными ценностями, которые их окружают. В этой связи взаимодействие самоорганизации и вне организации является основой развития социального гендерного дискурса.

Термин «дискурс» используется совсем по-другому. Что общего у различных определений, так это то, что они представляют собой системы коммуникации, которые определяют форму и содержание утверждений в определенных областях или определенных социальных аспектах. Соответственно, проводится различие между дискурсами доминирования, научными дискурсами, политическими дискурсами, гендерными дискурсами и т. д. Дискурсы исторически сформированы и изменчивы и показывают то, что сообщество считает истинным, разумным или нормальным. В то же время дискурсы выражают то, что в какой форме не принимается или игнорируется. Следовательно, дискурсы являются результатом эффектов власти и борьбы за власть. Один говорит о гегемонистских дискурсах, которые преобладали в обществе и определяют нормы и ценности, а другой говорит о контрдискурсах, в которых делается попытка сломить эту гегемонию (доминирование).

Гендерный дискурс определяет, о чем и как договариваются о проблеме гендера в разных социальных контекстах. Он фиксирует способ выражения идей бисексуальности или плюрализма, женственности и мужественности. Однако дискурс «сверху» не прописан. Даже если СМИ, политики и известные личности имеют большее влияние на социальный дискурс, каждый в обществе помогает формировать его: они воспроизводят преобладающие властные отношения и перспективы, ставят под сомнение их или открывают другие способы мышления и действий.

Гендер и дискурс приводят к таким вопросам, как: Каким образом гендерная проблематика становится проблемой: в школе, в газетах, в школьных учебниках, различными политиками и т. д.? Что это за тема? В каком контексте, например, рассматривается уход за детьми, стройность, гигиена, сила? В какой степени эти

утверждения (в картинках и в тексте) способствуют тому, что определенные представления о женщинах и мужчинах рассматриваются как нормальное или нет?

Что интересно в дискурс-аналитической точке зрения, так это то, что то, что исключено из дискурса, также может быть исследовано. Вопрос в том, что не является проблемой, что не выражается определенным образом или что становится проблемой только для женщин или мужчин, мальчиков или девочек. Где вы находите утверждения о трансгендерах и «квирах», а где нет?

Поскольку дискурсы меняются и могут отличаться в разных культурах, можно спросить, как гендерный дискурс регулируется в разное время или разное пространство. Например, как люди в деревне / городе говорили о женственности, мужественности, гомосексуализме, трансгендере, равенстве, домашнем хозяйстве и т. д. 50/100 лет назад? О чем они не говорили? Есть ли различия между гендерным дискурсом молодых людей и взрослых? Например, ученики, учителя, дочери / сыновья, родители, бабушки и дедушки?

Никакая социальная группа не имеет абсолютной власти над определенным дискурсом. Есть много способов изменить и нарушить его. Для этого часто приходится нарушать табу. Где можно распознать формы контрдискурса? Какие средства используются, чтобы направить дискурс в определенное русло? Правовые нормы, такие как квоты для женщин, эффекты отчуждения в искусстве, двусмысленность гендерных принадлежностей в литературе, подрывная деятельность посредством «незнакомого», «невозможного», «чужого» стиля и т. д.

Европа как Чужой становится тем символом, который активно используется в процессах политической мобилизации. На вопрос, какую роль в этих процессах играет гендерное измерение образа сегодняшней Европы осуществляется прежде всего сквозь призму концепта «Гейропа», который в последние годы получает все большее распространение в российском Интернете.

Легализация в европейских странах однополых браков, рост влияния идеологии феминизма, разрушение семьи как социального института интерпретируются как уничтожение нормального гендерного порядка. Постулируется, что эти процессы ведут к закату европейской цивилизации, потому что тем самым, во-первых, извращается сама человеческая природа и уничтожаются основы человеческого сообщества; во-вторых, Европа обрекает себя на геополитическое поражение в соперничестве с исламской цивилизацией.

В перспективе ставится вопрос: «В каком контексте сейчас находится проблема сохранения культурного ядра в Узбекистане, в стране с уникальной цивилизацией?». Важно отметить, что трансформация гендерных отношений на основе западных ценностей определяется не только внешними воздействиями, но и экономическими (изменение структуры занятости населения), политическими (интеграция в международные процессы для демократизации общества и достижения равенства на всех уровнях) и социальных процессов (необходимость решения проблем домашнего насилия, снижение рождаемости и старение населения).

ЛИТЕРАТУРА:

1. Tatjana Borisovna Riabova, Oleg Vjacheslavovich Riabov. "Гейропа»: гендерное измерение образа Европы в практиках политической мобилизации ". ЖЕНЩИНА В РОССИЙСКОМ ОБЩЕСТВЕ 3:31-39.
<https://www.cceol.com/search/article-detail?id=11935>
2. Scollor Ron, Wong Scollon Suzanne. Intercultural Communication: A Discourse Approach. Second Edition. — Blackwell, 2000. 316 p.
3. Казакова Е.А. Теоретические подходы рассмотрения дуальности «свое» и «чужое». Вестник ЧелГУ. 2014. № 11(340). – С. 120-125.

РЕШЕНИЕ ЗАДАЧИ КОШИ РАЗЛОЖЕНИЕМ В СТЕПЕННОЙ РЯД.

Ўтаназарова Юлдуз Равшан қизи

*Термезского государственного университета
факультета информационных технологий*

Применение рядов для решения ДУ рассмотрим на примере нелинейного уравнения второго порядка вида $y'' + p(x)y' + q(x)y = r(x)$ удовлетворяющего начальным условиям $y(x_0) = y_0, y'(x_0) = y_0'$.

Предположим, что решение поставленной задачи существует и будем его искать в форме ряда Тейлора функции $y(x)$

Для построения решения нужно знать производные в точке x_0 порядка 1, 2, 3, ..., но это можно сделать с помощью самого уравнения и его начальных условий. Действительно, из начальных условий мы сразу имеем значение функции и ее первой производной в точке x_0 . Подставляя их в уравнение, сразу находим значение 2-й производной. Дифференцируя обе части исходного уравнения по аргументу x , получим выражение для 3-й производной y''' .

Подставляя в правую часть $r(x)$ и значения предыдущих производных в этой точке, находим значение 3-й производной $y'''(x_0)$. Дифференцируя последнее выражение еще раз, и выполняя подстановку известных производных, находим значение 4-й производной в точке x_0 . Для определения производных функции $y(x)$ в точке x_0 до требуемого порядка n дифференцирование и подстановку выполняем необходимое число раз. Затем найденные значения производных подставляем в представление решения в форме ряда Тейлора. Для тех значений x для которых этот ряд сходится, он будет представлять искомое решение задачи Коши. Для решения задачи Коши используем следующую процедуру (см. [1], стр. 450).

```
DiffSer:=proc(f::anything,x::name,y::name,y1::name,\
x0::numeric,y0::numeric,y01::numeric,n::integer)
```

```

local p,der,i,j,s:
m0||1:=y01:
m0||2:=subs(x=x0,y=y0,y1=y01,f);
der:=subs(y1=m1,f); p:=y0+m0||1*(x-x0)+m0||2*(x-x0)^2/2:
for i from 3 to n do s:=0:
  for j from 1 to i-2 do
    s:=s+diff(der,m||j)*m||(j+1); end do:
  der:=diff(der,x)+diff(der,y)*m||1+s;
m0||i:=eval(der,{x=x0,y=y0,seq(m||k=m0||k,k=1..i-1)});
  p:=p+(m0||i)*(x-x0)^i/i!; end do; end proc:

```

Аргументами процедуры являются выражение для правой части ДУ (f), имена независимой переменной (x), неизвестной функции (y) и ее производной (y1), а также параметры , определяющие условия задачи Коши. Порядок усечения ряда n, задаваемый последним параметром, указывает, что последний член ряда будет иметь вид . Операторы расположенные до первого цикла for формируют первые 3 члена ряда. В цикле for вычисляются оставшиеся производные и их значения в точке , а также формируется ряд. В процедуре для всех появляющихся при последовательном дифференцировании производных решения используются обозначения mN, где N – порядок производной, а для их значений в точке используются переменные m0N.

Пример 1. Решить следующую задачу Коши: $s:=\text{DiffSer}(-y*x^2,x,y,y1,0,1,0,20);$

Выбранная задача имеет точное решение.

```

dsolve({diff(y(x),x$2)=-y(x)*x^2,y(0)=1,D(y)(0)=0},y(x));
s1:=rhs(%);

```

Для сравнения построим графики точного и приближенного решений. На следующем графике слева показано точное решение и приближенное до 20 – й степени, а справа до 100-й степени.

```
plot([s,s1],x=0..5,- 1..1,color=BLACK,thickness=2,linestyle=[1,4]);
```

Пример 2. Решим задачу Коши Для решения это уравнение с помощью разработанной процедуры, преобразуем его к виду . Отметим, что функция правой части при $x=0$ не определена. Поэтому применение процедуры реализующей первый способ построения решения в виде ряда не представляется возможным, т.к. ее алгоритм предполагает вычисление правой части в точке $x=0$. Но в методе поиска неопределенных коэффициентов, реализованном в последней процедуре, значение правой части в этой точке не вычисляется.

```
> s:=intDiff(-y1/x-y,x,y,y1,0,1,0,12);
```

```
> s1:=dsolve({ x*diff(y(x),x$2)+diff(y(x),x)+x*y(x)=0,
```

```
y(0)=1,D(y)(0)=0},y(x));
```

```
s1 := y(x)□□□BesselJ(0, x)
```

```
>plot([s,rhs(s1)],x=0..7,color=BLACK,thickness=2,linestyle=[1,4],numpoints=1000);
```

На графике приведено точное решение задачи и приближенное в виде ряда.

ЛИТЕРАТУРА:

1. А.. Матросов. “Maple 6. Решение задач высшей математики и механики”, БХВ, Петербург, 2001г.
2. Чеботин В.Н. Физическая химия твердого тела. М.: Химия. – 1982.
3. Кузнецов, Л. А. Сборник заданий по высшей математике (ТР) : учеб. пособие для втузов / Л. А. Кузнецов. – М. : Высш. шк., 1983

МАЪМУРИЙ ТАРТИБ-ТАОМИЛЛАР ПРИНЦИПЛАРИ ТУШУНЧАСИ

Валидинов Абдулхалим Гофиржон ўғли

*Фаргона вилоят Фаргона туманлараро маъмурий суди
судья ёрдамчиси, 3-даражали юрист.*

Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 8 январдаги “Маъмурий тартиб-таомиллар тўғрисида”ги (кейинги ўринларда ММТг деб юритилади) расмий эълон қилинган кундан эътиборан ўн икки ой ўтгач кучга кирувчи бу қонуннинг мақсади маъмурий орган ва мансабдор шахсларнинг ўртасида вужудга келадиган маъмурий тартиб-таомилларни амалга ошириш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат. Ушбу Қонуннинг асосий вазифалари сифатида маъмурий органлар билан муносабатларда қонун устуворлигини, жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини таъминлашдан иборат эканлиги белгиланган. Қонун маъмурий органларнинг манфаатдор шахсларга нисбатан маъмурий-ҳуқуқий фаолиятига, шу жумладан лицензия, рухсат бериш, рўйхатдан ўтказиш тартиб-таомилларига, давлат хизматларини кўрсатиш билан боғлиқ бошқа

тартиб-таомилларга, шунингдек қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа маъмурий-ҳуқуқий фаолиятга нисбатан татбиқ этилади. Мазкур маъмурий-ҳуқуқий фаолият амалга оширилиш жараёни бевосита маъмурий тартиб-таомиллар принципларига маъмурий орган мансабдор шахслари томонидан амал қилинишини талаб этади. Маъмурий тартиб-таомиллар принциплари қуйидагилардан иборат: қонунийлик; мутаносиблик; ишончлилик; тингланиш имкониятининг мавжудлиги; маъмурий тартиб-таомилларнинг очиқлиги, шаффофлиги ва тушунарлилиги; манфаатдор шахслар ҳуқуқларининг устунлиги; бюрократик расмиятчиликка йўл қўйилмаслиги; мазмунан қамраб олиш; маъмурий иш юритишнинг “бир дарча” орқали амалга оширилиши; тенг

ҳуқуқлилик; ишончининг ҳимоя қилиниши; маъмурий ихтиёрийликнинг (дискрецион ваколатнинг) қонунийлиги ва текшириш.

Мазкур мақолада предмети ва ҳажмидан келиб чиқиб, қуйида маъмурий тартиб-таомилларнинг асосий принциплари, тинглаш жараёни, маъмурий актни қабул қилиш ҳамда маъмурий тартиб-таомилларнинг маъмурий шикоят ва маъмурий судлов билан ўзаро мутаносиблари масалалари МТТ Қонуни ва суд амалиёти асосида Ўзбекистонда маъмурий

тартиб-таомиллар институтини такомиллаштириш юзасидан тегишли таклиф ва хулосалар ишлаб чиқилади.

Бизаг маълумки, ММТТ бирор-бир моддасида маъмурий тартиб-таомиллар принциплари тушунчаси келтирилмаган ва тўғридан-тўғри принциплар номлари келтириб ўтилган. Қонуннинг назарий асослар, амалиётдаги қарашлар ва хорижий таҳлиллардан келиб чиқиб, маъмурий тартиб-таомиллар принциплари тушунчасига муаллифлик таърифи қуйидагича ишлаб чиқилади ва қонунчиликка киритиш учун таклиф этилади. Унга кўра маъмурий тартиб-таомиллар принциплари – бу маъмурий ҳуқуқий низоларни кўриб чиқиш ёки жазолаш билан боғлиқ бўлмаган, қонун ҳужжатлари нормалари билан тартибга солинган маъмурий органларнинг уларга хизмат юзасидан бўйсундириладиган жисмоний ва юридик шахслар билан бўладиган муносабатларида оммавий бошқарув ваколатларини амалга ошириш орқали жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, қонун билан қўриқланадиган манфаатларини амалга оширишга тўсқинлик қилмайдиган ва маъмурий ҳужжатнинг қонуний чиқарилиши ёки маъмурий ҳаракатнинг тўғри амалга оширилишини тартибга солувчи маъмурий-ҳуқуқий фаолият тартибидир. Шу ўринда маъмурий тартиб-таомиллар қандай қонуниятларга мисол бўлиши мумкинлиги қарашлар ўрганувчининг диққатини тортиши мумкин. А.А.Никольскаянинг фикрлашича, ҳуқуқ меъёрлар йиғиндиси (жамланмаси) сифатида объектив ҳодиса бўлиб, маълум бир қонуниятлар асосида ривожланади. Олимларнинг вазифаси мана шу объектив қонуниятларни рад этиш ёки ўз назарияларига “тўғрилаш” эмас, балки ушбу

қонуниятларни аниқлаш, кашф этишдан иборатдир . Худди шу маънода маъмурий тартиб-таомиллар ҳам айнан шу каби объектив қонуниятлардан ташкил топган ва маъмурий ҳуқуқнинг бошқа соҳалари билан ўзаро чамбарчас боғлиқ, тасаввур қилинг қандайдир масалани тушунмаслик бу уни рад этилишини англатмаслиги керак, балки ушбу масала моҳияти ва мазмунини тўғри англаш асосида кашф этиб бориш керак бўлади. Тадқиқот ишида ҳам Ўзбекистонда маъмурий тартиб-таомилларнинг асосий қоидалари бўлмиш маъмурий тартиб-таомилларнинг асосий принциплари хорижий тажриба таҳлили асосида тегишли илмий хулосалар билан бойитилишига эришилади.

Жаҳонда маъмурий тартиб-таомилларнинг кўпгина қоидалари, жумладан, иштирок этиш ва шаффофлик шунчаки ҳуқуқ ёки жараён сифатида эмас, балки яхши бошқарув қарорларига эришиш йўли сифатида қонунларда белгилаб қўйилган ва бу ҳолат маъмурий қарорлар самарадорлигини ошириш тизими сифатида баҳоланмоқда. Бу борада маъмурий тартиб-таомиллар шунчаки тартиб-таомил сифатида эмас, балки мазмун-моҳиятига кўра давлат бошқаруви органларининг халқ олдида ҳисобдор бўлиши, маълум бир қоидаларга бўйсунуш орқали ўз ваколатларини суистеъмол қилишдан сақланишни таъминлаш, маъмурий органлар томонидан тартиб-таомилли легитимлик орқали адресат ва бошқа манфаатдор шахслар билан биргаликда, ҳамкорликда аниқ иш юзасидан маъмурий тартиб-таомиллар қоидалари воситасида маълум бир қисмига келиш, маъмурий тартиб-таомилларнинг барча иштирокчилари биргаликда (ҳамкорликда) ўзлари учун аниқ ҳолат бўйича маъмурий тартибга солишни аниқлаб олишига қаратилган маъмурий тартиб-таомиллар институтини такомиллаштиришга оид тадқиқотлар долзарб аҳамият касб этмоқда. Мамлакатимизда ҳам давлат бошқарувининг мустаҳкам ҳуқуқий асослари мавжуд бўлсада, Ҳаракатлар стратегияси асосида “Халқ давлат органларига эмас, балки давлат органлари халқимизга хизмат қилиши керак” деган янгича ғояга асосланган замонавий оммавий-ҳуқуқий изчилликни жорий этилишига алодида эътибор берилмоқда. Шундай бўлсада, маъмурий тартиб-таомилларнинг назарий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш йўналишида

ҳал этилишини кутаётган катор муаммолар, масалан: эскича маъмурий буйруқбозликка асосланган бошқарув, бошқарув қарорларини фуқаролар ҳамда томонларнинг фикрини инобатга олмасдан қабул қилиш ва ижро қилиш каби ўз умрини ўтаб бўлган бошқарув усулларининг мавжудлиги, маъмурий қарорларни қабул қилишда қандай стандартлар асосида, қандай ҳуқуқий ва фактик асосларга таянган ҳолда чиқарилганлигига етарлича эътибор берилмаслиги, маъмурий қарорларни бекор қилиш, ўзгартириш, ҳақиқий эмас деб топилиши юзасидан ягона стандартларнинг йўқлиги, қабул қилинадиган қарор юзасидан бир қанча илмий изланишлар олиб борилмоқда ҳамда маъмурий тартиб-таомилларнинг Ўзбекистон шароитида қай тартибда тадбиқ этилиши ва ривожланиши ММТт қонунининг амалиётда қандай ишлашига боғлиқ ҳисобланади.

Юқорида билдирилган фикрлардан хулоса шуки, маъмурий

тартиб-таомиллар принциплари тушунчасини кенгроқ тушуниш ва ўрганувчилар учун яхшироқ етиб бориши учун қонуннинг тегишли қисмига ўзгартириш киритилиши лозим. Унга кўра Қонуннинг асосий ричаги бу унинг принциплари ҳисобланади ва қонуннинг ишлашини таъминлайдиган асосий воситаси ҳисобланади. Шуни ҳисобга олган ҳолда Қонуннинг 4-моддасига тегишли тартибда ўнинчи банд киритилсин. Унга кўра Маъмурий

тартиб-таомиллар принциплари – бу маъмурий ҳуқуқий низоларни кўриб чиқиш ёки жазолаш билан боғлиқ бўлмаган, қонун ҳужжатлари нормалари билан тартибга солинган маъмурий органларнинг уларга хизмат юзасидан бўйсундириладиган жисмоний ва юридик шахслар билан бўладиган муносабатларида оммавий бошқарув ваколатларини амалга ошириш орқали жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, қонун билан кўриқланадиган манфаатларини амалга оширишга тўсқинлик қилмайдиган ва маъмурий ҳужжатнинг қонуний чиқарилиши ёки маъмурий ҳаракатнинг тўғри қўлланилишини тартибга солувчи маъмурий-ҳуқуқий фаолият тартиби.

О СООТНОШЕНИИ ПОНЯТИЙ ДИСКУРС И ГЕНДЕР

Абдурашитова Эльвира Тафкильевна

Докторант Национального университета Узбекистана

Аннотация: *В статье делается попытка ответить на вопрос «Как дискурс и гендер концептуализированы и соотношены? Как гендерный дискурс регулируется в разное время и разное пространство.*

Ключевые слова: *дискурс, гендер, гендерный дискурс, своё, чужое.*

Гендерный дискурс - открытая система, и его междисциплинарный характер является неотъемлемой чертой гендерных исследований, что, однако, не позволяет пренебрегать лингвистическим анализом. Основное отличие дискурса социальных систем от естественных состоит в том, что их самоорганизация дополняется дополнительной организацией, поскольку в обществе сознательно активны люди, которые ставят конкретные цели, руководствуясь мотивами своего поведения и духовными ценностями, которые их окружают. В этой связи взаимодействие самоорганизации и вне организации является основой развития социального гендерного дискурса.

Термин «дискурс» используется совсем по-другому. Что общего у различных определений, так это то, что они представляют собой системы коммуникации, которые определяют форму и содержание утверждений в определенных областях или определенных социальных аспектах. Соответственно, проводится различие между дискурсами доминирования, научными дискурсами, политическими дискурсами, гендерными дискурсами и т. д. Дискурсы исторически сформированы и изменчивы и показывают то, что сообщество считает истинным, разумным или нормальным. В то же время дискурсы выражают то, что в какой форме не принимается или игнорируется. Следовательно, дискурсы являются результатом эффектов власти и борьбы за власть. Один говорит о гегемонистских дискурсах, которые преобладали в обществе и определяют нормы и ценности, а другой говорит о контрдискурсах, в которых делается попытка сломить эту гегемонию (доминирование).

Гендерный дискурс определяет, о чем и как договариваются о проблеме гендера в разных социальных контекстах. Он фиксирует способ выражения идей бисексуальности или плюрализма, женственности и мужественности. Однако дискурс «сверху» не прописан. Даже если СМИ, политики и известные личности имеют большее влияние на социальный дискурс, каждый в обществе помогает формировать его: они воспроизводят преобладающие властные

отношения и перспективы, ставят под сомнение их или открывают другие способы мышления и действий.

Гендер и дискурс приводят к таким вопросам, как: Каким образом гендерная проблематика становится проблемой: в школе, в газетах, в школьных учебниках, различными политиками и т. д.? Что это за тема? В каком контексте, например, рассматривается уход за детьми, стройность, гигиена, сила? В какой степени эти утверждения (в картинках и в тексте) способствуют тому, что определенные представления о женщинах и мужчинах рассматриваются как нормальное или нет?

Что интересно в дискурс-аналитической точке зрения, так это то, что то, что исключено из дискурса, также может быть исследовано. Вопрос в том, что не является проблемой, что не выражается определенным образом или что становится проблемой только для женщин или мужчин, мальчиков или девочек. Где вы находите утверждения о трансгендерах и «квирах», а где нет?

Поскольку дискурсы меняются и могут отличаться в разных культурах, можно спросить, как гендерный дискурс регулируется в разное время или разное пространство. Например, как люди в деревне / городе говорили о женственности, мужественности, гомосексуализме, трансгендере, равенстве, домашнем хозяйстве и т. д. 50/100 лет назад? О чем они не говорили? Есть ли различия между гендерным дискурсом молодых людей и взрослых? Например, ученики, учителя, дочери / сыновья, родители, бабушки и дедушки?

Никакая социальная группа не имеет абсолютной власти над определенным дискурсом. Есть много способов изменить и нарушить его. Для этого часто приходится нарушать табу. Где можно распознать формы контрдискурса? Какие средства используются, чтобы направить дискурс в определенное русло? Правовые нормы, такие как квоты для женщин, эффекты отчуждения в искусстве, двусмысленность гендерных принадлежностей в литературе, подрывная деятельность посредством «незнакомого», «невозможного», «чужого» стиля и т. д.

Европа как Чужой становится тем символом, который активно используется в процессах политической мобилизации. На вопрос, какую роль в этих процессах играет гендерное измерение образа сегодняшней Европы осуществляется прежде всего сквозь призму концепта «Гейропа», который в последние годы получает все большее распространение в российском Интернете.

Легализация в европейских странах однополых браков, рост влияния идеологии феминизма, разрушение семьи как социального института интерпретируются как уничтожение нормального гендерного порядка. Постулируется, что эти процессы ведут к закату европейской цивилизации,

потому что тем самым, во-первых, извращается сама человеческая природа и уничтожаются основы человеческого сообщества; во-вторых, Европа обрекает себя на геополитическое поражение в соперничестве с исламской цивилизацией.

В перспективе ставится вопрос: «В каком контексте сейчас находится проблема сохранения культурного ядра в Узбекистане, в стране с уникальной цивилизацией?». Важно отметить, что трансформация гендерных отношений на основе западных ценностей определяется не только внешними воздействиями, но и экономическими (изменение структуры занятости населения), политическими (интеграция в международные процессы для демократизации общества и достижения равенства на всех уровнях) и социальных процессов (необходимость решения проблем домашнего насилия, снижение рождаемости и старение населения).

ЛИТЕРАТУРА:

1. Tatjana Borisovna Riabova, Oleg Vjacheslavovich Riabov. "Гейропа»: гендерное измерение образа Европы в практиках политической мобилизации ". ЖЕНЩИНА В РОССИЙСКОМ ОБЩЕСТВЕ 3:31-39. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=11935>
2. Scollor Ron, Wong Scollon Suzanne. Intercultural Communication: A Discourse Approach. Second Edition. — Blackwell, 2000. 316 p.
3. Казакова Е.А. Теоретические подходы рассмотрения дуальности «свое» и «чужое». Вестник ЧелГУ. 2014. № 11(340). – С. 120-125.

SHAHNISABZDAGI TEMURIYLAR DAVRIGA OID KOSHINLAR.**Uranova Nodira Ravil qizi***Qashqadaryo viloyati “Shahrisabz” Davlat muzey -
qo’riqxonasi bosh mutahassisi.***Eshova Gavhar Jumaevna***Qashqadaryo viloyati “Shahrisabz” Davlat muzey-
qo’riqxonasi bo’lim boshlig’i*

Annotatsiya: *Koshin tarixiga nazar, koshinning asosiy vazifalari, tayyorlanishi va uning turlari, temuriylar davriga oid koshinlar va “Shahrisabz” Davlat muzey-qo’riqxonasi fondida saqlanayotgan koshinlar ta’rifi haqida.*

Kalit so’zlar: *koshin, naqsh, gulyak, girrix, mayolika.*

Eng avvalo koshinlar tarixiga nazar tashlaydigan bo’lsak u qadimgi Sharqda paydo bo’lgan va asosiy vazifasi binolarni bezash bilan bir qatorda devorlarni yong’in va yog’ingarchiliklardan saqlash ham bo’lgan. Keyinchalik u Yevropa mamlakatlarida ham keng foydalanilib, IX asrlarda pechka va kaminlarni bezashda ishlatilgan. O’rta Osiyoga esa XII- asr oxiri – XIII - asr boshlarida kirib keldi ilk bor Samarqand, Buxoro kabi tarixiy shaharlarimizda bino poydevorlarini bezashda ishlatilgan.

Koshinlar maxsus pishirilgan sirkor yupqa sopol taxtacha bo’lib, maxsus loydan qoliplarga quyib tayyorlanadi va xumdonda 1150 C° gacha pishiriladi. So’ng turli naqsh tushirilgach sir beriladi va yana maxsus xumdonda pishiriladi. Koshinlarning sirlangan, naqshli, turli tasvirlar tushirilgan xillari bor. Sirtga puxta yopishishi uchun koshinning orqa tomoni g’adir-budir yoki chuqurcha-chuqurcha qilib yasaladi. O’ngi oq yoki har xil rangli, silliq, bo’rtma, silliqanmagan, shisha xillari bor.

XX – asrning 20- yillaridan koshin tayyorlash usulini takomillashtirish ustida izlanishlar olib borildi. Yevropada «modern» uslubidagi tovlanma sirli monoxrom koshinkor ichki va tashqi devorli binolar paydo bo‘ldi. O‘zbekistonda Samarqanddagi maxsus kulollik ustaxonasida, Toshkentdagi ustaxonalar qadimgi koshinlarga yaqin bo‘lgan koshin tayyorlana boshlandi. Me‘moriy yodgorliklarni ta‘mirlashda, binolarni bezashda, kamin va pechlarni qoplashda Koshindan keng foylalanil moqda.

Shahrisabz Davlat muzey-qo‘riqxonasi fondida saqlanayotgan koshinlar.

Siyosiy vaziyatlar tufayli XIX asr oxiri XX asr boshlarida o'rta asrlarda barpo etilgan binolarga katta zarar etgan va koshinlari qo'porib olingan. Hozirgi kunda ana shu koshin bo'laklari O'zbekistonning ko'plab muzeylarida saqlanadi. Misol uchun Shahrisabz Davlat muzey qo'riqxonasi fondida ham tarixiy shahar bo'lmish Shahrisabz xududida XIV-XV asrla Temuriylar tomonidan barpo etilgan obidalar yuzasidan tushgan koshinlar saqlanadi. O'sha davrlarda koshinlar o'ta sifatli va pishiq ishlangan. Bir necha asrlar o'tishiga qaramay ranglari o'chmagan. Bunday koshinlarga tabiiy o'simliklardan olingan ranglar ishlatilgan. Bunday o'simlikka misol tariqasi Gulyak yoki Qirq bug'im o'simliklarini aytish mumkin. Och moviy rang bu o'simliklarni kuydurish orqali olinadi. Tabiiy yo'l bilan olingan ranglar asrlar davomida ham yaxshi saqlanib qoladi. Ba'zi bir koshinlarga girrix naqshlari va arabiy yozuvlarni ko'rishimiz mumkin. Bu esa hattotlikning me'morchilikda bo'lgan o'rnini ham yaqqol ko'rsatib beradi.

Shunga o'xshash koshinlarni Oqsaroy, Dorus-siyodat majmualari devorlarida ham uchratish mumkin. Temuriylar davrida naqshdor mozaika rivojlana borib, islmiy bezaklarni joriy etish kengaydi. Naqshdor mozaika texnikasida epigrafikaga ham katta e'tibor berilgan. Qur'on oyatlari va hadis namunalari, hikmatli so'zlar ayni vaqtida hukmdor, qolaversa, buyurtmachi sha'nini ham madh etuvchi yozuvlar bo'lib, ular binoning bezak elementi sifatida ham namoyon bo'lgan. Buyuk sohibqiron Amir Temur davrida Shahrisabz islomiy ilmlar markazlaridan biri bo'lganligi tufayli Qubbat ul ilm val-adab ya'ni ilm va adab jamlangan degan faxrli nomga ega bo'lgan edi. 1404-yilning avgustida shaxarga yetib kelgan ispan elchilari bu yerni katta shahar deb nomlashgan. Shahrisabz shahri ko'plab me'moriy obidalari

mavjudligi va yaxshi saqlanganligi tufayli UNESCO ning madaniy meros ro'yxatiga olingan va 1996- yilda "Amir Temur" nomidagi orden bilan mukofotlangan.

Shahrisabz Davlat muzey-qo'riqxonasi fondida saqlanayotgan arab yozuvi asosida islamiy naqsh tushurilgan koshin..

Markaziy Osiyodagi kulolchilik mahsulotlarida moviy keramika eramizning XIV –XV asrlaridan boshlab uchray boshlaydi. Rangli kulolchilik mahsulotlarini yurtimiz xududida keng tarqay boshlashiga savdo karvonlarining mamlakatimiz xududidan to'xtovsiz qatnovini xam sabab qilib ko'rsatish mumkin. Temuriylar davriga kelib binolarni mozayka va mayolikalar bilan qoplash yuksak darajaga yetdi. XIV-XV asrlarda O'rta Osiyoda xususan yurtimizda bunyod etilgan obidalarga Samarqand shahridagi Bibixonim masjidi, Shohizinda ansambli, Go'ri Amir mavzeysi, Ulug'bek madrasasi, Shahrisabzda Oq saroy majmuasi, Jahongir maqbarasi, Dor-ut tilovat, Dor-us saodat majmualari, va jahonning turli mamlakatlarida bunyod etilgan temuriylar davriga oid me'morchilik namunalari me'morchilik sohasining naqadar yuqori cho'qqiga ko'tarilganini yorqin misolidir.

Temuriylar davri me'morchiligida naqsh va rang muhim ahamiyat kasb etgan. Moviy naqshlarning yangi turlari paydo bo'ldi, ganchdan ishlangan bo'rtma naqshlarni oltin suvida ishlanishi, ya'ni kundal shular jumlasidandir. Amir Temur va temuriylar davrida ulkan binolarning peshtoq va gumbazlarida ishlatilgan sirlangan moviy koshinlar davrning oziga xos ramziga aylandi. Ko'k va havo rang maishiy kulolchilikda ham yetakchilik qildi. Mohirona o'ylangan naqshlar, shubhasiz, uzoq muddatlarda jamlangan tajribalar natijasini o'zida mujassamlashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. UNESCO. Amir Temur jahon tarixida. T.,2001
2. N.Abdullayev. O'zbekiston san'ati tarixi. T., 2007.
3. A. Xakimov. Markaziy Osiyo xalqlari amaliy san'ati tarixi.T., 2004
4. N.Abdullayev. Sharq xalqlari san'ati tarixi. T., 2007.
5. N.Abdullayev. San'at tarixi. 1-jild. T., 2001

ЎЗБЕК ВА ИНГЛИЗ ТИЛЛАРИ ФРАЗЕОЛОГИК ЛИСОНИЙ ОЛАМ ТАСВИРИДА ГЕНДЕРГА ОИД КОНЦЕПТУАЛ МЕТАФОРАЛАР

Нормурадова Гулнора Мурадуллаевна

Ўзбекистон Миллий университети тадқиқотчиси

Аннотация: *Ушбу йўналишдаги терминологик аппаратнинг асосий концепти «жинс» (ижтимоий-маданий гендер) тушунчаси бўлиб, у ҳар хил жинс вакиллари ўзаро таъсирининг ижтимоий ва маданий жиҳатларини уларнинг биологик хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, шунингдек жамият томонидан яратилган гендер стереотипларга қараб эркак ва аёлнинг хулқ-атвори, тафаккури, мулоқоти, шахснинг ўз ўзини англаш имкониятларини ўрганишни тақазо этади. Мақолада ўзбек ва инглиз тиллари фразеологик лисоний олам тасвирида гендерга оид концептуал метафораларнинг жамиятда шаклланган гендер стереотипларини намоён этувчи муҳим восита эканлиги қайд этилади.*

Калит сўзлар: *концептуал метафора, фразеологик лисоний олам тасвири, фрейм, концепт.*

XX аср охири тилшуносликда тил ходисаларини ўрганишда антропоцентризм тамойилига асосланган янги тадқиқот парадигмаларининг жадал ривожланиши билан белгиланади. Шахсни тилда ўрганишда лисоний шахснинг индивидуал хусусиятларини гендер аспектида тадқиқ этиш муҳим аҳамият касб этади. Гендер тилда шахснинг ижтимоий, маданий ва когнитив хусусиятини белгиловчи муҳим воситалардан биридир. Гендер конструкциясининг кўп ўлчовлилиги уни ўрганиш учун лингвистик компетенцияга бўлган талабни келтириб чиқарди ва бу мустақил йўналиш - лингвистик гендерологияни юзага келтирди.

Тил ва маданият гендер муносабатларига сингиб кетганлиги сабабли, гендер биологик воқелик устидаги ижтимоий-маданий омил ва ижтимоий-гендерга оид тизим сифатида талқин этилади, бу нуқтаи назардан лингвистик таҳлил психо-, этно-, социал-, прагмалингвистик маълумотларни, шунингдек когнитив тилшунослик масалаларини жалб қилишни тахмин қилади. Тилнинг барча жиҳатлари, унинг тизими даражасида ҳам, унинг фаолият кўрсатиши даражасида ҳам гендер омили нуқтаи назаридан таҳлил қилиниши мумкин, бу эса тил ва нутқда гендер ва унинг маданий ўзига хослигини аниқлашга имкон берадиган кенг қўламли услублардан фойдаланишни назарда тутди .

Муайян лингвомаданий жамиятнинг гендер стереотиплари бевосита мазмунини, уларнинг хусусиятларини лингвистик тузилмалар орқали ўрганиш мумкин, чунки гендер стереотипи барча лингвистик даражаларда ифодаланади ва баҳоловчи хусусиятга эга бўлади. Фикримизча, тадқиқотларда лингвомаданий ва чоғиштирма усуллардан фойдаланиш самарали ҳисобланади, хусусан гендерни чуқурроқ ўрганишга ёрдам берадиган лингво-когнитив таҳлилларга асосланган ёндашувни қўллаш мақсадга мувофиқдир. Зеро, концептга комплекс ёндашиш инсон, маданият ва тафаккур орасидаги чуқур алоқаларни очиқ беришга имкон беради .

Когнитив равишда концепт дунёни билиш «кванти», барча коммуникатив аҳамиятга эга бўлган маълумотларни қамраб оладиган ментал бирлик вазифасини бажаради. Когнитив жиҳатдан она тилида сўзлашувчиларнинг билим базасининг таркиби, концепти, фрейми, схемаси билан боғлиқ бўлиши мумкин, яъни сўз-репрезентларнинг семантик моделлари хусусиятидан турли даражадаги мураккабликдаги ақлий тузилмаларгача.

Лингвистик тузилмаларни таҳлил қилишда фрейм ёндашуви долзарб аҳамиятга эга. Бизнингча, билимларни намоёиш этиш учун тузилма, тажрибани категориялаш усули ва унинг ҳажми ва тузилмавий билимларининг барчасида маълум бир объект ҳақида маълумот берувчи концепт ўртасида чамбарчас боғлиқлик мавжуд. Характерологик хусусиятларни ўрганишда ноаниқлик, мақолларнинг семантик кўп қирралилиги ва материалнинг таснифини

қийинлашишига сабаб бўладиган бир нечта фреймларни бир бири билан кесишиши билан боғлиқ бўлган сўзлар борасида муаммоларга дуч келинади .

Лингвистик материалнинг “Қиз” фреймида ёш қизнинг образини концептуаллаштиришда ноаниқлик мавжуд. Ушбу реим асосан эркаклар тилида яратилган. Кўпгина ҳолларда, “қиз” ўзининг асосий ролида, яъни унга жамият томонидан тайинланган - келинлик ролида қўлланилади. Кўпгина паремияларнинг доминант хусусияти "Келин – буюм" деган асосий метафорани илгари суради: *The worst store a maid unbestowed./ Келин — қайнона супургиси.* Гарчи бу соҳада паремиялар аниқ салбий баҳони бермасида, аксарияти истехзоли рухий тушкунлик характериға эға, жумладан, аҳмоқ мавжудотнинг яғона мақсади бўлган эрга тегиш стереотипини яратади: *Maids want nothing but husbands, and then when they have them they want everything.* Жамиятнинг унга асосий талаби бокираликни сақлаш таъкидланади: *Эгри бўлса ҳам йўл яхши, Қари бўлса ҳам қиз яхши.*

"Кекса аёл" фрейми гендер концептида энг кам учрайдиган тузилмалардан ҳисобланади, аммо у муҳим хусусиятларни юзага чиқаради. Инглиз тили лисоний оламида аёлнинг кексайиши ёвуз ва хийла-найранг билан ёки ривожланмаган ақл эғаси сифатида ифодаланади: *A woman is an angel at ten, a saint at fifteen, a devil at forty and a witch at fourscore. A woman of sixty, the same as a girl of six, runs to the sound of the timbrel.* Ўзбек тилида эса бу ҳолат аёлнинг ҳеч нарсаға ярамай қолишиға ишора қилади: *Аёлнинг ўттизга киргани – ўтин бўлгани.*

"Никоҳ" фрейми энг кўп паремиялар томонидан шаклланади ва патриархал жамиятдаги аёлларнинг мавқеини батафсил ишлаб чиқадиган бир қатор стереотипларни белгилайди:

А) Эр – бошлиғ: *Men were made of clay, but woman was made of man;*
Эр – авра, хотин - астар.

Б) Эр-хотиннинг бирлиги: *Put not your hand between the rind and the tree (between husband and wife);* Эр-хотин - қўш хўкиз.

Д) Яхши/ёмон хотин: *Wife a mouse, quiet house; wife a cat dreadful*

that; Яхши хотин – уй бўстони, Ёмон хотин – зимистони/ Яхши хотин- умр боли, ёмон хотин – жон заволи.

Е) Эркаклар учун турмушнинг қийинчиликлари: A dead wife's the best goods in a man's house; Ёмон арава йўл бузар, ёмон хотин –уй.

Бу паремиялардаги миллий тасвирнинг ушбу қисмида фақат эркаклар оламининг тасвири акс эттирилган. Эркак бу адресант ва миқдорий жиҳатдан доминант бўлган адресат ҳисобланади. "Никоҳ" фреймини ташкил этувчи мақолларнинг асосий қисми тўғридан-тўғри эркакларга қаратилган ва никоҳни эркак ҳаётидаги энг масъулиятли кадам сифатида кўрсатадиган перформатив шаклига намоён этади.

"Оналик" фрейми эса асосан ижобий коннотатив маънога эгаллиги билан ажралиб туради: The mother's breath is aye sweet; Она – кулол, бола –лой/ Болали она донга тўймас, болали ғоз донга. Ҳеч бир паремияда она-аёл образи стереотипик салбий аёл образи сифатида намоён бўлмаган. Чунки "оналик" концепти биосоциал ҳодиса бўлиб, энг камида жамиятдаги ҳокимият муносабатлари, унинг мулки ва ҳуқуқий табақаланишига боғлиқ.

"Аёллар фаолияти" фрейми аёл фаолиятининг фақат хусусий соҳага - оила ва уйга тааллуқлилигини тушунтиради: A house and a woman suit excellently. A woman is to befrom her House three times: when she is Christened, Married and Buried ; Хотин – уйнинг чироғи/ Аёлнинг сариштаси – Рўзғорнинг фариштаси/ Рўзғор зийнати — ўтин, Уй зийнати — хотин. Ўрганилган фрагментнинг асосий фарқловчи хусусиятида ўзбек халқининг оламдаги мафкуравий сурати акс эттирилган, доминант эркак нуқтаи назарига кўшимча сифатида қарама-қарши –"аёл" тушунчасининг барча даражаларида намоён бўладиган аёл дунёқараш ва унинг ўзига хослиги аниқланди.

Психологик даражада, ҳар икки тилдаги концепция аксарият ҳолларда аёл позициясидан келиб чиққан ҳолда аёлнинг севгисини концептуаллаштирадиган фреймда ифодалайди. Меҳрибон аёл оналик архетипининг қуйидаги хусусиятларини намоёиш этади: ғамхўрлик, меҳр, фидойилик.

"Ёш" параметри жихатидан ҳам инглиз ўзбек тилларидаги кекса аёл қиёфасини концептуаллаштиришда деярли фарқ кузатилмайди.

Инглизча гендерга оид мақоллар кўпинча Инжил матнлари ва черков догмаларидан пайдо бўлган. Уларнинг муҳим манбалари қадимий мифология, Эврипид, Платон, Аристофан, Ювенал, Виргилий, Овид, Софокл, Гомер, Плутарх ва бошқалар номлари билан боғлиқ қадимий юнон ва Рим адабиётларидир. Бу шуни англатадики, инглизларнинг лингвистик онги асосан яҳудий-христиан ва қадимий анъаналар таъсири остида ва инглиз жамиятидаги эрта урбанизация ва маърифат билан боғлиқ бўлган оммавий, диний эътиқодларнинг камроқ таъсирланиши натижасида шаклланган. Буларнинг барчасига аёл образини лингвистик объективлаштиришда аёлларга қарши тенденцияни кучайиши ва дунёга аёл нуқтаи назаридан қараш ёндашувининг мавжуд эмаслиги сабаб бўлди.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, инглиз ва ўзбек тилларининг паремиологик фондида аёл ва гендер муносабатларининг андроцентриқ нуқтаи назарининг доминантлиги ва ҳар икки лингвомаданий жамоаларнинг лисоний олами тасвирида гендер ассиметрияси мавжудлиги таъкидлаш мумкин. Лекин гендерга оид бирликларнинг қиёсий таҳлили ўрганилаётган тилларда андроцентризм даражасининг турлича эканлигини кўрсатди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. К вопросу о методологии гендерных исследований в лингвистике // Межкультурный диалог на евразийском пространстве: Материалы международной научной конференции "Язык и литература в межкультурной коммуникации народов Евразии". — Уфа: Изд-во БашГУ, 2002. - С. 203- 206.

2. Мирзаев Т., Мусокулов А., Саримсоқов Б. Ўзбек халқ мақоллари - Тошкент: Шарқ, 2003.

3. Паремология как зеркало гендерных стереотипов // Коммуникативно-функциональное описание языка: Межвузовский сборник. - Уфа: Изд-во БашГУ, 2002. - С. 201-209.

4. Чанышева З.З. Средства создания скрытой информации в тексте (лингвокультурологический и лингвокогнитивный аспекты): Учебное пособие. – Уфа: РИО БашГУ, 2000. – 105 с.

5. <https://www.goodreads.com/book/show/6473647-gnomologia>

6. <https://www.phrases.org.uk/meanings/womans-place-is-in-the-home.html>

ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГИК ТЕРМИНЛАРНИНГ АНТОНИМЛИГИ.

Сапаева Дилфуза Нарбаевна

ТТА Урганч филиали

Инглиз тили кафедраси ўқитувчиси

Олимларнинг фикрига кўра, антонимия номахсус лексикага қараганда терминологияда кўпроқ даражада тараққий қилган. Шунини таъкидлаш керакки, мутахасисларнинг илмий мулоқот тилидаги қарама-қарши маъноли бирликлар-антонимларни аниқлаш ва изоҳлаш соҳа тушунчаларини тизимлаштиришда ҳамда уларнинг тизимдаги ўрнини белгилашда муҳим аҳамият касб этади. Аксарият тадқиқотчилар, “илмий тил антонимияси умумадабий тилда учрайдиган антонимиядан кескин фарқ қилмаслиги, аксинча, терминологик тизимларда умумадабий тилга нисбатан кенг тарқалганини таъкидлайдилар”. Жумладан, В.П.Даниелко: “Антонимиянинг терминологияда ривожланиши махсус бўлмаган лексикага нисбатан фаолдир”,-деган фикрни билдиради.

Дерматовенерологик терминларда антонимлик деганда касаллик тушунчаси қарама-қаршилиги зиддияти назарда тутилиб, бунда лексик ва аффиксиал антонимлик фарқланади. Лексик антонимларнинг якка ва бирикма турларини фарқлаш мумкин.

Тадқиқотимиз давомида инглиз ва ўзбек тили дерматовенерологик терминологиясида якка антонимлар кўлами жуда кам эканлиги аниқланди. Инглиз ва ўзбек тилларида якка антонимларга outer –inner (ташқи-ички), ectoderma-hypoderma (эктодерма-гиподерма), hyperpigmentation-hypopigmentation (гиперпигментация-гипопигментация) seronegative-seropositive (серонегатив-серопозитив), endotrix-ectotrix (эндотрикс-эктотрикс), atrophic-hypertrophic (атрофик-гипертрофик), anthropophile-zoanthropophile (антропофил-зооантропофил) терминларини киритишимиз мумкин.

Инглиз ва ўзбек тилларида бирикма шаклидаги антонимлар кўлами кенгдир. Бирикмали антоним терминлар асосан атрибутив бирикмалар бўлиб, улар инглиз тилида ўзак-негиз таркибидан иборат. Инглиз тилида қуйидагиларни бирикма антоним терминларга мисол қилиб олишимиз мумкин:

*Piedra alba-piedra negra;

*Androgenetic alopecia-androgenic alopecia;

*Inflammatory drug- anti-inflammatory drugs;

*chancroid- Hard chancre;

*minor tropical leishmaniasis-major tropical leishmaniasis.

Ўзбек тили дерматовенерологик терминологияда бирикма терминлар кўпроқ сифат+от шаклида ясалган.

*юмшоқ шанкр-қаттиқ шанкр;

*оқ педра-қора педра;

*эрта тузма захм-кеч тузма захм;

*юза трихофития-чуқур трихофития;

*тузма захм-ортирилган захм;

*лейшмания тропика майер- лейшмания тропика минор;

*чегараланган нейродерматит-тарқоқ нейродерматит.

Дерматовенерология соҳасида ҳам терминологик маънолар ўртасидаги зид муносабат кўпроқ ясовчи воситалар ёрдамида юзага чиқарилади. Инглиз тилида ясама антонимик терминлар семантикасидаги зидликни ва инкорни ифода этувчи қўшимчалар баъзи сўзларнинг олд томонида, айримларининг эса орқа томонида иштирок этса, ўзбек тилида улар соҳа терминларининг фақат орқа томонидан қатнашиб келиши билан фарқ қилади. Инглиз тилида –anti, -de, -dis,(fungal-antifungal, seminated-disseminated, contamination- decontamination, assimilation-dessimilation;) аффикслари инкор билдирувчи сўзларни ясашга хизмат қилса, ўзбек тилида -сиз, -ли, -но, бе, аффикслари ёрдамида антонимлар ҳосил бўлади. Масалан: томирли доғ-томирсиз доғ, вирусли инфекция-вируссиз инфекция. Келтирилган олд ва орт сифат предлогли бирикмали терминлар

лексик-семантик нуқтаи-назардан ўзига хос мазмун касб этиб терминларда қарама-қаршиликни ифодалаб келмоқда. Кўринадикки чоғиштирилаётган тиллар дерматовенерологик тизимида таркибида сифат туркумини бириктирган антонимик терминлар фаол қўлланилади ва улар ўз таркибига соҳага доир таянч концептларни бириктиради.

Кузатишларимизга қараганда, дерматовенерология терминологиясида бир қатор ҳолларда антономик жуфтликлар ўз табиатига кўра образли бўлишига қарамасдан, ўзаро алмашиниш хусусиятига эга. Ишлаш жараёнида терминларнинг образлиги камроқ англанади, улар (ёзувда) қўштирноқсиз қўлланилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1.Даниленко В.П. О месте научной терминологии в лексической системе языка // Вопросы языкознания, 1976. №4. – С.64-71.

2.Лексическая основа русского языка: Комплексный учебный словарь / Под ред. В.В.Морковкина. – М.: Русский язык, 1984. – С.636-650;

3.Львов М.Р. Словарь антонимов русского языка: / Под ред. Л.А.Новикова. – М.: Русский язык, 1978. – С.172.

4.Митрофанова О.Д. Научный стиль речи: Проблемы обучения. Методическое пособие. – М.: Русский язык, 1976. – С.36-39.

**MATEMATIKA FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY INNOVATSION
TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI****Boltayeva Labiba Kuziyevna***Buxoro viloyati, Buxoro tumani**34-maktab matematika fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqola matematika fanini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish afzalliklari haqida ma'lumotlar berilgan.*

Kalit so'zlar: *matematika, innovatsion, fan, texnologiya, o'yin, aqliy faoliyat.*

O'zbekiston Respublikasini 2017-2021 yillarda rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishini o'zida jamlagan Harakatlar strategiyasida ham ta'lim sohasiga urg'u berilgan. Ta'lim jarayonidagi ilg'or pedagogik texnologiyalarni faol qo'llash, ta'lim samaradorligini oshirish, tahlil qilish va amaliyotga joriy etish bugungi kunning dolzarb mavzularidan biridir. O'quvchilarni fikr doirasini, dunyoqarashini o'stirish, ularni erkin tinglovchidan, erkin ishtirokchiga aylantirmoq nihoyatda muhim. O'qituvchi darsda boshqaruvchi, o'quvchilar esa ishtirokchiga aylanmogi lozim. Ana shu vaziyatni uddalashda innovatsiya faoliyati ko'p qirrali samara keltiradi. Shu sababdan ham maktab oldida innovatsion faoliyatga asoslangan pedagogik yondashuvlar va nazariyalar, yangiliklarni yaratish, tatbiq etish va ulardan foydalanishning yaxlit, maqsadga yo'naltirilgan faoliyatga aylantirish talab etilmoqda. Xuddi shu kabi talim-tarbiya sohasida ham so'nggi yillarda pedagogik texnologiyaga amal qilina boshladi.

Men mehnat qilayotgan Norin tumanidagi 25-umumta'lim maktabida dars jarayonida keng qo'llayotgan samarali usullardan "Klaster", "Ishchanlik o'yini", "Zig-zag", "Kubik", "BBB", "Tarmoq", "Diagramma", "Topag'on", "Doiraviy misollar", "Sirli son", "O'yin topishmoq", "Tez javob", "Rebus", "Nima yo'qolib qoldi?" kabi didaktik o'yinlardan ko'proq foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishga yordam beradi va shulardan foydalanib kelmoqdaman. Matematika fani o'rganilishi jihatdan boshqa sohalarga nisbatan biroz qiyinroq bo'lganligi uchun o'quvchilarda bu sohaga qiziqish, o'zlashtirish darajasi farq qiladi. Shuning uchun ham darslarda o'quvchilarga yaqinroq bo'lishga, qiziqarli misol, masalalar bilan boyitilishiga to'g'ri keladi. Ayniqsa, o'quvchilarda teorema, yoki qiyinroq masalalarni hal etish davomida miyaning qabul qilish darajasi susayib, ularda zerikish alomatlari sodir bo'la boshlaydi. Agar o'qituvchi bu holatni o'z vaqtida sezib, ularni bu holatdan chiqarishga harakat qilmasa, bu darsdan kutilgan maqsadga erishib bo'lmaydi. "O'qituvchi- kishi ruhining muhandisidir" deb bejiz aytilmagan. Shunday ekan, o'qituvchi o'quvchilar aqliy faoliyatini vaqti bilan o'zgartirib turish xususiyatiga egadir. O'quvchilarning dars jarayonida toliqqanligi sezilgan vaqtda didaktik o'yinlar tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Ish tajribalarimizda ko'p qo'llaydigan bunday o'yin turlaridan "Ishchanlik o'yinlari"ni misol qilib olishimiz mumkin. Bunday o'yin turida o'quvchilar o'rtasida aqliy ish yuzasidan musobaqa tashkil qilinadi.

Musobaqada tez, to'g'ri, chaqqon holda ishni yakunlagan guruh g'olib sanaladi. Haqiqatdan ham, bolalarda bilim olishdan ham birinchi bo'lish, o'qituvchining rag'batini eshitish ishtiyoqi ancha kuchli bo'ladi. Mohir o'qituvchilar mana shu vaziyatdan unumli foydalanadilar. "Ishchanlik o'yini" da arifmetik misollar, algebraik soddalashtirish, masala-misollar, geometrik masalalar, test savollari yoki viktorina savollaridan foydalanish mumkin. Hamma hollarda ham bu vazifalar qisqa muddatda hal etilishi lozim bo'lganligi uchun sarf etiladigan vaqt ham shunga mos bo'ladi. Tajribalarimizdan ma'lumki, matematikadan tashkil etiladigan didaktik o'yinlardan "Ishchanlik o'yinlari" ni o'tkazish dars samaradorligini oshiradi, o'quvchilar faolligini oshirishning muhim omili sifatida ta'sir etadi.

Agar o'quvchilar har bir fandan olgan bilimlarini hayotga tatbiq eta olmasa, amalda ulardan foydalanolmasa, quruq fan bo'lib qolaveradi, o'qituvchining mehnati zoye, o'quvchining vaqti behudaga sarflangan hisoblanadi. Jamiyatimizning hech bir a'zosi yo'qki, kundalik turmushida matematikadan foydalanmasa. Natural sonlar, o'nli kasrlar ustida bajariladigan u yoki bu amallarni o'rganishni olsak, kundalik turmushda bundan foydalanmaydigan kishini topish qiyin, yoki umuman mumkin emas. Geometriyadan to'g'ri chiziq, kesma, aylana, doira, uchburchak, ko'pburchak, shar, silindr tushunchalari bilan bog'liq mavzularni olsak, bular juda ko'p kasblarda, kundalik turmushda, boshqa fanlarni o'rganishda tez-tez qo'llaniladi. Matematikani o'rganish o'quvchilarda sanash, hisoblash, o'lchash, taqqoslash, tahlil qilish, isbotlash, mantiqiy fikrlash, fazoviy tasavvur qilish kabi juda ko'p ko'nikma va malakalardan tarkib topadiki, bularsiz hayotda biror ish qilish qiyin. Matematika fanida o'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash faqat shu mavzu oqali emas, balki har bir mavzusi ham amalga oshirilishi mumkin. Masalan: Kongurent figuralar mavzusini o'tishda tikuvchilar kiyim andozasini olishda foydalanishlarini aytish mumkin. Sferaning hajmi mavzusini o'tishda sfera shaklida qurilgan binolarni (masalan sirk) tomlarini bo'yash uchun ketgan bo'yoq miqdorini aniqlashda qo'llanishini, hajmlar mavzusini o'tishda turmushda uchraydigan figuralarning hajmlarini topish, ularga ketadigan material miqdorini aniqlashda yordam berishni aytib o'tish lozim. Matematika darslarida hamma mavzularni turmush, o'quvchilarni kasbga yo'llash bilan bog'lash mumkin.

Xulosa qilib aytganda, matematika darslarida interfaol metodlardan samarali foydalanish o'quv materialini o'zlashtirishni osonlashtiradi. O'quvchilar matematika fanini puxta o'zlashtirishi uchun pedagog mustaqil yo'naltira oladigan materiallardan samarali foydalanishi, darsni qiziqarli o'tishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Axmedov M,Abduraxmonova N,Jumayev M. Matematika.O'qituvchi kitobi.-Toshkent-2003.
- 2.Abduhamidov A., Nasimov H., Nosirov U., Husanov J. Algebra va matematik analiz asoslari. 1-qism. - T.: O'qituvchi, 2008.
- 3.Hojiyev A., Faynleyb A. Algebra va sonlar nazariyasi. - T.: O'zbekiston, 2001.

**TIL O'RGANUVCHILARNING NUTQ MAHORATINI OSHIRISHDA INGLIZ
VA ISPAN TILINI QIYOSLAB ORGANISHNING AHAMIYATI VA
XUSUSIYATLARI****Achilova Madina Sherzod qizi***O'zDJTU 2- bosqich(bakalavr) talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ingliz va ispan tillarini qiyoslab o'rganish jarayonida tillarning kelib chiqishi, shakllanishi, grammatikasi, morfologiyasi, leksikologiyasi va fonetikasidagi farqlari va o'xshash jihatlarini ko'rib chiqishning o'ziga xos xususiyatlari xaqida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlari: *grammatikasi, morfologiyasi, leksikologiyasi, fonetikasidagi, globalizatsiya, dunyo tillari, german tillari, fe'llarning tuslanishi.*

Bugun hayotni chet tillarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Globalizatsiya jarayoni tezlashgani sari chet tilini o'rganish zam, on talabi bo'lib boryapti. Hozirgi kunda til o'rganishga bo'lgan e'tibor judayam kuchayib bormoqda. Har bir sohada yetuk mutaxassis bo'lish uchun albatta biror tilni mukammal bilish zamon talabi bo'lib bormoqda. Til o'rganishda avvalo insonni o'zida ishtiyoq bo'lishi zarur. Til o'rganuvchilarga asosan, grammatika, lug'at va fonetika kerak bo'ladi. Dunyo tillari mavjudki ular o'zlarining qaysidir grammatik kategoriyasi jihatidan bir-biriga o'xshaydi va qaysidir kategoriyalari bilan farq qiladi. Shu jumladan ingliz tili va ispan tilining ham o'xshash va farqli tomonlari mavjud. Mana shu o'xshash va farqli tomonlarini bilish til o'rganuvchilar uchun, albatta, o'z samarasini beradi. Bu tillar roman – german tillaridan kelib chiqqanligi sababli ham Ingliz tili va ispan tili ayrim so'zlar juda ham o'xshash:

Misol uchun:

Brad Pitt is the most handsome actor in the world. Brad Pitt is - El actor más guapa en el mundo. She wants to analyze your urine - Ella quiere analizar tu orina. Umumiy tilshunoslik jihatidan olib qaraganda deyarli barcha tillarda bir xil zamonlar mavjud. Shu jumladan ingliz hamda ispan tilida ham zamon kategoriyasi o'xshash. Ikkala tilda ham o'tkan, hozirgi, kelasi zamondan tashqari tugallangan zamonlar mavjud. Bu ham ikkala tilning o'xshash tomonlaridan biridir.

I have worked. – Yo he trabajado.

Biz bilamizki ba'zi tillarda predloglar mavjud ba'zilarida esa uchramaydi. Ingliz tilida ham ispan tilida ham otlardan oldin predlog ishlatiladi. Bu ham ularning o'xshash tomonidir: en la casa – in the house. Detras de casa – behind the house chet tilida bemalol gapira olish uchun albatta lug'atga katta ahamiyat beriladi. Ingliz tilida deyarli hamma otlar Lotin tilidan kelib chiqqan “-tion” va “-ty” qo'shimchalari bilan tugaydi. Ispan tilida esa “-cion” qo'shimchasi bilan tugaydigan otlar ko'p uchraydi. Shu sababli ham ingliz tilini yoki ispan tilini bilgan til o'rganuvchi o'zining lug'at boyligini oshirishda ko'p qiyinchilikka uchramaydi.

emotion-emocion; education-educacion; exploration-exploracion;
constellation-constellacion ; constitution-constitucion

Ingliz tili va ispan tilining farqli tomonlarini ko'radigan bo'lsak, ba'zilar ularning talaffuzida farq bor deyishsa ba'zilar grammatikasida deyishadi. Chuqurroq o'rganadigan bo'lsak ikkala taraflama ham farq qiladi.

Ingliz tili german tillar oilasiga kiradi. Ispan tili esa Roman tillari oilasiga kiradi.

Ingliz tili german

Ingliz tilida

so'zlarni yozilganidek o'qilsa xato hisoblanadi.

Ingliz tilida so'zlarning o'qilishi yozilishidan farq qiladi. Ispan tilida esa so'zlarning o'qilishi deyarli yozilishi bilan bir xil. Ingliz tilida ko'p fe'llar tuslanmaydi. Noto'g'ri fe'llar masalan "to be" am, is ,are ,was,were, being,been bo'lib tuslanadi. To'g'ri fe'llar esa umumiy 4 ta ko'rinishga ega: work, works, worked, working.

Ispan tilida esa fe'llarning tuslanishi ancha murakkabdir.

1- guruh tuslanish: "hablar"-gapirmoq fe'li hablo, hablas, habla, hablamos, hablais, hablan.

2- guruh tuslanishga "comer"- ovqatlanmoq fe'li:como, comes, come, comemos, comeis, comen.

3- guruh tuslanishga misol: "vivir"- yashamoq fe'li: vivo, vives, vive. vivimos, vivis, viven.

Fe'llar tuslanganda sonda, shaxsda va rodda moslashishi kerak. Ingliz tili va ispan tilining asosiy farqi ham ingliz tilida rod mavjud emasligidadi. Ispan tilida sifatlar odatda otdan keyin keladi va sonda rodda moslashgan holda yoziladi. Ingliz tilida esa sifatlar otlardan oldin keladi va ularda jins mavjud emas.

Masalan: Mi gato es blanco. Mi gata es blanca -My cat is white. My female cat is white. Mis gatos son blancos. Mis gatas son blancas.

Ingliz tilida yordamchi fe'llar juda ham muhim hisoblanadi. Ayniqsa so'roq, inkor gaplarni tuzishda va har bitta zamoni shakllantirishda juda muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Do you drink tea? I don't drink tea ; Did you drink tea? I didn't drink tea Ispan tilida esa bunday emas. Gaplarning so'roq shaklini hech qanday yordamchi fe'lsiz ham hosil qilish mumkin: Tienes un libro? -Senda biror kitob bormi? Bu holatda ohang muhim ro'l o'ynaydi. Darak gapni ko'tariluvchi intonatsiya bilan talaffuz qilsak hech qanday yordamchi fe'llarsiz ham so'roq gapga aylanadi . Ingliz tilida har bitta gapda albatta ega qatnashishi shart.

Xulosa qilib aytganda ingliz tili va ispan tilini chuqur o'rganish jarayonida shuni ko'rishimiz mumkinki, albatta bu tillarning kelib chiqishi, shakllanishi, grammatikasi, morfologiyasi, leksikologiyasi va fonetikasi jihatdan farqli jihatlari katta bo'lishi mumkin. Lekin yuqorida ko'rib o'tganimizdek o'xshash jihatlari ham mavjud. Tillar orasidagi o'xshash va farqli tomonlarini solishtirib o'rganish jarayonida til o'rganuvchi o'zini ustida ishlab yaxshi natijaga erishadi hamda bu qiyoslangan tillarni murakkab darajada o'rganishga yordam beradi deb o'ylayman.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Г.Я.Туровер “Пособие по устному переводу с испанского языка для институтов и факультетов иностранных языков» Москва ,1980 г
2. В.В.Виноградов “Система и уровни языка” Москва 1969 г
- 3.М.А.Баранов “Мастерство перевода” Москва 1974 г.
- 4.Б.А.Серебренников “Общее языкознание” , “Внутренняя структура языка” Москва., 1972г
- 5.Ingliz tili grammatikasi. M. G’aprov R.Qosimova Toshkent- 2010
6. www.colorincolorado.org

YANGI O'ZBEKISTON- YANGI IMKONIYATLAR DIYORI

Soliyeva Iroda Yigitaliyevna*Toshkent viloyati, Chirchiq shahri
18-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ona vatanimiz mustaqilligining 30 yillik shodiyonasi munosabati bilan yurtimizdagi yangilanishlar izohlab berilgan.*

Kalit so'zlar: *yangilanish, modernizatsiya, tashabbus, yoshlar, parlament, islohot, ta'lim.*

Milliy o'zligini anglash jarayonida millat kelajagi bo'lgan yoshlarning o'rni alohida ahamiyatga egadir. Chunki yoshlarimizning milliy o'zligini anglashi ajdodlarimizdan qoldirilgan moddiy va ma'naviy merosni, urf-odatlar, a'nanalar, qadriyatlarni o'zlashtirish bilan birga, ularda milliy manfaatlarni, Vatan taqdiri va mamlakat taraqqiyoti uchun ma'sullik tuyg'ularining mustahkamlanishini ham ta'minlaydi.

Hozirgi kunda yoshlarimizga bo'lgan e'tiborni yanada kuchaytirish, ularni madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish, yoshlarda axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish, yurtimiz yoshlari o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish, xotin-qizlar bandligini oshirish masalalariga urg'u berilmoqda. Jumladan aytish mumkinki, muhtaram prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan besh tashabbus bu qadamlardan eng ilg'ori bo'ldi desak mubolag'a bo'lmaydi.

Davlatimiz rahbarining o'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqilarini eshitib, to'lqinlanib ketdim. Mazkur murojaat tom ma'noda O'zbekiston ta'lim taraqqiyotida tub burilish asosi bo'ldi desam, hech ham mubolag'a bo'lmaydi.

Prezidentimiz shaxsan o'zlari tarixda ilk bor o'qituvchi va murabbiylarga murojaat bilan chiqishi mamlakatimizda ta'lim va tarbiya masalalariga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilayotganligidan dalolatdir.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, Prezidentimiz davlat rahbarligi faoliyatlarining dastlabki kunlaridan boshlab yurtimizda innovasion va kreativ fikrlaydigan zamonaviy kadrlar tayyorlash, yoshlarni vatanparvarlik ruhida, yuksak ma'naviyat egalari etib tarbiyalash, shu maqsadda ta'lim tizimini takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratib kelmoqdalar. "Men yangi O'zbekistonni – obod va farovon, demokratik mamlakatni barpo etishda siz, muhtaram pedagoglarni, professor-o'qituvchilarni o'zim uchun eng katta kuch, tayanch va suyanch, deb bilaman. Sizlarning hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan faoliyatingizni qo'llab-quvvatlash, sizlar uchun munosib mehnat va turmush sharoiti yaratib berishni Prezident sifatida o'zinning muqaddas burchim, deb hisoblayman".

Darhaqiqat, XXI asr globallashtirish va chegaralarning barham topish davri, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va internet asri, jahon maydonida va dunyo bozorida tobora kuchayib borayotgan raqobat asriga aylanib borayotgan bir davrda intellektual salohiyatli yoshlarni tarbiyalash naqadar dolzarb ekanligini isbotlashga hojat yo'q, albatta.

Chunki, bunday sharoitda inson kapitaliga yo'naltirilayotgan investisiya va qo'yilmalarning o'sishini, hozirgi zamonda demokratik taraqqiyot, modernizasiya va yangilanish borasida belgilangan maqsadlarga erishishda eng muhim qadriyat va hal qiluvchi kuch bo'lgan bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash vazifasini doimo o'zining asosiy ustuvor yo'nalishlari qatoriga qo'yadigan davlatgina o'zini namoyon eta olishi mumkin.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o'z nutqlarida: "Biz O'zbekistonni rivojlangan mamlakatga aylantirishni maqsad qilib qo'ygan ekanmiz, bunga faqat jadal islohotlar, ilm-ma'rifat va innovatsiya bilan erisha olamiz. Buning uchun, avvalambor, tashabbuskor islohotchi bo'lib maydonga chiqadigan, strategik fikr yuritadigan, bilimli va malakali yangi avlod kadrlarini tarbiyalashimiz zarur. Shuning uchun ham, bog'chadan boshlab, oliy o'quv yurtigacha, ta'limning barcha bo'g'inlarini isloh qilishni boshladik.

Nafaqat yoshlar, balki butun jamiyatimiz a'zolarining bilimi, saviyasini oshirish uchun avvalo ilm-ma'rifat, yuksak ma'naviyat kerak. Ilm yo'q joyda qoloqlik, jaholat va albatta to'g'ri yo'ldan adashish bo'ladi"-deyata'kidlab o'tganlar.

Shunday ekan biz vatanimiz tomonidan bizga qanchalik shaoritlar yaratib berilyotganini hech shubhasiz ko'ra olamiz. Har jabhada yangiliklar, izlanishlar bo'layotgan yurtimiz istiqboli yashnayversin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "Xotin-qizlarni ish bilan ta'minlash, ular o'rtasida tadbirkorlikni rivojlantirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori.

2. Mirziyoyev Sh.M. "Birgalikda biz erkin va gullab-yashnagan O'zbekistonning demokratik davlatini barpo etamiz" T.: O'zbekiston, 2016.

3. Karimov I.A. "Vatanimiz baxti va buyuk kelajagi uchun xizmat qilish - bu eng oliy baxt" T.:O'zbekiston.2015

4. Usmonov K. Sodiqov M. Burxonova S. "O'zbekiston tarixi" T.: "Iqtisodiyot va moliya". 2006 yil

**ТАРИХИЙ ВА МОДДИЙ-МАДАНИЙ ЁДГОРЛИКЛАРИНИ ЎРГАНИШНИНГ
ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ АҲАМИЯТИ****Ачилова Мадина Шерзод қизи***Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети**2-босқич (бакалавр) талабаси*

Аннотация: Ушбу мақолада халқимизнинг юксак ривожланган маданияти, адабиёти, тарихий ва моддий-маданий ёдгорликлари, санъати ҳамда маънавий дунёқарашига асосланган хусусиятларини талабалар томонидан ўрганилишининг ўзига хос хусусиятлари ҳақида сўз юритилади. Унда бевосита шу буюмларда акс этган жозоба, сеҳр, геометрик аниқлик, кимёвий баркамоллик, қурилиш-архитектура иншоотларининг ўта аниқ ва пишиқ лойиҳаларига нисбатан инсон ақлини лол қолдирадиган бир таъсирини уйғотиши, бу унинг беихтиёр фахрлиши, қойил қолиши ва ундан ўрнак олиб янги санъат асарларини яратиши сари илҳом уйғотиши ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлари: *Моддий-маданий ёдгорликлар, жозоба, сеҳр, геометрик аниқлик, кимёвий баркамоллик, қурилиш-архитектура иншоотлари, ғурур туйғуси.*

“Миллий ғурур туйғуси миллий такаббурлик, миллий манмансираш, миллий кеккайишга тамомила қарама-қаршидир” дейди хурматли президентимиз. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёев томонидан таълим соҳасидаги илгари сурилган ғоялар педагог – кадрлар ишининг методик асосини ташкил этади.

Миллий ғурур инсонни ўзи туғилиб ўсган, киндик қони томган қишлоқ ёки шаҳар, ота-боболари, авлод ва аجدодларининг масканини улуғлашда, ота-онаси, ака-укалари, хешу ақрабolarини эъзозлашда, юртининг ўтмиши, бугуни, келажаги билан фахрланишда ўз аксини топади. Шунинг учун ҳам, Янги жамият қурилайётган бугунги шароитда, Президентимиз айтганидек: “Ватан туйғуси, ватан тушунчаси биз учун саждагоҳдай муқаддас, саждагоҳдай пок ва улуғ бўлмоғи керак...”

Миллий ғурур – бу Ватанни севиш ҳақидаги баландпарвоз гаплар, чақириқлар, шиорлар эмас, балки эл-юртнинг порлоқ келажаги учун, халқ учун, миллат фаровонлиги йўлида чинакамига ҳалол меҳнат қилишдир. Она заминни чин қалбдан севмоқ, унинг манфаати йўлида бутун билим, қобилият, куч-қувватни сафарбар қилмоқ – ватанпарварлик белгисидир.

Миллий ғурурнинг шаклланишида маданий мерос бениҳоя катта рол ўйнайди. Чунки, маданий мерос ҳар бир миллатнинг кадр-қимматидир. Инсон ақл-заковатининг меваси бўлмиш маданий мерос, халқнинг бир авлоддан иккинчи авлодига ўтиб келаётган моддий ва маънавий қадриятларининг йиғиндисидир. Худи шунинг учун ҳам маданий мероснинг бойиб боришида миллий ва умуминсоний қадриятларнинг ҳар томонлама ўзлаштирилиши, жаҳон маданияти қўлга киритган ютуқларни чуқур билиш ва унга амал қилиш катта аҳамиятга эгадир. Маданий

меросимизни ҳар томонлама ўрганиш жамиятимиз келажаги бўлган йигит ва қизларда миллий ғурурнинг шаклланиш жараёнини тезлаштиради.

Бугун жаҳонни лол қолдириб, минг-минглаб сайёҳларнинг кўзини қамаштириб, ҳайратга солаётган обидалар ўз бағрига машҳур олимлар, фозиллар, шоирлар, хаттотлар, рассомларни бирлаштирган, сайиллар, маъракаларда эса фуқаролар кайфиятини кўтарган, маънавий қувват берган, ёшларни эса одобу ахлоққа, ҳалоллигу покликка, ботирликка, мардлик, ватанни ҳимоя қилишга чақирган. Халқимизнинг маданий мероси ҳақида ёшларга бор ҳақиқатни етказиш – уларда миллий ғурурни шакллантиришга ёрдам беради.

Бугунги ўз-ўзини англаб, мустақиллигимиз кун сайин мустаҳкамланиб бораётган шароитда она юртнинг ҳар бир фарзанди учун Ватан тарихини севиш, ўрганиш, дилига жо этишдан ҳам муқаддасроқ бурч йўқ. Шунинг учун ҳам ўтмиш тарихий ва моддий-маданий ёдгорликларини ўрганиш, муҳофаза қилишнинг ролини ошириш муаммоларини ҳал қилишга катта аҳамият берилмоқда.

Мамлакатимиз Президенти И. А. Каримовнинг “Тарихий хотирасиз келажак йўқ” китобчасида чуқур илмий аҳамиятга эга тарихий мавзудаги қатор масалалар кўйилганки, уларни тўғри талқин қилмай ва ҳал қилиниши ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлмай миллатимизнинг, халқимизнинг келажаги ҳақида гапириб бўлмайди.

Узоқ ўтмиш даврларга бориб тақаладиган тарихга бой, қадим маданиятга эга бўлган халқимиз олдида ўз ўтмишини, келиб чиқиши, ота-боболари, урф-одатлари, маънавий бойликларини, юксак маданияти, санъатини янада чуқурроқ ўрганиш, англаш ва бевосита давом эттиришдек вазифа туради. Президентимиз “...тарих – халқ маънавиятининг асосидир”, деб таъкидлар экан, мустақил ватаннинг ҳар бир фуқароси, айниқса унинг келажагини белгилаб берувчи ёшлар ўз тарихи ва маданиятини яхши билишлари шартдир.

Шу боис юртбошимизнинг “Ўзликни англаш тарихни билишдан бошланади” ва “Ҳаққоний тарихни билмасдан туриб эса, ўзликни англаш мумкин эмас” деган фикрлари жуда қимматлидир. Тарихий хотира – ҳар бир халқ, миллат ўзининг замон ва макондаги ўрнини, насл-насабини, ўзлигини англаши, ўзининг ҳақиқий тарихини, маънавият ва маданияти жиҳатдан тугган ўрнини, унинг ривожига қўшган ҳиссасини, ўзининг миллий ифтихорини, ғурурини мустақил ва холисона англаб олишидир.

Албатта, агар халқ ўзининг тарихий хотирасига, тарихий онгига эга бўлса, у муқаррар ўзи кечирган тарихий-ижтимоий жараёнларни чуқурроқ тушунади ва талқин қилади. Бу уринишлар халқнинг вакиллари – олимлари, мутафаккирларининг илмий фаолиятида мужассамланади ва улар томонидан жамиятни, инсон ҳаётини ва маънавиятини илмий-назарий таҳлил этишда, унинг маълум назариясини, тамойилларини яратишда намоён бўлади.

Фаробий, Беруний, Ибн Сино, Амир Темур, Улуғбек, Навоий, Бобур каби буюк аждодларимиз халқимизнинг миллий ифтихоридир. Шу каби буюк зотларнинг асрлар давомида ақлу заковати ила бунёд этган бой маънавияти туфайли халқимиз мағрур яшади, меҳнат қилди, доимо хуррият ва эрк сари интилди. Анна шу миллий онг, ана шу миллий ғурур бугунги истиқболимизнинг олтин пойдеворидир. Бу пойдеворга

Широқ ва Тўмарис, Беруний ва Форобий, Абу Али ибн Сино ва Ал-Хоразмий, Амир Темур ва Бобур, Навоий ва Улуғбек каби юзлаб улуғ зотлар асос солганлар. Бобокалонларимиз – Имом ал-Бухорий ва Имом ат-Термизийнинг номларини фахр билан тилга оламиз. Улуғ бобомиз Хожа Аҳмад Яссавий руҳи покларига эҳтиромимиз бениҳоя.

Юқорида таъкидланган улуғ аллома ва мутуфаккирлар ижоди ва фаолиятларини ёритиш, уларни янада таъсирчан, эса қоларли даражада акс эттириб беришни музейлар ўз олдига вазифа қилиб қўяди. Музейлар фаолиятида анна шу бой маънавий ва моддий бойликлар, маданий ёдгорликлар намойиши ва илмий таҳлили асосий ўринни эгаллайди. Музейда намойиш қилинаётган ҳар бир экспонат, хоҳ у қимматбаҳо метал ёки тошлардан ишланган бўлсин, хоҳ Амалий санъатнинг ёрқин намунаси бўлсин, ёки маънавий мероснинг бетакрор ёрқин қирралари бўлсин, у шу халқнинг ўтмиш ҳаёти, тафаккури, истеъдоди, иқтидоридан дарак беради.

Музейлар тарихий хотирани жонлаштириш омили бўлиб хизмат қилар экан, унда намойиш этилаётган материаллар ашёвий далил сифатида ўз даврига хос хусусиятларни акс эттирганлиги билан, ўша давр маданияти, санъатидан берадиган хабари билан жуда қимматлидир. Улар халқимизнинг юксак ривожланган маданияти, адабиёти, санъати ҳамда маънавий дунёқарашига асосланган хусусиятлари билан томошабин эътиборини қозонади. Унда бевосита шу буюмларда акс этган жозиба, сеҳр, геометрик аниқлик, кимёвий баркамоллик, қурилиш-архитектура иншоотларининг ўта аниқ ва пишиқ лойиҳаларига нисбатан инсон ақлини лол қолдирадиган бир таъсирини уйғотадики, бу унинг беихтиёр фахрланиш, қойил қолиш ва ундан ўрнак олиб янги санъат асарларини яратиш сари илҳом уйғотади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Б. Жаборов. Рангшуносликка оид айрим атама ва ибораларнинг шзига хос хусусиятлари Т-1996 й
2. Н. Абдуллаев Санъат тарихи. Т-1987 й
3. Қаяюмов А. Музей ишининг фидойиси. Бухоро, 2000
4. Каримов И. А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ.. “Мулоқот”, № 5. 1998 йил.
5. Содикова Н. Маданий ёдгорликлар хазинаси. Т., “Фан”, 1991 йил изохли луғати Т-2001 й

YOSHLAR TARBIYASIDA MUSIQA SAN'ATINING AHAMIYATI

Haqbayeva Xurshida Husan qizi*Toshkent shahar Yashnobod tumani**Bilimdon nomli 373-sonli DMTT musiqa rahbari*

“Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”da uzluksiz ta’limning barcha bo‘g‘inlarida ta’lim oluvchilarning huquqiy, iqtisodiy bilimlarini oshirish, tahsil oluvchilarning ta’lim-tarbiyasini takomillashtirish, madaniyatli va o‘z e’tiqodiga sodiq yoshlarni tarbiyalashga bo‘lgan e’tiborni har qachongidan ham kuchaytirish zarurligiga alohida urg‘u berilgan.

Jamiyat a’zolarining ijtimoiy faolligi ularning ilmiy salohiyati hamda ilmiy dunyoqarashi bilan belgilanadi. Hozirgi davrda taraqqiy etgan davlatlarning iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va madaniy ravnaqi fan taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liqdir. Kadrlar tayyorlash milliy modelida fanning tabiat va jamiyat to‘g‘risidagi fundamental va amaliy tadqiqotlarni rivojlantirish, yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini ilmiy jihatdan ta’minlash infrastrukturasi vujudga keltirish, mamlakatimiz ilm-fanining jahon ilm-faniga integrasiyasini tashkil etish kabi vazifalar belgilab berilgan.

Yangi iqtisodiy sharoitda ta’lim-tarbiyadan ko‘zda tutilayotgan maqsadlarga yetishish, talaba-yoshlarning xilma-xil faoliyatlarini uyushtirish, ularni bilimli, odobli, e’tiqodli, mehnatsevar, barkamol inson qilib o‘stirish pedagog zimmasiga yuklatilgan. Xalqimizning kelajagi, Mustaqil O‘zbekistonning istiqloli ko‘p jihatdan pedagogga, uning saviyasiga, tayyorgarligi, fidoiyligiga, yosh avlodni uqitish va tarbiyalashga bo‘lgan munosabatiga bog‘liq. Uzluksiz ta’lim tizimi-amalga oshirilmoqda. Shu munosabat bilan pedagoglar mahoratini oshirish tashkil etish qayta tayyorlash ishi davlat va jamiyatchining diqqat markaziga qo‘yilgan. Pedagoglarni falsafiy jihatdan keng fikrlovchi, yuksak mahoratli, mulohazali bo‘lishlariga e’tibor berilmoqda. Shuni aytish kerakki, pedagoglik sharaflari, lekin juda murakkab kasbdur. Yaxshi pedagog bo‘lish uchun pedagogik nazariyani egallashning o‘zigina yetarli emas. Chunki, pedagogik nazariyada o‘quvchilarni o‘qitish va tarbiyalash haqida umumiy qonun-qoidalar, umumlashtirilgan uslubiy g‘oyalar bayon etiladi. Pedagoglarning yosh individual xususiyatlarini e’tiborga olish ta’kidlanadi. Lekin, o‘rta maxsus ta’lim hayoti, amaliy jarayoni esa xilma-xildir. Pedagogik nazariyaga mos kelmaydigan vaziyatlar uchrab turadi. Bu esa pedagogdan keng bilimdonlikni, puxta amaliy tayyorgarlikni, yuksak pedagog mahorat va ijodkorlikni talab etadi. Shuning uchun ham Mustaqil O‘zbekiston davlatining umumiy ta’lim, maktabgacha ta’lim muassasalarida ishlaydigan pedagoglar, pedagog faoliyatiga qobiliyatli, ijodkor, ishbilarmon, milliy madaniyat va umuminsoniy qadriyatlarini, dunyoviy, diniy bilimlarni mukammal egallagan, ma’naviy barkamol, O‘zbekistonning mustaqil davlat sifatida taraqqiy etishiga ishonadigan vatanparvarlik burchini to‘g‘ri anglagan, e’tiqodli fuqaro, ixtisoslik, psixologik, pedagogik bilimli va mahoratli, bo‘lishi muhimdir.

Yosh avlodga musiqa san’atining tarbiyaviy ahamiyati faqat musiqani tinglashni emas, balki o‘quvchilarni shu san’at bo‘yicha mustaqil bilish faoliyatini shakillantirishni ham taqozo qiladi. Umumta’lim maktablarida, maktabgacha ta’lim muassasalarida, musiqa

maktablarida, san'at kollejlarda cholg'u asboblari sinflarida yakka tartibdagi ta'limning maqsadi o'quvchilarning ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgandir.

Yakka tartibdagi cholg'u asboblari ta'limi orasida fortepiano ta'limi alohida o'rin tutadi. Deyarli barcha o'quv muassasalarida musiqa ta'limi fortepiano ijrochiligi uslubiyoti ilmiy pedagogik fan sifatida umumiy didaktik tamoyillarga asoslanadi. Shu tufayli fortepiano ta'limi nazariyasi va amaliyotini o'zlashtirish haqida ilmiy-tadqiqotlar olib borish fortepiano sinfi o'qituvchilari oldida turgan dolzarb mavzudir.

Bunday dolzarb vazifalar tizimida yosh avlodni mustaqil va ijodiy fikrlashga o'rgatish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki ta'lim sohasidagi islohotlar faqat malakali kadrlar tayyorlashga xizmat qilib qolmay, balki fuqarolik jamiyatining ilmiy salohiyatini rivojlantirishga ham qaratilgandir.

Ta'limning boshlanishida mashqlarni o'rganish yagona maqsad emas, balki badiiy material ustida ishlashga qo'shimcha zarur tadbir hisoblanadi. Ularga o'quvchilar pyesalarda duch keladigan qiyinchiliklar ham kiradi. Mashqlar o'quvchilarga o'z diqqatini nota matnidan erkin harakatlarga jaranglash sifatini kuzatishga ko'chirish imkonini beradi. Musiqiy xususiyatlarining rivojlanishi musiqiy faoliyatning boshqa turlarida ham asqotadi. Bular - musiqa tinglash, musiqiy-nazariy fanlarni o'rganish, musiqiy materialni mustaqil ravishda tanlash kabilarda namoyon bo'ladi. Ohang tasavvurining shakllanishi - o'quvchining eshitish qobiliyatini tarbiyalashning asosiy bosqichidir.

MUSTAQILLIK – ENG ULUG' NE'MAT

Aliqulova Sarvinoz

*Navoiy viloyati Xatirchi tumani XTBga qarashli
29-umumiy o'rta ta'lim maktabining MMIB Targ'ibotchisi*

Jonajon Vatanimiz – O'zbekiston Respublikasi o'zining davlat mustaqilligini qo'lga kiritgani va mustaqil taraqqiyot yo'lini boshlaganiga 30 yil to'lmoqda. Mustaqillik yillarida ko'hna tariximiz, boy merosimiz, milliy davlatchiligimiz, muqaddas dinimiz, urf-odat va an'analarimiz qayta tiklandi. Bugungi kunda mehr-oqibat, bag'rikenglik, hamjihatlik kabi olijanob fazilatlar, milliy va umumbashariy qadriyatlarga hurmat, Vatan taqdiri va kelajagiga daxldorlik tuyg'usi yuragimizning tub-tubidan o'rin oldi.

Milliy tiklanishdan, milliy yuksalish sari yuz tutgan Vatanimiz – O'zbekistonning yangilanayotgan qiyofasini shakllantirish, xalqaro maydondagi nufuzini yuksaltirishga qaratilgan insonparvar islohotlarni amalga oshirishga astoydil kirishdi. Bu islohotlardan ko'zlangan asosiy maqsad mamlakat aholisining oliy qadriyat deb e'tirof etilgan konstitutsiyaviy haq-huquqlarini himoya qilish, qonuniy manfaatlarini hamda xayotdan rozi bo'lib yashashini ta'minlashdan iborat etib belgilandi.

Mamlakatimiz mutaqilligining 30 yilligini nishonlash arafasida, o'tgan davr mobaynida bosib o'tilgan murakkab yo'limizga yana bir bor nazar tashlash, mustaqil taraqqiyotimiz davomida amalga oshirilgan ishlar, erishgan natijalarni xolisona baholash va ularning mohiyati va ahamiyatini keng jamoachilik, butun xalqimizning ongi shuuriga yetkazish maqsadga muvofiqdir.

Ushbu maqsadga erishish avvalo uzoq yillar davomida to'planib qolgan, xalqimizni qiynab kelayotgan ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni aniqlashdan boshlandi. Barcha viloyat, tuman va shaharlarda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Xalq qabulxonalari tashkil etildi, murojaatlarni qabul qilishning elektron tizimi, virtual qabulxonalar, xalq bilan bevosita muloqot yo'lga qo'yildi. Bugun xalq dardini, muammosini yechish uchun, yumshoq kursidan tushib, salqin xonadan chiqib, xalqning oldiga kelish, uyma-uy yurib dardini tinglash, muammosini o'rganib, yechim topish, pirovard natijada xalqni rozi qilish davlat idoralari va barcha rahbar xodimlarning birinchi galdagi vazifasiga aylandi. "Xalq davlat idoralari emas, davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak", degan insonparvar g'oya davrimizning asosiy shioriga aylandi.

Bugunga kunda xalqimiz, ayniqsa, aholining kam ta'minlangan qatlamlari, yosh oilalar uchun arzon va shinam uy-joylar qurish dasturi davlat tomonidan izchil amalga oshirilmoqda.

Davlat xizmatlari agentligi faoliyatining yo'lga qo'yilgani fuqarolarning davlat organlari bilan o'zaro munosabatlaridagi qanchadan-qancha sarsongarchiligining oldini oldi, vaqtini tejadi, eng asosiysi, byurokратиya va korrupsiyaga barham berilayapti.

Iqtisodiy islohotlar, turizmni rivojlantirish, qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, soliq yukini kamaytirish, valyuta bozorini erkinlashtirish, tadbirkorlikni qo'llab quvvatlash, imtiyozli kreditlar ajratish, yangi-yangi ish

o‘rinlarini yaratish orqali aholining band bo‘lmagan qatlamlarini doimiy ish bilan ta‘minlash natijasida ishsiz oilalar uchun doimiy daromad manbalari yaratilib, kambag‘allikni qisqartirishga erishilmoqda.

Ijtimoiy hayotimizning turli sohalarda ijobiy samara berayotgan bu kabi islohotlarni hozir birma-bir sanab, adog‘iga yetib bo‘lmaydi, ammo katta yo‘l boshida turganimizda bunday ezgu ishlarning amalga oshishiga ishonchsizlik bilan qaraganlar ham bo‘ldi.

Bugun yurtimizda olib borilayotgan insonparvar islohotlar ko‘lami nihoyatda keng. Ularning samarasi tufayli oddiy odamlarning hayotdan rozilik darajasi ortib, ertangi kunga mustahkam ishonchi paydo bo‘lmoqda. Bu bejiz emas, albatta. Chunki, yurtdoshlarimiz jamiyat hayotining barcha jabhalarida olib borilayotgan islohotlar samarasini, xususan, aholi uchun munosib hayot darajasi va sifati ta‘minlanayotganini o‘z turmushi misolida ko‘rib turibdi. Bu esa fuqarolarning baxtli-saodatli, farovon umr kechirishini kafolatlash, huquq va erkinliklarini muhofaza etish davlatimiz siyosatining eng muhim ustuvor yo‘nalishi ekanidan dalolatdir.

**ONA TILI O'QITISH METODIKASINING ILMIIY ASOSLARI VA
TAMOYILLARI****Djumayeva Moxira Turakulovna***Surxondaryo viloyati**Termiz davlat universiteti akademik litseyi**Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Dunyoni bilish nazariyasi ona tili o'qitish metodikasining metodologik asosi hisoblanadi. Metodikaning amaliy ahamiyati o'quvchilarning til boyligini har tomonlama to'liq bilib olishlarini ta'minlashdir. Buning uchun biz quyidagilarni yodda tutushimiz lozim:

- til kishilar o'rtasidagi aloqaning zaruriy vositasidir;
- tilsiz jamiyatning yashashi mumkin emas;
- tilning aloqa vositasi sifatidagi ahamiyati uzluksiz ortib boradi;
- maktabning vazifasi tilni aloqa-kishilar orasidagi munosabatning rivojlangan nozik quroliga aylantirish hisoblanadi. Til oqilona, mantiqiy bilish vositasidir;
- til birliklari va formalari yordamida bilish jarayonida umumlashtirish, tushunchani muhokama va xulosa bilan bog'lash amalga oshiriladi;
- til va nutq tafakkur bilan uzviy bog'lanadi;
- biz fikrni nutqda shakllantiramiz;
- tilni egallash va nutqni o'stirish bilan o'quvchining fikrlash qobiliyati ham o'sadi.

Metodik fan sifatida ona tili o'qitish metodikasi ta'lim jarayonida o'qitishning o'quvchilar nutqining yaxshi rivojlanishiga kafolat beradigan tilni har tomonlama bilishning ijtimoiy rolini tushuntiradigan yo'llari bilan ta'minlashi kerak. Demak, nutq o'stirish ta'lim berishning muhim vazifasidir.

Amaliyot kishi bilimining manbai va harakatlantiruvchi kuchi, haqiqat mezon va bilim tojidir. Analitek-sintetik ishlar yordamida til ustida kuzatishdan umumiy xulosa chiqarishga, nazariy ta'rif va qoidaga, shular asosida og'zaki va yozma tarzdagi jonli nutqiy aloqaga, to'g'ri talaffuzga o'tadilar. Ular kuzatish jarayonida bilib olgan, o'zlashtirgan qoidalarini amaliyotga tatbiq etadilar.

Metodika bilish nazariyasidan tashqari, yangi fanlar, xususan, psixologiya, pedagogika ma'lumotlariga tayanadi. Pedagogik psixologiya bilimlarning o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishini, ko'nikma va malakalarning shakllanish jarayonini tekshiradi. Metodika psixolingvistika bilan ham bog'liq.

Metodikaga psixolingvistika nutq haqida, uni talab qiluvchi sabablar, nutq turlari, nutqni qabul qiluvchi signallar va boshqalar haqida ma'lumot beradi.

Shuningdek, metodika, didaktika, umumiy pedagogika bilan o'zaro bog'liq. Ona tili o'qitish metodikasi ona tilning ma'lum qismini amaliy, ma'lum qismini nazariy egallashni nazarda tutadi. Shuning uchun ona tili - lingvistika metodikasining muhim asosi hisoblanadi.

Savod o'rgatish metodikasini ishlashda fonetika, fonologiya, grafika asos bo'ladi. Lug'at ishini tashkil etishda leksikologiya, so'z tarkibi, so'z yasalişini o'rganishda so'z yasalişini, etimologiya, grammatika asos bo'lsa, morfologiya va sintaksis til qurilişini haqida tushuncha hosil qilishda, to'g'ri yozuvga o'rgatishga orfografiya nazariyasiga asoslanadi.

O'qish metodikasi adabiyot nazariyasiga asoslanadi. Chunki o'quvchilar badiiy asarni amaliy tarzda tahlil qiladilar. Boshlang'ich sinflarda adabiyotshunoslikdan nazariy ma'lumot berilmaydi, ammo metodika adabiy asarning yaratilish qonuniyatlarini va uning o'quvchilarga ta'sirini ayniqsa, adabiyotshunoslikka oid mavzulardan asarning g'oyaviy mazmuni, uning mavzusi va mazmunini, qurilişini, janri, tasvirik vositalarini hisobga olish zarur.

O'quvchilarga ona tilini o'rgatish, ularni tarbiyalash, har tomonlama o'stirish vazifasidan kelib chiqib, bilish nazariyasiga asoslanib, barcha yaqin, o'zaro bog'liq fanlar tavsiyalariga asoslanib ona tili o'qitish metodikasi o'z tamoyillarini ishlab chiqadi. Bu tamoyillar umumdidaktik tamoyillardan tashqari tamoyillar bo'lib, o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi o'quv mehnatining yo'nalishlarini belgilab beradi.

Ona tili o'qitish tamoyillari 5 ta:

1. Til materiyasiga, nutq organlarining o'sishiga, nutq malakalarining to'g'ri rivojlanishiga e'tibor berish tamoyili. Nutq, til qonuniyatlariga, oz bo'lsa-da, e'tibor bermaslik amaliy nutq faoliyatini egallashga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, fonetik ko'nikmalarga yetarli e'tibor berilmasa imloviy savodxonlikka putur yetadi.

2. Til ma'nolarini (leksik, grammatik, morfemik, sintaktik ma'nolarini) tushunish uslubi. So'zni, morfemani, so'z birikmasini, gapni tushunish borliqdagi ma'lum voqea-hodisalar o'rtasidagi bog'lanishni aniqlash demakdir. Til ma'nolarini tushunish tamoyiliga amal qilishning sharti tilning hamma tomonlarini, tilga oid barcha fanlar (grammatika, leksika, fonetika, orfografiya, stilistika)ni o'zaro bog'langan holda o'rganish hisoblanadi.

3. Tilga sezgirlikni o'stirish prinsipi. Til - juda murakkab hodisa, uning tuzilishini, sistemasini fahmlab olmay turib, sal bo'lsada, uning qonuniyatlarini, o'xshashliklarini o'zlashtirmay turib uni yodda saqlab bo'lmaydi. Bola gaplashish, o'qish, eshitish bilan til materiallarini yig'adi, uning qonunlarini o'zlashtiradi. Natijada kishida tilga sezgirlik (til hodisalarini tushunish) xususiyati shakllanadi.

4. Nutqning ifodaliligiga baho berish tamoyili. Bu tamoyil til hodisalarini tushunmay turib savodli yozish, nutq madaniyati vositalarining xabar berish funksiyasini tushunish bilan bir qatorda, uning ifodalilik (uslubga oid) funksiyasini tushunishni, mazmuninigina emas, balki so'z va nutq oborotlarining, tilning boshqa badiiy-tasviriy vositalarining hissiy ottenkalarini ham tushunishni ko'zda tutadi.

5. Og'zaki nutqni yozma nutqdan oldin o'zlashtirish tamoyili. Bu tamoyil ham kishi nutqining rivojlanishiga ta'sir etadi va til o'qitish metodikasini tuzishda xizmat qiladi.

Metodika tamoyillari, didaktika tamoyillari kabi o'qituvchi bilan o'quvchining maqsadiga muvofiq faoliyatini belgilashga, ularning birgalikdagi ishlarida qulay yo'nalishini tanlashga yordam beradi, metodikaning fan sifatida nazariy asoslash elementlaridan biri bo'lib xizmat qiladi.

**BOSHLANG'ICH SINFLAR DARSINI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY
O'YIN TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH AHAMIYATI****Ikromova Sarvinoz Irkin qizi***Qashqadaryo viloyati, Qarshi shahar**32-umumiy o'rta ta'lim maktabining**boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktablarda boshlang'ich sinf darslarini samarali tashkil yangicha o'yin texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklari haqida fikr yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *An'anaviy metod, noan'anaviy metod, "baliq ovchilari" metodi. O'qituvchi nutqiga qo'yiladigan talab, pedagogik mahorat.*

Bugungi kunda xoh an'anaviy metodlardan biri qo'llaniladimi, xoh noan'anaviy usullar tatbiq etiladimi, o'quvchini ta'lim subyektiga aylantirish masalasini diqqat markazidan qochirmaslik zarur. Zero, o'qituvchi bilan o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi ma'lum ma'noda teng mavqei, hamkorligi ikki o'rtadagi samimiy munosabat, o'zaro hurmat, ishonchli muloqot natijasi, o'qituvchining boshqaruv mahorati bilan belgilanadi. bu mahorat tushuntirish qobiliyati, o'quvchilarni kamolot sari yo'naltira bilish layoqati, maslahat berish va nazorat qilishning joriy etilishi va sog'lom avlod tarbiyasida yaqqol namoyon bo'ladi.

O'qituvchi samaradorlikka erishish uchun ta'lim metodlarining mohiyati, ularning tasnifi va foydalanishga doir talablarni bilibgina qolmay, ularni joriy etishning nutqiy xususiyatlarini ham egallab olishi lozim. bunda gap o'qituvchining so'ziga borib taqaladi. O'qituvchining so'zi metod sifatida ham, darsni olib borish usuli sifatida ham turli xil o'quv va tarbiyaviy vazifalarni bajarish:

- o'rganilayotgan hodisalarning mohiyatini ochib berish:
- bilimlarni amalda qo'llashga o'rgatish:

Qiziqarli va muhim faktlar haqida hikoya qilish va boshqa shu kabilar uchun qo'llanadi. O'qituvchi o'z so'zi bilan o'quvchilarga bilim beribgina qolmay, o'quvchilarga so'zlash namunasini ko'rsatish yo'li bilan muloqotga o'rgatadi. Shuning uchun o'qituvchining so'zi o'quvchilar javob berishi lozim bo'lgan og'zaki bayon yaratish talablariga javob berishi, biror axborotni yetkazish namunasini berishi, biror qoidani qanday dalillash kerakligini ko'rsatishi, qanday qilib xulosa chiqarish va umumlashmalarga kelishga o'rgatishi darkor. O'qituvchi bilimlarni ma'lum qilishga emas, balki bilimdan qanday foydalanish, uni nima uchun bilish kerakligini eslatib borishi lozim: hayotda xato qilmaslik uchun nimnidir eslab qolish kerak va hokazo.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari psixologiyasiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, bu yoshdagi bolalar hali o'yin faoliyatidan ajralmagan holda ekanligini bilishimiz mumkin. Shuning uchun ham boshlang'ich sinflarda darslarni samarali tashkil etishni istagan pedagog birinchi navbatda, shuni e'tiborga olishi lozim. har bir darsni tashkil etishda bola uchun bir yangilik hozirlashi o'quvchilarni darsga qiziqtirib, turli o'yinlar shaklida darsni tashkil etishi

maqsadga muvofiq bo‘ladi. bu o‘yinlar ham takrorlanmasligi, barcha dars uchun o‘zicha kashfiyot qilsa bola darsni qiziqish bilan tinglaydi va darsda qatnashishi mumkin bo‘ladi.

Misol uchun yangi metod asosida tashkil etilgan darsni ko‘rishimiz mumkin. “baliq ovchilari” nomli pedagogik metod. bu metodni qo‘llash natijasida dars birinchi o‘rinda, o‘yin tarzida amalga oshiriladi, o‘quvchilar dars jarayoning faol ishtirokchilariga aylanadilar, o‘zlarining mustaqil fikr mulohazalarini erkin bildirish imkoni paydo bo‘ladi. dars quyidagi tartibda tashkil etilishi mumkin. O‘quvchilar doira shaklida joylashadilar. Ular – «baliq ovchilari». doira ichida esa – «baliqlar». Ichki doira a‘zolari («baliqlar») o‘qituvchi taklif qilgan savolni faol muhokama qiladilar. “baliq ovchilari” esa kuzatib turadilar va savolni muhokama qilayotgan biron o‘quvchining fikri ularni qiziqitirib qolganda jarayonga kirishadilar: qo‘shimcha qiladilar, savol beradilar, aniqlashtiradilar. Shunda «baliq ovchisi» fikri uni qiziqitirib qolgan «baliq»ning yoniga turib olishi kerak.

Bir muammoning (masalaning) muhokamasi tugaganidan so‘ng ishtirokchilar joylari bilan almashadilar (doiradan tashqarida turganlar endi doira bo‘ylab o‘tiradilar). barcha ishtirokchilar doirada o‘tirishlari maqsadga muvofiqdir. Ushbu metodni o‘qish darslarini samarali tashkil etishda foydalanish maqsadga muvofiq. O‘qituvchi tomonidan tushuntirib berilgan mavzu yuzasidan o‘quvchilarni faolligini oshirish, o‘quvchilarni har birini fikrlashga undash maqsadida bunday metodlardan foydalanish mumkin bo‘lladi.

Ushbu metod orqali ishtirokchilarga norasmiy sharoitda fikr almashishga, berilgan muammoni (masalani) hal qilish bo‘yicha o‘z nuqtai nazarlarini bayon etishga imkon yaratadi. Muhokama jarayoniga erkin qo‘shilish va undan chiqib ketishga imkon beradi. Tahliliy fikrlash, e‘tibor jamlash va kuzatuvchanlikni rivojlantiradi. Nutqni va teskari aloqa texnikasini rivojlantiradi.

Xulosa o‘rnida aytyshimiz mukinki, boshlang‘ich sinflarda bolaning bilimga qiziqishiga dastlabki qadam qo‘yiladi. Ya‘ni, shu davrdan boshlab bolani darsga mehr qo‘yishi yoki qiziqishini so‘nishi birinchi navbatda boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchisiga bog‘liq bo‘ladi. Shuning uchun ham har bir pedagog bu darsda bola psixologiyasini yaxshi o‘rgangan holda dars jarayonini tashkil etishi, o‘quvchilarini fanga qiziqitira olishi juda muhim va mas‘uliyatli vazifadir. buning uchun esa, o‘qituvchidan yuksak pedagogik mahoirat va zamonaviy bilimlardan xabardor bo‘lishi talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Azbarov Y. T. Bolalarni sevish san'ati. T.:O'qituvchi.1991. 138-b.
2. Azizxo'jayeva N.N. O'qituvchi tayyorlashning pedagogik texnologiyasi. -T.: TDPU. 2000.
3. Jumaev M.E., Yuldasheva M.Yu., Mingbaeva B.U., Mamatova G.A., Levkina M.F. Boshlang'ich ta'lim fanlarini o'qitish metodikasi O'UM. 2017.
4. G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Mamatova G., Boqiyeva H. Husnixat va uni o'qitish metodikasi. -T.: TDPU, 2013.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARNI INNOVATSION METODLAR ORQALI O'QITISH SAMARASI**Nurimova Charos Jo'rayevna***Qashqadaryo viloyati, Qarshi shahar**32-umumiy o'rta ta'lim maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga dastlabki tushunchalarni o'rgatishda innovatsion metodlar va vositalaridan foydalanish masalasi tahlil qilingan bo'lib, o'qituvchi har bir o'tilayotgan darsga ijodiy yondashishi, mashg'ulotlarni ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida darsning har bir minutidan unumli foydalanishi masalalari yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *innovatsiya, pedagogik texnologiyalar, fidokor o'qituvchi*

O'quvchiga bilim berish, har bir dars mazmunini boyitish, qiziqarli mashg'ulotlarni dars jarayoniga singdirishni talab qiladi. Ruhshunoslarning aniqlashicha, boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'qituvchining oddiy tushuntirishi orqali egallab olgan ma'lumotlarga qaraganda turli xil ruhiy kechinmalar orqali o'zlari mulohaza yuritib, mustaqil bajargan ishlari vositasida o'zlashtirilgan bilimlarini uzoq esda saqlab qoladilar. chunki o'quvchi mustaqil mashqlarni bajarishda faoliyat ko'rsatib, ilgari olgan bilimlariga tayanganholda ko'plab o'quv materiallarini hayolidan o'tkazadi. O'xshash hodisalarni taqqoslaydi. O'zicha mulohazayuritib mustaqil hukm chiqaradi. O'qituvchilarning tayyor holda bergan ma'lumotida esa o'quvchi fikrlash faoliyati to'la ishga kirishmasdan to'g'ri javobni o'zlashtirib oladi. O'xshash hodisalarga duch kelishi bilano'qituvchi bergan bilimni amaliyotga taqbiq qilishda qiynalib qoladi.

Davlat ta'lim standarti va amaldagi maktab dasturlarida o'quvchi egallashi lozim bo'lgan materiallarancha murakkab bo'lib, bolalarning bu bilimlarnibosqichma - bosqich egallab olishlarini, kengaytirib va rivojlantirib borishlarini taqozo etadi. bugungi davlat ta'lim standarti va ta'lim tizimi biz boshlabg'ich sinf o'qituvchilari oldiga o'ta mas'uliyatli vazifalar yuklamoqda. O'qituvchi har bir o'tilayotgan darsga ijodiy yondashishi, mashg'ulotlarni ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida qurishi, darsning har bir minutidan unumli foydalanishi zarur. Mashg'ulotlarni shunday tashkil etish kerakki, o'quvchi har bir dars davomida egallashi lozim bo'lgan bilimlar hajmini, o'zida hosilqiladigan ko'nikma va malakalarni oldindan belgilab olishi lozim. bu o'z navbatida o'quvchining mashg'ulotlarga aniq maqsad bilan qatnashishini taqozo qiladi. chunki o'quvchi darsning oxirida belgilangan maqsadga erishganligini bilish imkoniyatiga ega bo'lishi zarur. Albatta, boshlangich sinf o'quvchisiga bilim berish, har bir dars mazmunini boyitish, qiziqarli mashg'ulotlarni dars jarayoniga singdirishni talab qiladi. bunda oqituvchining dars uchun oildindan puxta tayyorgarlik korishi va darsda foydalanidigan usullari bolalarning mustaq il ishlashiga qaratilishi zarurdir. chunki o'quvchi mustaqil mashqlarni bajarishda faoliyat ko'rsatib, ilgari olgan bilimlariga tayangan holda ko'plab o'quv materiallarini hayolidan o'tkazadi. O'xshash hodisalarni taqqoslaydi. O'zicha mulohaza yuritib mustaqil hukm chiqaradi.

O'qituvchilarning tayyor holda bergan ma'lumotida esa o'quvchi fikrlash faoliyati to'la ishga kirishmasdan to'g'ri javobni o'zlashtirib oladi. O'xshash hodisalarga duch kelishi bilan o'qituvchi bergan bilimni amaliyotga taqbiq qilishda qiynalib qoladi.

Davlat ta'lim standarti va amaldagi maktab dasturlarida o'quvchi egallashi lozim bo'lgan materiallarancho murakkab bo'lib, bolalarning bu bilimlarni bosqichmabosqich egallab olishlarini, kengaytirib va rivojlantirib borishlarini taqozo etadi.

Pedagogik texnologiyalar asosida darslarning tashkil etilishi boshlang'ich sinf o'quvchilarni o'zi bajarayotgan mashg'ulotga nisbatan ongli munosabatda bo'lishga o'rgatadi. O'quvchi har bir mashg'ulot jarayonida ixtiyoriy diqqatini ishga soladi, darsda ilg'orlikka, g'alaba qozonishga intiladi. Maktab bola hayotida judamuhim o'rin turadi. Shu davrda u atrof-muhit, jamiyat va kishilar mehnati, maktab-maorif haqidagi bilimlarni egallaydi. kecha o'yin bilan band bo'lib, erkin faoliyat ko'rsatib yurgan bolaning birdan maktabning ichki qonunqoidalariga moslashishi, belgilangan tartib asosida mashg'ulotlarga o'z vaqtida qatnashishi oson kechmaydi. Shu tufayli kichik maktab yoshidagi bolalar o'yin bilan bog'liq darslarda juda faol qatnashadi. Biz o'qituvchilar buni hisobga olib, darslarga o'yin elementlarini kiritishimiz va undan ta'lim-tarbiyaviy maqsadlarda samarali foydalanishimiz lozim.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga mo'ljallangan bilimlarning o'zlashtirib olinishiga erishish uchun ana shularga tayanish va uni parvarish qila borish lozim. bu o'rinda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rniva ahamiyati juda kattadir. «Tasavvur qiling, bola ma'lum amaliy va ruhiy tayyorgarlikdan keyin maktab o'quvchisi bo'ladi. Uning vazifasi o'zgaradi. bir kecha - kunduzda o'rtacha 4 soat ta'lim oladi. kechagi o'yinqaroq bola bugun 40-45 daqiqa davomida diqqatini bir joyga joylab, o'qituvchi bilan muloqatda bo'ladi. O'quv axborotini qabul qiladi va idrok etadi. Ana shu vaqtda o'qituvchi loqayd, mas'uliyatsizlik qilsa, uning bu holati otaonalarning holati bilan hamohang bo'lib qolsa, ota-ona ham yordam berishdan ojiz, nazorat qilishga «vaqti yo'q» bo'lsa, o'sha o'quvchilar bo'sh o'zlashtiruvchi, tartibsiz yomon o'quvchilarga aylanadilar. O'z kasbining mohir ustasi bo'lgan fidokor o'qituvchi ana shu paytda o'quvchilarni qo'lga oladi, ularning mehrini, ishonchini qozonadi: o'quv mashg'ulotlariga qiziqish uyg'otadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, davlatimiz tomonidan ta'lim tizimini takomillashtirishga bo'lgan e'tibor, bu ulug' xalqimiz, kelajagimiz va ertangi kunimizga bo'lgan e'tibordir. kelajagimiz vorislari bo'lgan yosh avlodning mustahkam bilim olishlari, olgan bilimlarini kundalik faoliyatda qo'llay olishlariga, komil insonlar bo'lib voyaga yetishlariga imkoniyatlar yaratishimiz, ta'lim tizimiga bo'lgan e'tiborning yaqqol namunasidir. bu esa buyuk kelajagimizga bo'lgan ishonch garovidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ta'lim samaradorligini oshirishda o'qituvchi mahрати. Respublika ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari to'plami. Jizzax 2017.
2. Xalq ta'limi tizimida axborot-kommunikatsion muhitni yaratish: asosiy maqsad va vazifalar. Xalq ta'limi 2016 y 3-son Sh.Ergashev, A.kolantarov.

O'ZBEKISTON, 30 YOSHING MUBORAK !

Toshtonova Nargiza Davronovna

Muqaddas O'zbekistonimizning mustaqilligiga man bu yil 30 yil to'ladi. Bu aziz ne'mat bizga bu davr mobaynida juda katta o'zgarishlar, yangilanishlarni tuhfa etdi. Har jabhada taraqqiy etdik, dunyoga o'z ma'rifatimiz, bilimimiz, sportimiz bilan tanildik. Buning zahirida esa yoshlarga, ularning ta'lim-tarbiyasiga qaratilgan katta e'tibor yotadi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Miromonovichning "Yangi O'zbekiston – maktab ostonasidan, ta'lim-tarbiya tizimidan boshlanadi", degan yuksak g'oyalari biz o'qituvchilar zimmasiga katta ma'suliyat bilan birga sharaf va e'tibor ham yukladi. Men Toshtonova Nargiza Davronovna Farg'ona viloyati, Farg'ona tumani 14- umumiy o'rta ta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisiman. Ushbu maktabda 2009- yildan beri ishlab kelaman. Maktabga ishga kirgan psixolog bo'lib ishlaganman. 2013- yildan boshlab boshlang'ich sinflarga dars berib kelaman. Hozirda 2-B sinf rahbariman. O'z faoliyatimdagi kuzatuvlar asosida mustaqillik yillarida bo'lgan o'zgarishlar haqida gapirsam, 30 yil mobaynida maktablar qaytadan qurilib qad rostladi, zamonaviy tus oldi, barcha maktablar zamonaviy axborot vositalari, internet, qulay va zamonaviy o'quv anjomlari bilan ta'minlandi. Xususan bizning maktabimiz ham eng faxrli maktablardan biri hisoblanadi. Unda o'quvchi va o'qituvchilar uchun barcha qulayliklar yaratilgan bo'lib, biz uni ikkinchi uyimizdek sevamiz, qadrlaymiz. Maktabimizda mustaqillik yillarida bolalar uchun qishki va yozgi sport maydonchalari, ajoyib kutubxona, shaxmat va shashka xonalari, faollar zali juda ko'rkam qilib qurilib jihozlab berildi. Nafaqat chet tili balki boshqa fanlar uchun ham kerakli bo'lgan maxsus texnik vositalar bilan har bir xonalar ta'minlandi. Bunday katta o'zgarishlardan ilhomlangan biz ustozlar tinmay o'z ustimizda ishlashga, O'zbekistonimizning kelajak avlodlarini tarbiyalashga bel bog'lab kelmoqdamiz. Men ham o'z faoliyatimda zamonaviy axborot texnologiyalari, multimedia vositalaridan foydalanishga har darsda harakat qilaman. Darslarimda turli xil metodlar va usullarni qo'llash orqali yosh bolajonlarimga bilim berib kelmoqdaman. O'quvchilarim orasida o'z bilimi va tarbiyasi bilan barchaga namuna bo'ladigan a'lochi va topqir o'quvchilarim juda ko'pligi menga yanada kuch va ilhom bag'ishlaydi. Bugun bizning ta'lim tizimida chet elning rivojlangan mamlakatlari bilan bellasha oladigan darajada bilimdon o'quvchi yoshlari borligi ham aynan Mustaqillik va Prezidentimiz bizga berayotgan e'tibor, e'tiroflari samarasidir desam ayni haqiqatdir.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA EKOLOGIK TARBIYANI SHAKILLANTIRISH YO'LLARI.**Kenjabayeva Dilnoza***Toshkent shahridagi YODJU texnika institutining maktabgacha ta'lim yo'nalishining 3-kurs talabasi*

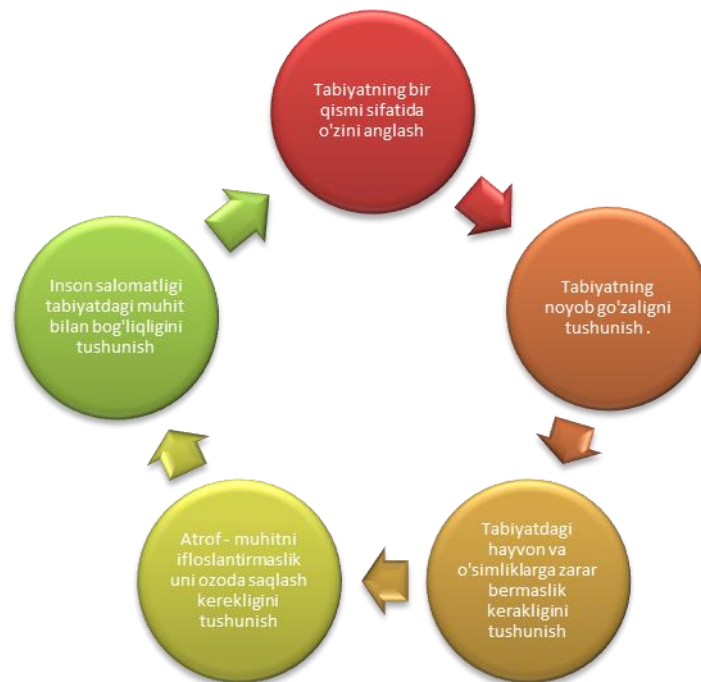
Anatatsiya: *mazkur maqola maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiyat haqidagi tushunchlarni hosil qilib , ekologik tarbiyani interfaol metodlar oraqli shakllantirish to'grisida.*

Kalit so'zlar: *ekologiya, ekologik tarbiya, tabiyatni asrash , interfaol metodlar.*

Inson hayoti tabiyat bilan chambarchas bog'liq bo'lgani uchun uni qay tarzda asrash , muhofaza qilish butun jahon bo'ylab aylangan muamolardan biri hisoblanadi. Yurtimizda bu muamoni bartaf qilishga yurt boshimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan alohida e'tibor qaratilgan. 2017 — 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha [Harakatlar strategiyasida](#) belgilangan vazifalarni so'zsiz amalga oshirish, respublika hududlaridagi ekologik muammolar yechimiga ta'lim tizimini joriy qilish bilan hissa qo'shish, o'sib kelayotgan yosh avlodning ekologik savodxonligini oshirish, ekologik ongi va ekologik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish, ekologik ta'lim va tarbiya jarayonini samarali tashkil etish maqsadida Vazirlar Mahkamasi qaror qabul qildi.

Ekologiya tushunchasi ilk bor nemis zoologi E.Gekkel tomonidan qo'llanilgan. Ekologik tarbiya ijtimoiy tarbiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ekologik tarbiya grekcha "oikos" turar, joy, makon, "logos" fan deganidir. O'quvchilarga dastlabki ekologik bilimlarni berish mavjud, ekologik bilimlarni boyitish ularda tabiyat va atrof muhit muhofazasini tashkil etish, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan pedagogik jarayondir.

Insonlar orasida ekologik tarbiyani shakllantirishi maktabgacha ta'lim muossasidan boshlanishi besh ta rivojlanish markazining to'rtinchisi "Ilm-fan va tabiyat markazi" buning isbotidir. Bu markazda bolalarga tabiyat va undagi hodisalar, jonli va jonsiz tabiyat, hayvonot olami, ekologik muamolar to'g'risida dastlabki bilimlar beriladi. " Qush uyasida ko'rganini qiladi "- deb aytadi dono xalqimiz maktabgacha yoshdagi bolalarning ikkinchi uyi bog'cha , ikkinchi onasi esa tarbiyachidir. Tarbiyachi va ota ona hamkorligi asosida bolalarga ekologik tarbiya to'g'ri berilsa, bolalarda ona tabiatga bo'lgan mehri uyg'onadi hamda ekologiyani asrash inson hayoti davomida qanchalik zarur ekanligini anglab yetadi. Maktabgacha yoshdagi bolalalarga tabiyatni asrash tushunchasini singdirib borlishi quyadagicha tushuntirilsa maqsadga muvofiq bo'lar edi:

Maktabgacha yoshdagi bolalar hayotida ekologiya tushunchasini yaxshi shakllantirish uchun quydagi takliflarni kiritgan bo'lar edim:

1. Tabiat burchagini inavasiyon texnologiyalar bilan jihozlash hamda ekologik interfaol mashg'ulotlarni olib borish. Tabiat burchagida akvarium, qishgi bog', issiqxon va fermer xo'jaligining maketi, chuchuk suv ombori modeli, sun'iy ravishda yaratilgan mini ekotizim hamda lupa va mikraskoplar bilan jihozlanib amaliy mashg'ulotlar olib borilsa maqsadga muvofiq bo'lar edi.

2. Maktabgacha ta'lim muossasining rahbariyati va ota – ona hamkorligida ekskursiyalar tashkil qilish; manzarli bo'glarga borish tabiyat go'zaligini his qilish, tog' bag'irlarida pikniklar uyishtirish, havonot bog'iga tashrif buyirish.

3. Bolalar bog'chasida bolalar va kattalar uchun kichik bog' yaratish hamda birgalikda mehnat faoliyatini olib borish : o'tlarni yulib tozalash, daraxtlarni oqlash, gullar va daraxtlarga suv quyish va har xil turdagi o'simliklarni ekish.

4. Dars mashg'ulotlari davomida tabiyatga oid hikoyalarni o'qib berish bolalar bilan shu diorada qizg'in suhbat o'tqazib aqliy hujum metodidan foydalanish , ikkita bolani qarama qarshi o'tqazgan holda hamkorlik uslubidan foydalanib o'qilgan hikoyani qayta hikoya qilish. Tabiyat bilan o'zaro bog'liqlikda bolaning ijodiy faoliyatini namoyish qilishga quydagi kashf qilgan mashg'ulotim misol bo'la oladi.

O'lkamizda oltin kuz bo'yicha tarbiyachi kuz fasli haqida bolalarga tushuncha beradi. Kuz faslida havoning salqin bo'lish, barglarni sarg'ayib to'kilishi, yomg'ir yog'ishi, momaqaldiraq va chaqmoq chaqishi obi – havoning o'zgarishi , sentabr, oktabr va nayabr kuz oylarini bolalarga o'rgatib nazariy bilimlar beradi.

Nazariy bilimlarni berishning o'zi kifoy qilmaydi shu sababli bolalarni bog'cha atrofiga nazar solish so'raladi. Barglar sarg'ish rangga kirib daraxtlardan to'kilgan hamma joyni go'yo tilla ranga burkangandek. Atrof muhitini asrashimiz zarurligi uni toza saqlash esa bizning burchimiz shu sababli atrofimizdagi barglarni yeg'ib tozalaymiz bejizga ota bobolarimiz mehnat mehnatning tagi rohat diyishmagan mehnat qilib aftrofimizni tozalasak

biz ham toza havodan nafas olib rohat olamiz havo qanchalik toza bo'lsa inson hayoti ham shunchalik uzun bo'lishi haqida tushunchalar beriladi. Tozalash jarayonida har bir bola o'ziga yoqqa beshta bargni tanlab olish so'raladi, tanlangan barglar yordamida bolalarning ijodiy qiziqishlarni inobatga olgan holda aplikatsiyalarni yasash o'rgatiladi.

Quyidagi dars mashg'ulotimiz bolalarga nafaqat ekologik tarbiyani balki mehnat tarbiyasini ham qamrab olib shu bilan birgalikda elementar matematika va ijodiy faoliyatini o'z ichiga oladi. Ko'p qirrali mashg'ulot turlari bolalarni har taraflama rivojlanishiga yordam beradi.

Xulosa qilib shuni aytish joiz-ki ekologik tarbiya bolalarda yoshligidan singdirilishi kerak bo'lgan axloqiy va estetik tuyg'ular majmuasidir. Tabiyatni hurmat qilishga o'rgatib, suvni tejashga, hasharotlarga ozor bermaslikga, o'tlarni bosmaslikga va gullarni yulmaslikga, dunyoni qadrlash uni buzmaslik, yo'q qilmaslik odob axloqli insonga hosligini maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarga tushuntirib borishimiz kerakligini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLTLAR:

1. <https://lex.uz/ru/docs/-4354743>
2. <http://library.ziyonet.uz/ru/book/download/26087>

ТАЛАБАЛАРДА АУДИТИВ НУТҚНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Собирова Гулноза

ГУЛДУ ўқитувчиси

Аннотация: Мақолада нутқ, касбий аудитив нутқ каби категорияларга муаллифлик нуқтаи назаридан баҳо берилган ва кредит-одулли ўқитиш тизимида талабанинг машғулот давомида тинглаб, тушуниш лаёқатини ўстириш масалалари ўрганилган.

Таянч тушунчалар: нутқ, тинглаш, тушуниш, ривожланиш касбий аудитив нутқ, кредит, модуль.

Ривожланган мамлакатлар таълим амалиётида инглиз тили бўйича туркум ўқув курсларини ўқитишда инновацион методлар, интерактив дастурий воситалар, рефлексив технологиялар, фасилитацион моделлардан фойдаланиш усуллари ва уларнинг самарадорлигига оид қатор тадқиқотлар олиб борилмоқда. Мазкур тадқиқотларнинг асосий вазифалари қаторида талабаларни келгусидаги касбий фаолиятига тайёрлаш сифатини ошириш, лингвистик тил ўзлаштириш лаёқатини кенгайтириш, табиий-илмий дунёқарашини ривожлантиришга қаратилган педагогик ёндашувларни ўрганиш ва фан хусусиятларидан келиб чиқиб, мазкур методикани такомиллаштириш масаласи алоҳида аҳамиятга моликдир. Шу жиҳатдан олганда, талабаларнинг касбий аудитив лаёқатини ахборот таълимий ресурслар воситасида ривожлантириш технологияларини такомиллаштириш ва жорий этиш эҳтиёжи мавжуд.

Республикамизда сўнгги йилларда инглиз тили ва бошқа хорижий тилларни чуқур ўқитиш масаласига устувор аҳамият қаратилмоқда. Хусусан, «Мамлакатимизда бир неча хорижий тилларни билувчи замонавий кадрлар тайёрлаш, хорижий тиллар бўйича илмий ишлар олиб бориш, тил ўргатиш методологиясини такомиллаштириш» каби устувор вазифалар белгиланиб, бу борада бугунги кунда талабаларнинг касбий аудитив лаёқатини ахборот таълимий ресурслар воситасида ривожлантиришнинг педагогик-психологик хусусиятларини ўрганиш муҳим аҳамият касб этади.

Оғзаки нутқнинг ажралмас қисми эшитиш ва тинглашдир.

Касбий аудитив нутқ эса пировард натижада ўқитувчининг инглиз тилидаги ўзгалар нутқини тушуниши, унга жавоб бера олиши, суҳбатдошининг фикрига асосланиб, малум даражада фикр қўша олиши тушунилади. Шунингдек, касбий компетентлигини белгилаб берувчи меъёр бўлиб ҳисобланади. Суҳбатдош нутқини ёки полилогия шароитида нутқни семантик идрок этиш, чет тилидаги муҳитда коммуникатив вазифани амалга ошириш келажак мутахассисни касбий тайёрлашнинг ажралмас қисмидир.

Мамлакатимизда ижтимоий-иқтисодий ривожланишлар ва бардавом этаётган узлуксиз таълим тизимидаги ислохотлар таълим жараёнларини ташкил этиш ва бошқариш механизмларини такомиллаштиришни, замонавий талабаларга мос

келадиган, демократик тамойилларга асосланган кредит-модуль тизими асосида таълимни ташкил этишни тақозо этди.

Замонавий таълимда on line тарзда ўқитишнинг кенгайганлиги турли соҳаларда каби кўплаб халқаро алоқалар ўрнатилишига замин яратди. Бу эса, мутахассислар томонидан чет тилларни ўрганиш, алоқа алмашинуви жараёнида ҳамсуҳбатининг нутқини тушуниш, аудитив нутқни ривожлантириш заруратини келтириб чиқармоқда.

2020 йилдан бошлаб республикамизнинг барча олий таълим муассасалари кредит-модуль тизими асосида ўқишни ташкил қилишар экан, ўқув кредитлари талабаларнинг касбий тайёргарлик мазмунига ўқув курсининг қўшаётган ҳиссасини ифодаловчи миқдорий тавсифга эга кўрсаткичлари билан баҳоланади. Демак, инглиз тили ўқитувчиларини келгусидаги педагогик фаолиятга тайёрлашда касбий аудитив нутқ муҳим аҳамият касб этади, чунки, талабалар ўқув дастурида кўрсатилган модулли таълимда инглиз тили бўйича билим, кўникма, малакаларни муайян вақт ичида эгаллашлари ва компетенцияларини шакллантиришлари учун касбий фаолиятга алоқадор методлар, усуллар, таълим субъектларига таъсир ўтказиш кўникмаларига эга бўлишлари лозим бўлади.

Академик кредит – олий таълимда таҳсил олиш жараёнида эгалланиши лозим бўлган рамзий ўлчаш бирлиги бўлиб, талаба ўқиши мобайнида жамлаган кредитлари унинг олий таълимнинг муайян поғонасини ўзлаштирганлигини билдиради. Демак, инглиз тили ўқув курси бўйича кредит-модуль тизими асосида ўқитиш модуль технологияларига асосланиб, ўқув материални ўзлаштиришнинг муайян юкламасини ифодалайди. Талабаларнинг инглиз тилидаги касбий аудитив нутқи бу жараёнда қуйидаги таркибий тузилма - ECTS икки зарурий элементдан ташкил топади: а) юкламаларни ўзлаштириш ва б) натижаларга эришиш. Мана шу элементларни бажарган талаба ўқув курси бўйича муайян кредитларни эгаллаши мумкин бўлади.

Бугунги кунда нутқ фаолиятининг шакли сифатида тинглаш ҳақиқий алоқа жараёнида муҳим роль ўйнайди. "Замонавий жамиятда одамлар 45% тинглашади, гапиришади - 30%, ўқишда - 16%, ёзишда - 9%",- деб таъкидлайди рус олими С.В. Кудрявцева [2]. Бинобарин, оғзаки нутқнинг ажралмас қисми эшитиш ва тинглаш (аудитив фаолият)дир.

Нутқ - оғзаки коммуникация, яъни тил ёрдамида муносабат қилиш жараёни демак. Ижтимоий тажрибада бирон-бир моҳиятни англатадиган сўзлар оғзаки коммуникация воситаси ҳисобланади. Нутқ инсоннинг онгида пайдо бўлган фикрнинг нутқ товушларига тил ёрдамида кўчиши экан, у *таъсирли* ёки *таъсирсиз*, грамматик жиҳатдан *тўғри* ёки *нотўғри* тузилган бўлиши мумкин.

Аудитив нутқ- тинглаш ва уни тушуниш асосида ахборот ўзатиш ва уни қабул қилишдир. Нутқ фаолиятининг ўта нозик ва қийин тури бўлиб, у қуйидаги психофизиологик механизмларга асосланади: нутқни тинглаш, идрок этиш, таниб олиш, тахминий башорат қилиш, ички талаффуз ва тушуниш, қисқа ва узоқ муддатли хотира. Аудитив нутқни шакллантириш ва ривожлантириш учун фонология,

фонетика, психология тамойилларига таянилади. Ушбу малакани муваффақиятли шакллантириш ва такомиллаштириш учун ўқитувчи ушбу механизмларнинг элементлари ва хусусиятларини тўлиқ билиши керак керак.

Муносабат -инсонлар ўртасидаги фаолият эҳтиёжларидан келиб чиқадиган кўп қиррали жараён бўлиб, ахборот алмашинувини таъминлайди. Муносабат *нутқ, имо-шиора, жест, мимика, хатти-ҳаракат* ва ҳ.к. лар асосида амалга оширилади.

АДАБИЁТЛАР:

1. Abdullayeva Sh.A. Use of Pedagogical Diagnostic Methods in Secondary Education/ International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol.24, Issue 09,2020 ISSN:1475-7192

2. Абдуллаева Ш.А.Совершенствование качества образования в системе переподготовки и повышения квалификации педагогических кадров. -Белгород: Ж.:Практическая психология и педагогика, 2019.-№4. С.-17-20.

3. Abdullayeva Sh.A.Technology Of Perfection Of Knowledge Transfer And Acquisition On The Basis Of Computer Simulation Models. Journal of Computer Sciences and Applications, 2020,Vol. 8, No. 1, 1-4 Available online at <http://pubs.sciepub.com/jcsa/8/1/1> Published by Science and Education Publishing DOI:10.12691/jcsa-8-1-1

4. Abdullayeva Sh.A. Use of Pedagogical Diagnostic Methods in Secondary Education/ International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol.24, Issue 09,2020 ISSN:1475-7192

**ТАЛАБАЛАРНИНГ КЕЛГУСИДАГИ КАСБИЙ АУДИТИВ ЛАЁҚАТИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШДА АХБОРОТ ТАЪЛИМИЙ РЕСУРСЛАРДАН
ФЙДАЛАНИШ МЕХАНИЗМЛАРИ.****Sobirova Gulnoza Raxmatillayevna***Guliston davlat universiteti Fakultetlararo chet tillar kafedراس**Ingliz tili o'qituvchisi*

Инглиз тилида касбий аудитив нутқни ўстиришдаа электрон таълим ресурслари, замонавий рақамли электрон қурилмалар, интерактив дастурий воситалардан самарали фойдаланиш, шунингдек, компетенциявий ёндашув асосида талабаларнинг коммуникативлигини ўстириш, креатив ижодий қобилиятини ривожлантириш муҳим аҳамиятга эга.

Дунё ҳамжамияти таълим тизимини барқарор тарраккиёт тенденцияларига мослаштириш шароитида инглиз тилини ўқитишнинг интерактив таълим стратегиялари ва механизмларини замонавий ривожланиш тамойиллари асосида янада такомиллаштиришга қаратилган илмий тадқиқотлар жадал олиб борилмоқда. Мазкур тадқиқотлар келажакда янги фан йўналишларининг ҳосил бўлишида, мавжуд таълимий жараёнларни ахборотлашган таълим муҳити билан интеграциялашнинг педагогик-психологик муаммоларини ечишда алоҳида долзарблик касб этади.

Ҳар қандай механизм объект ўзгаришига олиб келувчи жараённи ҳосил қилади. Демак, бу жараён узок муддатли, кўп хусусиятлилик тавсифига эга бўлиб, таркибий тузилишига кўра, бир тузилма иккинчисини тўлдиради. Объектнинг ўзгаришиги таъсир этувчи муқобилларни ҳаракатга келтирувчи механизм ўзи ўзгармасдан яхлит жараённи ўзгартириши, муайян тизимга янгилик киритиши мумкин [Абдуллаева, 38-б]. Демак, инглиз тили машғулотларида талабаларнинг касбий аудитив кўникмаларини ривожлантиришда ахборот таълимий ресурслардан фойдаланиш таълим субъектларининг сифатли таълим олишига таъсир этувчи муқобилларни ҳаракатга келтирувчи механизм сифатида қаралади.

Мамлакатимиз ОТМларида ахборотлашган таълим муҳитини яратиш, ўқув фанларига мўлжалланган мультимедиа иловаларни кенг жорий этиш ва янги авлод ўқув-методик адабиётлар базасини халқаро таълим стандартларига, таълим сифатини баҳолашнинг халқаро дастурлари тизимига мослаштириш долзарб вазифалардан бири ҳисобланади. Бинобарин, Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясида «Таълимда мультимедиа маҳсулотларини ишлаб чиқиш ва уларни қўллаш жараёнини тизимли ташкил этиш чораларини кўриш» каби устувор вазифалар белгиланган. Бу эса ОТМларда аудитория ва аудиториядан ташқари машғулотларни интерактив электрон таълимий ресурслар воситасида ташкил этилишини таъминлайди.

«Ресурс» ибораси ҳозирги вақтда жуда кенг маънода ишлатиладиган атамалар сирасига кириб бормоқда. Яъни ахборот технология воситалари орасида мақбул атамасидан кенг фойдаланилмоқда. Шу билан бирга «Таълим ресурси» атамаси ҳам

ҳозирда тез-тез қўлланиладиган педагогик атама сифатида ишлатилмоқда. У ўқув жараёни давомида билим олишда фойдаланиладиган турли хил кўриниш ва шакллардаги ўқув материаллари манбаси тушунилади. Бошқача айтганда, таълим ресурси – ўқув жараёнида фойдаланиладиган ахборотлар манбаси сифатида ҳам тан олиш тўғрироқ бўлади[12].

Замонавий ахборот ёки электрон таълим ресурслари, ўрганиш, мустақил таълим олиш ва олинган билимларни текшириш учун махсус дастурлар биргаликда «Электрон таълим ресурслари»ни ташкил этади. Электрон таълим ресурслари деганда, фойдаланувчи, яъни таълим олувчининг шахсий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда автоматик ростланиш имконини берувчи, эгалланган билимни автоматик назорат қилиш тизими билан бирлашган ўқув материалларини узатиш (етказиш) тизими тушунилади.

Электрон ресурсларни таълим босқичларида фойдаланиш кўрсаткичларига қараб таснифлаш характерлидир. Электрон таълим ресурслари (ЭТР) таснифий босқичларига кўра анъанавий босма нашрлардан фарқ қилади. Уларни қуйидагича таснифлаш мақсадга мувофиқ[36]:

Биринчи гуруҳ –ЭТР бу – матнли усул бўлиб, асосий матндан фарқи – тайёрланган матн ёки иллюстрация қоғозда эмас, балки компьютер экранида намоён бўлади ва материалларни осон чоп этиш имконияти мавжудлиги билан фарқланади. Инглиз тили машғулотларида ўрганилаётган мавзу бўйича намоёиш дастурларида, тилнинг морфологик белгиларини расм, графика, тасвир, анимация ҳолатида ифодалаш билан биргаликда компьютер экранида намоёиш этилиши ва ундаги намоёиш кадрларини зарурият туғилганда чоп этиш мумкин бўлади.

Иккинчи гуруҳ ҳам матн мазмунидаги материал бўлиб, кўрсаткичли йўналиш асосида электрон таълимий ресурс (ЭТР) ҳисобланади. Бу усулда матнли асосли ва мазмунли бўлиши учун адабиётларга қилинган ҳаволалардан фойдаланиш ҳар доим ҳам қулай фойдаланиш имкониятини яратмайди. Лекин шундай бўлса ҳам, Инглиз тили машғулотларида тилнинг фонетик, морфологик, семантик белгиларини ўрганиш, хилма-хиллиги, оилалари, туркум ва турларининг морфологик белгиси билан боғлиқ маълумотларни ЭТР ларида жамлаш муҳимдир. Илмий манбалар, дарслик, методик қўлланмалардан берилган ҳаволалар билан бойитилган электрон таълим ресурси талабаларга мавзуга оид ўқув материали мазмунидаги БКМ ўзлаштириши, таянч ва фанга оид компетенцияларни эгаллашига ёрдам беради.

ЭТР нинг учинчи гуруҳи – ресурс тўлиқ визуал ва овозли фрагментлардан ташкил топади. Бунда юқорида таъкидланган матнли ресурслардан тасвир эффектлари мавжудлиги билан фарқ қилади. Бу ҳолатда Инглиз тили машғулотлари учун тасвирлар, графика, расмлар жамланмаси талабаларнинг ўрганилаётган ўқув материалларини тўлиқ ўзлаштириш имконини беради. Мазкур жараёнда матн билан биргаликда аудио-видео материалларни мўжассам ташкил этиш мультимедиа ресурсларини яратиш имкониятини беради. Бу гуруҳга мансуб ЭТРи воситасида овозли, ҳаракатли, расмли жамланмани талабаларга етказиш имконияти вужудга

келади. Унда мавзу бўйича мазмунан қизиқарли ва кўп маълумотларни беришга имконият яратилади.

Талабаларда касбий аудитив кўникмаларини ривожлантиришда рақамли таълим технологияларидан фойдаланиш ҳам катта самара беради.

АДАБИЁТЛАР:

1. Abdullayeva Sh.A. Use of Pedagogical Diagnostic Methods in Secondary Education/ International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol.24, Issue 09,2020 ISSN:1475-7192

2. Абдуллаева Ш.А.Совершенствование качества образования в системе переподготовки и повышения квалификации педагогических кадров. -Белгород: Ж.:Практическая психология и педагогика, 2019.-№4. С.-17-20.

3. Abdullayeva Sh.A.Technology Of Perfection Of Knowledge Transfer And Acquisition On The Basis Of Computer Simulation Models. Journal of Computer Sciences and Applications, 2020,Vol. 8, No. 1, 1-4 Available online at <http://pubs.sciepub.com/jcsa/8/1/1> Published by Science and Education Publishing DOI:10.12691/jcsa-8-1-1

4. Abdullayeva Sh.A. Use of Pedagogical Diagnostic Methods in Secondary Education/ International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol.24, Issue 09,2020 ISSN:1475-7192

ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA TEXNOLOGIYA FANINING AHAMIYATI VA YOSHLAR IJODKORLIGINI OSHIRISHDAGI ROLI

Fayzullayeva Vazira Baxtiyorovna

Texnologiya fani o'qituvchisi

Navoiy viloyati, Me'morlar mahallasi

Mahmud Turobiy 111 a 23-uy

Annotatsiya: *Ushbu maqola zamonaviy ta'lim tizimida texnologiya fanining ahamiyati haqida yoritilgan. Zamonaviy ta'lim tizimining turlari, shakllari va o'quvchilarni o'qitishda qanchalik zarur va samaradorligi haqida yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Zamonaviy axborot texnologiyalari, Elektron va masofaviy texnologiyalar, Zamonaviy o'qituvchi, Interfaol metodlar*

Bugungi kunda mamlakatimizda yangi jahon axborot-ta'lim muhitiga integrallashishga yo'naltirilgan ta'lim tizimi barpo etilmoqda. Bu ta'lim jarayonini tashkil etishda zamonaviy texnik imkoniyatlarga javob beradigan sezilarli o'zgarishlar bilan kuzatilmoqda. Zamonaviy axborot texnologiyalarining ta'lim sohasiga kirib kelishi ta'lim usullari va o'qitish jarayonini yangicha yondashuv asosida tashkil etish shakllarini sifatli ravishda qulaylashtirib, o'zgartirish imkonini bermoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta'lim tizimini modernizatsiyalashtirish jarayonining eng muhim qismidir.

Hozirgi davr ta'lim bosqichining yangi talablariga ehtiyoj yuqoriligini ko'rsatmoqda. Bunda masofaviy ta'lim texnologiyalarini ta'lim jarayonida qo'llash va uni boshqarish ham muhim o'rin tutadi. Bu borada, Respublikamizda qator dolzarb ishlar olib borilmoqda.

Elektron va masofaviy texnologiyalar — ta'limning axborot va kommunikatsiya texnologiyalari qo'llangan variantlaridir.

Zamonaviy o'qituvchi dars jarayonida “aktyor” emas “rejissyor” bo'lishi kerak. U o'z o'quvchilarini fanga ijodkorlik bilan qarashlarini tashkil etish, ularda izlanuvchanlik xususiyatlarini shakllantirish, shuningdek yangi pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda darsni tashkil etishi kerak. Buning uchun esa o'qituvchi yangi ta'lim usullari va me'todlarini bilishi, dars jarayonida ulardan samarali foydalanishi maqsadga muvofiq.

Interfaol metodlar bizga nima uchun kerak?

Interfaol metodlar ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarflamay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishish maqsadini nazarda tutadi. Interfaol metod- ta'lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta'lim jarayonining markazida ta'lim oluvchi bo'lgan metod. Interfaol metod va usullar: “Keys-stadi”, “Blist-so'rov”, “Modellashtirish”, “Sinkveyn”, “BBB”, “Venn diagrammasi”, “T jadvali”, “Klaster”, “Balik skaleti”, “Aqliy hujum”, “Zinama- zina”, “Muzyorar” va hokozo.

“Muzyorar” dars o'tilayotgan sinfda o'quvchilar befarqligining oldini olishga dars jarayonida hosil bo'lgan charchoqni va o'quvchilarga ruhiy bosim bo'lishining oldini

olishga mo'ljallangan ma'lum bir xildagi faol faoliyat turidir. Demak, ular sinfda yuzaga kelgan "muzlash" ning oldini olish va agar bunday "Muzlash" hosil bo'lgan bo'lsa, uni eritib, yorib yuborish uchun ishlatilishi mumkin. Ko'pgina o'qituvchilar "muzyorar" larni ta'limni boshlang'ich bosqichidagina ishlatadilar, lekin uni xuddi shunday muvaffaqiyat bilan dars davomida, o'quvchilar bilan yoki o'quvchilararo muloqot ma'lum sabablarga ko'ra qiyinlashganda ham ishlatish mumkin. Bazi turlarga oid "muzyorar"lar o'quvchi yoki talabalarning bir birlari bilan tanishishlariga mo'ljallangan bo'lib, guruhlardagi shaxslarning bir-birlariga savol berishlarini ularning o'qish yoki ish sharoyitlari haqida o'zaro ma'lumot olishlarini, nimani yoqtirishlari haqida mulohaza qilishlarini o'z ichiga qamrab oladi. Buning sababi shundaki o'quvchi yoki talabalar darslarning boshlanishida bir birlarini yaxshi bilmaydilar. Shu sababli, ular orasidagi "muzdek" aloqani qandaydir usullar bilan eritib, do'stona aloqa o'rnatish kerak. Hozirgi kun ona tili o'qituvchisi bu yangi ta'lim usull va metodlaridan qay darajada foydalanyapti? Bizningcha darslarda bu metodlardan ayrim murabbiylar unumli foydalanmayapti. Jamiyatning axborotlashuvi ta'lim tizimida uzluksiz innovatsiyalarni talab etadi. Bugun har qanday uslub darhol eskirishi va yangi metodlar bilan boyitilishi mumkin. Dars mashg'ulotida kerakli natijalarga erishish qaysi omillarga bog'liq? Dunyoning turli mamlakatlarida ko'plab tadqiqotchilar tomonidan ta'limda innovatsiyalarni qo'llash bo'yicha izlanishlar olib borilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. <https://edu-time.ru/pub/119214>
2. www.bilimlar.uz
3. <http://www.myshared.ru/slide/1177947/>

YANGI O'ZBEKISTON- YANGI IMKONIYATLAR DIYORI

Soliyeva Iroda Yigitaliyevna*Toshkent viloyati, Chirchiq shahri 18-maktab**boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ona vatanimiz mustaqilligining 30 yillik shodiyonasi munosabati bilan yurtimizdagi yangilanishlar izohlab berilgan.*

Kalit so'zlar: *yangilanish, modernizatsiya, tashabbus, yoshlar, parlament, islohot, ta'lim.*

Milliy o'zligini anglash jarayonida millat kelajagi bo'lgan yoshlarning o'рни alohida ahamiyatga egadir. Chunki yoshlarimizning milliy o'zligini anglashi ajdodlarimizdan qoldirilgan moddiy va ma'naviy merosni, urf-odatlar, a'nanalar, qadriyatlarni o'zlashtirish bilan birga, ularda milliy manfaatlarni, Vatan taqdiri va mamlakat taraqqiyoti uchun ma'sullik tuyg'ularining mustahkamlanishini ham ta'minlaydi.

Hozirgi kunda yoshlarimizga bo'lgan e'tiborni yanada kuchaytirish, ularni madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish, yoshlarda axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish, yurtimiz yoshlari o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish, xotin-qizlar bandligini oshirish masalalariga urg'u berilmoqda. Jumladan aytish mumkinki, muhtaram prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan besh tashabbus bu qadamlardan eng ilg'ori bo'ldi desak mubolag'a bo'lmaydi.

Davlatimiz rahbarining o'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqilarini eshitib, to'lqinlanib ketdim. Mazkur murojaat tom ma'noda O'zbekiston ta'lim taraqqiyotida tub burilish asosi bo'ldi desam, hech ham mubolag'a bo'lmaydi.

Prezidentimiz shaxsan o'zlari tarixda ilk bor o'qituvchi va murabbiylarga murojaat bilan chiqishi mamlakatimizda ta'lim va tarbiya masalalariga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilayotganligidan dalolatdir.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, Prezidentimiz davlat rahbarligi faoliyatlarining dastlabki kunlaridan boshlab yurtimizda innovasion va kreativ fikrlaydigan zamonaviy kadrlar tayyorlash, yoshlarni vatanparvarlik ruhida, yuksak ma'naviyat egalari etib tarbiyalash, shu maqsadda ta'lim tizimini takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratib kelmoqdalar. "Men yangi O'zbekistonni – obod va farovon, demokratik mamlakatni barpo etishda siz, muhtaram pedagoglarni, professor-o'qituvchilarni o'zim uchun eng katta kuch, tayanch va suyanch, deb bilaman. Sizlarning hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan faoliyatingizni qo'llab-quvvatlash, sizlar uchun munosib mehnat va turmush sharoiti yaratib berishni Prezident sifatida o'zinning muqaddas burchim, deb hisoblayman".

Darhaqiqat, XXI asr globallashuv va chegaralarning barham topish davri, axborot-kommunikasiya texnologiyalari va internet asri, jahon maydonida va dunyo bozorida tobora kuchayib borayotgan raqobat asriga aylanib borayotgan bir davrda intellektual salohiyatli yoshlarni tarbiyalash naqadar dolzarb ekanligini isbotlashga hojat yo'q, albatta.

Chunki, bunday sharoitda inson kapitaliga yo'naltirilayotgan investisiya va qo'yilmalarning o'sishini, hozirgi zamonda demokratik taraqqiyot, modernizasiya va yangilanish borasida belgilangan maqsadlarga erishishda eng muhim qadriyat va hal qiluvchi kuch bo'lgan bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash vazifasini doimo o'zining asosiy ustuvor yo'nalishlari qatoriga qo'yadigan davlatgina o'zini namoyon eta olishi mumkin.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o'z nutqlarida: "Biz O'zbekistonni rivojlangan mamlakatga aylantirishni maqsad qilib qo'ygan ekanmiz, bunga faqat jadal islohotlar, ilm-ma'rifat va innovatsiya bilan erisha olamiz. Buning uchun, avvalambor, tashabbuskor islohotchi bo'lib maydonga chiqadigan, strategik fikr yuritadigan, bilimli va malakali yangi avlod kadrlarini tarbiyalashimiz zarur. Shuning uchun ham, bog'chadan boshlab, oliy o'quv yurtigacha, ta'limning barcha bo'g'inlarini isloh qilishni boshladik.

Nafaqat yoshlar, balki butun jamiyatimiz a'zolarining bilimi, saviyasini oshirish uchun avvalo ilm-ma'rifat, yuksak ma'naviyat kerak. Ilm yo'q joyda qoloqlik, jaholat va albatta to'g'ri yo'ldan adashish bo'ladi"-deyata'kidlab o'tganlar.

Shunday ekan biz vatanimiz tomonidan bizga qanchalik shaoritlar yaratib berilyotganini hech shubhasiz ko'ra olamiz. Har jabhada yangiliklar, izlanishlar bo'layotgan yurtimiz istiqboli yashnayversin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "Xotin-qizlarni ish bilan ta'minlash, ular o'rtasida tadbirkorlikni rivojlantirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori.

2. Mirziyoyev Sh.M. "Birgalikda biz erkin va gullab-yashnagan O'zbekistonning demokratik davlatini barpo etamiz" T.: O'zbekiston, 2016.

3. Karimov I.A. "Vatanimiz baxti va buyuk kelajagi uchun xizmat qilish - bu eng oliy baxt" T.:O'zbekiston.2015

4. Usmonov K. Sodiqov M. Burxonova S. "O'zbekiston tarixi" T.: "Iqtisodiyot va moliya". 2006 yil

ALGEBRAIK MASALALAR YECHISH USULLARI

Xolbekova Shohida Agabekovna*Toshkent viloyati Quyichirchiq tumani**42- maktab matematika fani o'qituvchisi*

Annotasiya: *Ushbu maqolada matnli algebraik masalalarning xususiyatlari, ularni yechish bo'yicha foydali ko'rsatmalar beriladi.*

Kalit so'zlar: *matnli, algebraik masala, nazariya, amaliyot.*

Matnli algebraik masalalar yechish o'qitishning tatbiqiy yo'nalganligini kuchaytirish vositalaridan biri sifatida qarash mumkin. Matnli algebraik masalalar yechilishi nazariyani amaliyot bilan bog'lashning, matematika o'qitishning amaliy va tatbiqiy yo'nalganligini ko'chaytirishning tabiiy bir yo'lidir. Matematik amalning mazmunini, amallar orasidagi bog'lanishlarni, amal komponentlari bilan natijalari orasidagi bog'lanishlarni ochib berishda, har xil miqdorlar orasidagi bog'lanishlar bilan tanishishda matnli masalalardan o'rinli va unimli foydalanish zarur. Har qanday tatbiqiy (matnli) masalalarni yechish uch bosqichni o'z ichiga oladi:

Formallashtirish. Bu bosqichda masalaning modeli tuziladi, ya'ni so'zlar yordamidagi ifodalarni simvollar yordamida yozildi va matndagi kattaliklar ma'lum va noma'lumlar orasidagi munosabat(lar) o'rnatiladi.

Tuzilgan matematik model ichida masalani yechish. Bu bosqichda tuzilgan tenglama (yoki tengsizliklar sistemasi), shuningdek, tengsizlik, (yoki yoki tengsizliklar sistemasi) yechilib, ularning ildizlari topiladi.

Talqin qilish (interpretatsiya). Topilgan yechim dastlabki holatga tatbiq etiladi.

Tatbiqiy, ya'ni matnli algebraik masalaning formal matematik modelini ko'rish jarayoni qanday bo'ladi, ya'ni model yaratishda nimalarga e'tibor berish kerak degan savol tug'iladi.

Shuni aytish kerakki, har qanday tabiiy, jumladan matnli algebraik masala nafaqat biror real jarayonni, ob'yektni, shu bilan birga qaralayotgan jarayon, ob'yektga tegishli bo'lgan muammoni, real vaziyatni ham tasvirlaydi. Shuning uchun matematik model qurish jarayoni, ob'yekti deb masala shartiga mos keluvchi real vaziyatlar qabul qilinadi. Matematik model formal matematik masala bo'lib, u ham o'sha real vaziyatni tasvirlaydi, lekin bu tasvir so'zlar vositasi emas balki simbolik tilda (tenglama, tengsizlik, tenglamalar yoki tengsizliklar sistemasi va ho kazo) bayon etilgan bo'ladi. Masalan; □ Matorli qayiq daryo oqimiga qarshi 16 km suzdi va orqasiga qaytib, qaytishdagi yo'lga oldingisiga qaraganda 40 minut kam vaqt sarfladi. Agar daryo oqimining tezligi 2 km/soat bo'lsa, qayiqning turg'un suvdagi tezligini toping □ - bu masala matni, uning matematik modeli esa += kabi ko'rinishga ega bo'ladi. Modelni qurishdagi eng muhim tamonlardan biri, yuqori aytganimizdek, real vaziyatni hisobga olishdir. Keltirilgan masala mohiyatiga ko'ra qayiqning tezligi 2 km/soatdan, ya'ni daryo oqimi tezligidan katta bo'lishi kerak, aks holda masala real ma'noga bo'lmay qoladi.

Shundan qilib, matnli algebraik masala matematik modelini qurishdagi chegaralarni aniqlash kiradi. Shuni alohida takidlash kerakki, o`quvchilarni matnli masalalarni tenglama ( yoki tenglamalar sistemasi) tuzish yordamida yechishga o`rgatish jarayonidagi muhim bosqich so`zlar orqali ifodalangan masala matnini simvollar orqali ifodalashdir. Boshqacha aytganda, bu bosqichda oddiy tildan (ona tilidan) simvolik tilga (algebra tiliga) o`tiladi. O`qitishning dastlabki davrlarlarida matnli masalalarning so`zlar va simvollar yordamidagi yozuvlarini yonma-yon keltirish maqsadga muvofiqdir. Misol tariqasida quyidagi masalani olaylik:

« Bir oila pudratida ikkinchisidan uch marta kam ishchi bor edi. Birinchi pudratga 4 kishi kelib, ikkinchisidan 2 kishi ketgandan keyin birinchi pudratdagi ishchilar soni ikkinchisidagidan 2 marta kamayib ketdi. Dastlab har bir qaysi pudratda qanchdan ishchi bo`lgan? »

MASALANING IFODALANISHI

	So`zlar yordamida	Simvollar yordamida
	Birinchi pila pudratdagi ishchilar soni	X
	Ikkinchi pudratdagi ishchilar soni	3 X
	Birinchi pudratga 4 kishi kelib qushilgandan keyingi ishchilar soni.	X +4
	Ikkinchi pudratdagi 2 kishi ketgandan keyingi ishchilar soni.	3 X - 2
	Birinchi pudratga ikkinchisidagidan 2 marta kam ishchilar soni	$2 (x +4) = 3 x - 2$

Demak, masala yechilishining modeli bunday: $2 (x +4) = 3 x$

Ma`lumki, tatbiqiy masalalarni yechishdagi samadorlik har tamonlama so`zlar bilan ifodalangan masala matnini simvollar yordamida belgilashga- masalaning fomal matematik (simvolik) modelini yaratishga bog`liq. Masala shartiga mos modelni qurish va turli usullar bilan amalga oshirish mumkin. Masalan, aytaylik, bizga quyidagi matnli masalani yechish kerak bo`lsin:

«Brigada a`zolari 600 ta detal tayyorlashi kerak edi. Lekin 5 nafar ishchini boshqa ishga o`tkazilishi sababli qolgan ishchilarning har biri 10 tadan ortiq detal tayyorlashlari kerak to`g`ri keldi. Dastlab brigadada nechta ishchi bo`lgan?»

YECHILISHI 1 - Usul

- 1) dastlabki ishchilar soni - x
- 2) aslida ishlagan ishchilar soni $\square (x - 5)$
- 3) dastlab har bir ishchi tayyorlash kerak bo`lgan detallar soni - ; 6 0 0 kasr chizig`i x
- 4) aslida har bir ishchi tayyorlagan detallar soni - ; 6 0 0 kasr chizig`i x - 5

Masala shartiga ko`ra: 600 kasr chizig'i $x - 5$ - 600 kasr chizig'i $x = 10$; bundan $x = 20$

2 - usul (sxema tuzib yechish).

Dastlabki ishchilar sonini bilan belgilaymiz. U holda:

	Detallar soni	Ishchilar soni	Bir ishchining normasi
Dastlab	600	X	600 kasr chizig'i x
Aslida	600	X - 5	600 kasr chizig'i x - 5

Shart bo`yicha bundan 600 kasr chizig'i $x - 5$ - 600 kasr chizig'i $x = 10$ $x = 20$

Agar bizdan brigadada aslida ishlagan ishchilar sonini topish talab qilinganida edi, u holda tenglamamiz quyidagi ko`rinishda bo`ladi;

$600 \text{ kasr chizig'i } x - 600 \text{ kasr chizig'i } x - 5 = 10$, bundan $x = 15$

Garchi bu usul biroz qo`shimcha amallarni bajarishga olib kelsa ham, uni ko`zdan kechirish foydadan holi emas.

Masala yechilishi jarayonida o`qituvchi yo`naltiruvchi savollar tizimidan foydalanishi kerak. Buning uchun o`quvchilarga mo`ljallangan quyidagiga o`xshash maxsus eslatmalar katta yordam berishi mumkin: Masalani o`qib chiqing. Masalada nima haqida so`z ketayotganligini aniqlang. Masalada nimalar ma`lum va nimalar noma`lum ekanligini aniqlang. Agar masala matnini tushinib olish qiyin bo`lsa, uning sharti va xulosasini qisqacha yozib chiqing, zarur bo`lsa chizma tayyorlang. Qisqacha yozuvga asoslanib har bir kattalik nimani aniqlashini tushintiring va masala savolini takrorlang.

Masala savoliga birdaniga javob berish mumkinmi, agar mumkin bo`lsa, nega ekanligini aniqlang. Avval nimani, so`ngra nimani bilish mumkinligini oydinlashtiring. : 1 Masalani yechish rejasini tuzing. 2 Yechishni bajarang. 3 Yechimning to`g`riligini tekshiring.

Tajribaning tasdiqlashicha, o`quvchilarga matnli masalalar yechishni o`rgatishda bu ishni bosqichma-bosqich bajarish maqsadga muvofiq:

I. Masala o`qituvchining yo`naltiruvchi savollari yordamida yechiladi va yechish jarayoni o`quvchilarning daftarlarida va sinf doskasida bir vaqtda yonma-yon ravishda rasmiylashtirib boriladi.

II. Masala sharti o`qituvchi rahbarligida tahlil qilinadi va uni yechish rejasi tuziladi. Yechish jarayoni sinf doskasiga qayd qilinmaydi, o`quvchilar uni mustaqil ravishda daftarlarida bajaradilar.

III. Masala o`qituvchi rahbarligida tahlil qilinadi. Yechish rejasi va yechish jarayoni o`quvchilar tamonidan mustaqil ravishda bajariladi.

IV. Masala matnini o`quvchilar mustaqil ravishda tahlil qilib yechish rejasini tuzib, yechishni bajarib, yechimni tekshiriladilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Y.M.Kolyagin «metodika prepodavaniya » 1977
2. Ж.Икромов « язык обучение математики » Т. 1989.
3. Tulaganov T., Narmanov A. «Matematikadan masalalar yechish bo`yicha praktikum».